Theodor Codreanu

DUBLA SACRIFICARE A LUI EMINESCU

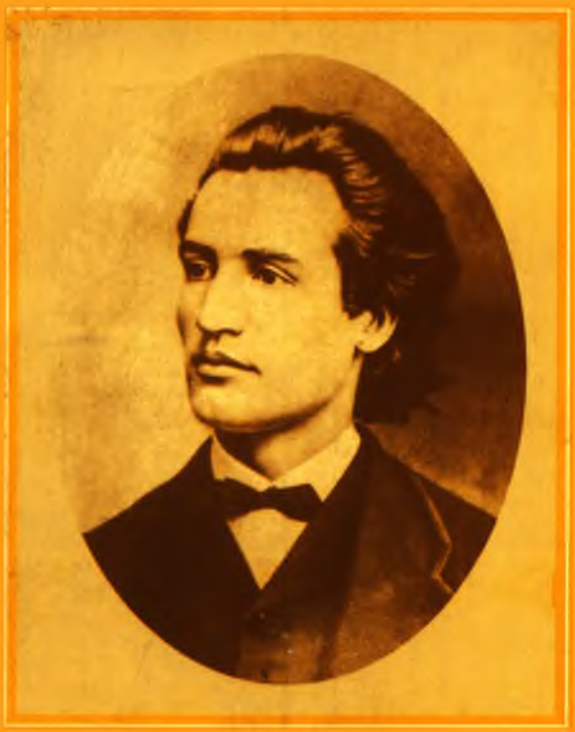

THEODOR CODREANU

Dubla sacrificare a lui Eminescu

THEODOR CODREANU

Dubla sacrificare a lui Eminescu

Târgoviște, 1997

I
PRIMA SACRIFICARE

THEODOR CODREANU

Dubla sacrificare a lui Eminescu

DE LA MOARTEA CIVILĂ LA MOARTEA FIZICĂ

După numeroasele pagini biografice eminesciene, între care strălucesc , îndeobşte, două cărţi (*Viaţa lui Mihai Eminescu* de G. Călinescu, 1932 şi *Hyperion I* de George Munteanu, 1973), se părea că n-a mai rămas nimic de spus despre existenţa lumească a lui Eminescu. Cât priveşte promisiunile lui Ion Roşu, acestea, deocamdată, n-au fost împlinite, biografia sa oprindu-se la un prim volum, nu lipsit de interes. Surpriza a venit din altă parte , prefigurată de unele articole din revista *Luceafărul*, semnate de Mihai Ungheanu şi N. Georgescu. Ele se refereau la perioada cea mai tragică, dar şi cea mai obscură a vieţii lui Eminescu - anii 1883 - 1889. Încă de pe atunci (1986 - 1989), reacţiile de protest n-au întârziat să apară, căci amintiţii critici tulburau serios o anumită imagine *oficială* asupra anilor de boală. Părea că G. Călinescu şi urmaşii săi spuseseră esenţialul, cristalizaseră un şablon convenabil despre un Eminescu victimă a unei agonii încheiate la 15 iunie 1889 printr-o "paralizie generală", pe fondul unui sifilis congenital matern, asociat cu alcoolismul şi alte abuzuri. Ziua de 28 iunie 1883 era declarată ca debutul *morţii intelectuale*, după care au urmat şase ani sterili, compătimiţi de toată lumea. La crearea acestei imagini au contribuit deopotrivă medici de prestigiu (savantul G. Marinescu,

de pildă), biografi, foşti prieteni sau duşmani, oameni politici etc.

Două cărţi m-au determinat să recitesc capitolele despre anii de boală din biografiile lui G.Călinescu şi George Munteanu. Ele au, într-adevăr, o latură comună: amestecul derutant de documentaristică şi poezie, lucrurile fiind vădit deformate prin prisma draconică a *nebuniei*. Încât obiecţia formulată de N. Georgescu că eminescologia suferă încă de lipsa interpretării critice a izvoarelor, mi se pare legitimă, câtă vreme nu există o instituţie naţională Eminescu şi câtă vreme eminescologia va continua să fie doar preocuparea unor pasionaţi de poetul naţional (Cf. N. Georgescu, *A doua viaţă a lui Eminescu*, Ed. *Europa Nova*, Bucureşti, 1994, p. 41). Să nu uităm că nici preconizata "*catedră Eminescu* " (v. Pompiliu Constantinescu) nu s-a realizat. Şi încă se mai vorbeşte de un *cult Eminescu*, ironizat de unii sau chiar condamnat. El există ca *atmosferă*, dar niciodată n-a devenit instituţie culturală a statului român. Eminescu n-a ajuns să marcheze politica românească, deşi el este întemeietorul *doctrinei naţionale moderne*. Dimpotrivă, opera lui a fost cu grijă separată de structurile de profunzime ale politicii naţionale, opera lui publicistică fiind interzisă după al doilea război mondial, efectele prelungindu-se şi astăzi. Nu e simptomatic că Eminescu are atâţia duşmani înverşunaţi şi după 1989 ? În mod făţarnic se vorbeşte de "statutul" de *poet naţional*. În realitate, de un secol încoace, Eminescu este înlăturat, sub o formă sau alta, de la plăsmuirea destinului nostru naţional. Iar anii bolii au directă legătură cu această *interdicţie* a lui Eminescu şi consacră o *sacrificare* ce datează din una

din cele mai negre zile ale istoriei româneşti : *28 iunie 1883*. N-am găsit echivalente pentru asemenea zi decât 26 iunie 1940, sau 23 august 1944, ziua arestării mareşalului Antonescu. Aceste zile sunt legate de hotărâri imperiale care au pecetluit soarta ţării pentru decenii întregi, amestecate fiind şi forţele oculte ale masoneriei .

28 iunie 1883 este o cheie hermeneutică pentru istoria românească modernă şi ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc. De atunci, orice mişcare politică ce şi-l revendică, este marginalizată şi descrisă în culori sumbre. E suficient să amintesc tragica eroare a lui Panait Istrati, care în 1924 a declanşat în numele idealurilor kominterniste, un aberant atac împotriva lui Eminescu (v. *Între neam şi umanitate* , în "Adevărul literar şi artistic" , 21 septembrie 1924). Când Panait Istrati se va trezi din drogarea ideologică şi se va întoarce la matca naţionalismului eminescian, el însuşi va fi condamnat la *moarte civilă* (Cf.M.Ungheanu, *Panait Istrati şi Kominternul*, Ed. Porto-Franco,Galaţi, 1994, p. 49 - 53).

Nu ştiu dacă N. Georgescu şi-a dat seama pe deplin de importanţa concluziilor sale la care a ajuns după investigaţii arhivistice de peste 15 ani. În orice caz, punctul nodal al cercetărilor este ziua de *28 iunie 1883*, ziua condamnării la *moarte civilă* a geniului eminescian. Cei mai mulţi comentatori - şi n-au fost puţini -, seduşi îndeobşte de unele aspecte senzaţionale, au trecut cu seninătate pe lângă mesajul cărţii. Numai urmaşii peste timp ai celor care au "semnat" sentinţa morţii civile a poetului au înţeles bine "primejdia" şi au încercat s-o ridiculizeze, reducând-o la

senzaţionalul ieftin. În ce mă priveşte , n-am putut să reacţionez prompt, la prima lectură a cărţii ,în 1994. M-au reţinut unele puncte vulnerabile, aproape ţinând de "fantastic", legate mai ales de interpretarea cifrelor masonice şi a mesajelor implicate, începând cu faimosul interogatoriu din 12 iunie 1889, luat poetului de judecătorul Brusan şi terminând cu celebrul pasaj final din biografia călinesciană, sau ediţia de *Poezii* a lui Titu Maiorescu. Iată, însă, că - între timp - mi-a căzut sub ochi o carte a unui medic psihiatru român din exil, Ovidiu Vuia, publicată (tot după îndelungi investigaţii) în 1989, pătrunsă cu greu în ţară şi neştiindu-se mai nimic despre ea (v. Ovidiu Vuia, *Mihai Eminescu. 1889-1989*, Ed. Coresi, Viganello, Italia,1989). Evident, lucrarea i-a rămas necunoscută şi lui N. Georgescu. Studiile lui Ovidiu Vuia vin în chip spectaculos şi decisiv în favoarea tezelor lui N. Georgescu.

Ambele cărţi pornesc de la contestarea biografiilor moderne ale poetului, relativ la anii de boală. Ovidiu Vuia merge până la o anume agresivitate la adresa lui Petru Rezuş şi George Munteanu, numindu-i "retrograzi", ceea ce mi se pare cam deplasat. Oricum, remarcabila *biografie interioară* a ultimului rămâne încă un pisc de atins, chiar dacă perioada bolii poetului apare azi tratată prea în spirit călinescian. N. Georgescu e mai abil din acest punct de vedere, când generalizează: "Biografiile moderne instituiesc modelul tiranic după care «nebunia» şi-a aşternut definitiv umbra după primul atac, cel din iunie 1883, până la

* Între timp, cartea a apărut la o editură din ţară.

moarte - iar în intervalul 1884 - 1889 poetul n-a mai creat nimic". (*Op. cit.*, p. 13). Cei doi culeg suficiente probe care dovedesc supravieţuirea puterii creatoare a lui Eminescu şi după 1883. Nu cred că e cazul să facem un inventar al acestor probe. Ele stau la îndemâna oricui se arată interesat de subiect. Altminteri, atât G. Călinescu, cât şi G.Munteanu constată reveniri, adesea spectaculoase, ale capacităţii intelectual -creative. Or, tocmai aici s-a cuibărit punctul foarte slab al comentariului biografic, prestigioşii autori nefiind avertizaţi asupra simptomatologiei şi urmărilor bolii pe care o atribuie lui Eminescu, ei nefiind specialişti în domeniu. Şi totuşi optica le este legitimată de erorile transmise de specialişti. Problema e de ce au decis în favoarea acestor erori şi n-au recurs la o considerare critică a izvoarelor. Este de-a dreptul decepţionant să-l vezi, bunăoară, pe G. Călinescu cum îşi etalează maliţia, sancţionând ca produs al bolii psihice unele preocupări ştiinţifice ale poetului. Ironia a făcut ca G. Călinescu să găsească dovezi de "nebunie" şi în unele texte reproduse de Eminescu din mari fizicieni ai vremii !

În concluzie, greşeala biografilor şi a specialiştilor care le-au alimentat erorile vine de acolo că o demenţă pe fond luetic, cu "paralizie generală" *nu mai creează nimic*. De aici regretabilul efort al multora de a dovedi că între 1883 - 1889 s-a instalat, în viaţa lui Eminescu, un *vid spiritual* ireversibil. " Într-adevăr - scrie N. Georgescu -, un «paralitic general», un «abulic în ultimul grad» - aceştia sunt pacienţi care nu mai creează... În privinţa lui Eminescu, impresionante rămân, însă, mărturiile documentare ale unor bărbaţi avizaţi despre bogăţia hârtiilor sale scrise" (p. 14).

Există mărturii despre o a doua ladă cu manuscrise, alta decât cea ajunsă la Maiorescu, ridicată de doi domni misterioşi, asupra căreia a atras atenţia şi Ilarie Chendi: " De pe la 1884, însă, când s-a întors de la Viena, până la 1889, când a urmat catastrofa morţii lui, el a mai muncit mult. Unde sunt manuscriptele lui din acel interval ?" Amita Bhose, autoarea unor temeinice studii eminesciene, a elogiat forţa intelectuală în traducerea gramaticii sanscrite după Franz Bopp . Al. Vlahuţă l-a găsit cu "memoria întreagă" în iulie 1884, iar Slavici îl aprecia ca pe un "om cu mintea limpede şi cu deosebire chibzuit". După şase ani de la debutul bolii, îşi păstra "memoria intactă şi capacitatea de a improviza versuri." (Ovidiu Vuia, *op.cit.* , p. 36). Despre articolele din *România liberă*, din 1888, G. Călinescu recunoaşte că "arată multă chibzuinţă a judecăţii şi o linişte, în sfârşit, a concepţiunii, încât nimic nu te-ar face să bănuieşti că sunt scrise de un om care până mai deunăzi privea lumea cu ochii rătăciţi". (*Viaţa lui Mihai Eminescu*, Ed. Junimea, col. "Eminesciana", Iaşi, 1977, p. 357). Despre aceleaşi articole (*Iconarii d-lui Beldiman* şi *Iar iconarii*, din 13 şi 20 noiembrie 1888), George Munteanu decidea: "Nici o deosebire nu se vădea între ideile profesate în aceste articole şi ceea ce publicase în *Timpul*". (*Hyperion I. Viaţa lui Eminescu*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1973, p. 340). Peste două pagini, criticul adaugă: " O deosebită chibzuinţă arăta Eminescu acum în toate, şi prin august 1888 prietenii îl credeau pe deplin restabilit".

Evident, atât G. Călinescu, cât şi G. Munteanu simt că e la mijloc o contradicţie. Astfel de reveniri indiscutabile sunt puse de ultimul pe seama "vigorii

fizice înnăscute" şi "a unui patrimoniu spiritual ce radia energie, chiar şi după ce fusese părăsit de principiul coordonator" (*ibidem* , p. 333). Aceşti mari biografi, ca şi alţii, nu s-au gândit că au fost induşi în eroare de un diagnostic greşit, dar care a convenit celor ce au provocat *moartea civilă* a ziaristului Eminescu, cât şi unei politici oficiale postume, relativ la memoria poetului. De aceea, nu e lipsită de îndreptăţire acuza lui Ovidiu Vuia că G. Călinescu nu a manifestat, până la capăt, suficientă *responsabilitate* faţă de Eminescu. E un fapt plin de dramatism, căci e vorba, totuşi, de cel mai mare eminescolog interbelic, dacă nu din toate timpurile, cum s-a spus. Paradoxal, până şi lui G. Călinescu poetul i-a rămas *un mare necunoscut.* De altfel , unul dintre studiile lui Ovidiu Vuia se intitulează *Eminescu, marele necunoscut.* Repunând cei şase ani în matca lor firească, în lumina adevărului , " opera lui Eminescu se cere reinterpretată, chiar dacă pe această cale trebuiesc revăzute monumente, ca cele ridicat de harnicul Perpessicius. Numai astfel putem zice că-l facem cu adevărat cunoscut pe marele poet şi gânditor M. Eminescu, un humanist de talia unui Leonardo da Vinci".(Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 19). Premisă justificată, care a stimulat, în ultimii cincisprezece ani, o nouă etapă în eminescologie, bazată pe ediţia naţională, care încă se găsea în curs de definitivare. Încheierea acesteia, reconsiderarea anilor de boală şi a gândirii polimorfe, de o surprinzătoare adâncime şi modernitate - iată cele trei mari evenimente petrecute în eminescologie, după dispariţia generaţiei lui Călinescu şi Perpessicius.

Invocând anii bolii, cititorii ar putea crede că autorii noştri se zbat să susţină că operele date de

Eminescu între 1883 - 1889 sunt evaluate nedrept. În unele cazuri , e o necesitate (v. corespondenţa, însemnările, articolele, traducerile). Totuşi, acestea sunt puţine, până la un eventual miracol al descoperirii celei de-a doua lăzi cu manuscrise. Dar nu aceasta e miza, ci alta: anume că Eminescu a rămas capabil de creaţie, de o reală posibilitate de ameliorare, dacă nu de o însănătoşire totală. Şi tocmai această *capacitate intelectuală* a fost pusă în joc şi eliminată din ordinea creaţiei culturale şi politice. E la mijloc ceea ce N. Georgescu a numit *moartea civilă*, pusă la cale şi foarte bine orchestrată de forţe obscure, care nici azi nu doresc să se afle *adevărul.* Asta ar explica necurmata *stare de război* cu Eminescu, de un secol încoace,război care a culminat în anii comunismului şi s-a prelungit, cu violenţă, şi după 1989. Unul din argumentele forte ale cabalei antieminesciene e că publicistica n-ar avea nici o însemnătate, comparativ cu poezia, deoarece e produsul unei minţi pândite de boală, "pentru o bucată de pâine" etc. Este cauza care l-a determinat pe Ovidiu Vuia să cerceteze: " Adevărul m-a preocupat în primul rând, oricât m-ar fi durut, recunosc deschis, caracterizările duşmanilor poetului şi bineînţeles ai neamului românesc, când afirmă despre ideile sale, mai ales social-politice, că nu sunt de luat în seamă, odată ce vin de la un sifilitic şi alcoolic . Ori (sic!) adevărul este că Eminescu n-a fost nici sifilitic, nici alcoolic !!!" *(Cuvânt înainte).*

De aici facilitarea punerii la index a gândirii social-politice eminesciene, care i-a îndemnat pe cei mai de seamă eminescologi s-o ocolească, sau să o marginalizeze, chiar când i-au intuit extraordinara valoare. De aici au curs cu nemiluita etichetările

cele mai prăpăstioase, aduse la zi cu toată pompa ("reacţionar ", " paseist ", " antisemit ", " xenofob " ,"naţionalist şovin ", " protolegionar ", " fascist ", "execrabil om politic" etc.). Din timpul vieţii poetului şi până azi, obsesia denigratorilor a rămas aceeaşi la Grigore Ventura, contemporanul său, şi la Moses Rosen, contemporanul nostru. Oamenii din această categorie au socotit că ticăloşia lor intelectuală va avea mai mult credit prefăcându-se că laudă *poezia* . Scriu ca şi cum ar regreta profund că Eminescu s-a coborât atât de jos ca *ziarist* ! Este o viclenie care a indus pe mulţi în eroare. Eminescu ştia bine ce-l aşteaptă, când şi-a descris posteritatea în *Scrisoarea I* şi în alte texte . El a prezis *osanalele care ucid* . Un Corneliu Botez, de exemplu, a editat un volum al poeziilor lui Eminescu, în 1909, cu prilejul comemorării a două decenii de la moarte. Fondurile rezultate au fost folosite pentru ridicarea cunoscutei statui din Galaţi, dezvelită în toamna lui 1911. Atunci s-a declanşat o polemică aprinsă în jurul publicisticii lui Eminescu, hotărându-se, pentru mulţi ani, marginalizarea ei. Corneliu Botez, cu atuul binefăcătorului , a respins cu violenţă publicistica, contribuind la ruperea în două a operei. Corneliu Botez a fost un colaborator la, *Adevărul literar şi artistic*, publicaţie de stânga, aceeaşi care va găzdui atacul antieminescian al lui Panait Istrati, ca şi multe articole ale lui G. Călinescu. Este o posibilă cauză a opticii călinesciene asupra anilor de boală. " Opera poetică a lui Eminescu - scria în acelaşi nefericit an 1911 Nicu Xenopol - e suficientă pentru a-l ridica printre geniile neamului nostru. Ce-i folosesc gloriei acestui om dezmormântarea articolelor sale de gazetă, a polemicilor sale din ziarul *Timpul*,

unde a scris nu doar că avea patimă pentru viaţa politică, ci împins numai de necesitatea vieţii ? (...) Avea uri neexplicabile, provenite dintr-o nepricepere absolută a curentului care împingea societatea românească spre propăşire economică". N. Xenopol se străduie, în continuare, să probeze " urile " lui Eminescu, să ne convingă că era de o incompetenţă crasă în chestiuni economice şi financiare, conchizând: " Eminescu, care a fost un poet genial, n-ar fi fost în stare să negocieze un împrumut (de la Banca Naţională, n.n.) de 500 lei. În asemenea condiţiuni, scrierile politice ale lui Eminescu nu au nici o valoare; ele nu fac decât să pună în lumină părţile slabe ale inteligenţei lui..."(Cf. *Ţara nouă*, noiembrie 1911, apud N. Georgescu, p. 164).

Din fericire noi ştim astăzi că N. Xenopol este un personaj cu totul neglijabil în materie de literatură economică şi politică, pe când Eminescu străluceşte deopotrivă ca poet şi gânditor.

De ce şi cum s-a produs moartea civilă a lui Eminescu ?

Cabala antieminesciană se pusese în mişcare încă de prin 1880. G Călinescu pomeneşte de faptul că poetul era neliniştit " de ideea unei cabale urzite împotrivă-i ", înainte de debutul bolii (*op. cit.*, pag. 327), dar criticul vede în aceasta un semn de psihoză! Ce ştia A.C. Cuza, un foarte bun cunoscător al operei eminesciene, de a inserat în programul politic al *Ligii Apărării Naţional - Creştine* (1923) aceste cuvinte: " Liberalii au ucis mişeleşte pe cel mai mare poet al neamului, Mihail Eminescu, şi l-au îngropat, în mod barbar, într-un mormânt simplu, cu o mică cruce la căpătâi, pe care fiecare trecător prost îşi scrie numele.

Aşa se află şi astăzi". (Cf. *Catehismul politic cuzist al Ligii Apărării Naţional - Creştine*, în "Arhivele totalitarismului", an II, nr.1-2 / 1994, p. 164). E o referinţă la asasinatul moral sau la asasinat în sensul propriu al cuvântului ? Sunt întrebări extrem de grave, la care opinia publică are, în sfârşit, drept de răspuns.

Istoria literară ne asigurase că boala ereditară a lui Eminescu, izbucnită în 1883, a marcat ieşirea poetului din viaţa publică. Cei şase ani de agonie, regretaţi, bineînţeles, de toţi comentatorii, păreau definitiv clasaţi pentru posteritate. Însă lucrurile nu stau de loc aşa. Ca specialist, Ovidiu Vuia, consideră că "cei şase ani se cer reintegraţi în matca lor" (*op.cit.*, p. 75), printr-o redimensionare substanţială a destinului biografic şi creator.

Reamintesc că degradarea personalităţii lui Eminescu, sfârşită cu moartea lui prematură, a fost pusă pe seama unui sifilis congenital pe linie maternă, asociat cu excesul de alcool, cafea, surmenaj, ducând la demenţă acută şi paralizie generală. Diagnosticul acesta a fost susţinut, în 1887, de dr. Francisc Iszac, fiind întărit, mai târziu, de G. Marinescu, Panait Zosin ş.a., apoi acceptat, de-a lungul timpului, de majoritatea biografilor şi de medici mai recenţi ca Petre Brânzei şi E. Câmpeanu. Alţi medici s-au arătat mai reticenţi, precum cei din Viena. Dr. Obersteiner, într-o scrisoare către T. Maiorescu, din 10 februarie 1884, se arăta uimit de evoluţia bolii, în stare să contrazică opiniile specialiştilor (*Convorbiri literare*, 1906). În 1934, medicul Petra Gheorghe scria, într-un studiu: " Eminescu n-a fost nici sifilitic şi nici alcoolic "(citat de Ovidiu Vuia). Cercetările mai noi îl confirmă. În ceea ce-l priveşte pe G. Marinescu, acesta a tratat cu

superficialitate cazul Eminescu, deşi a fost o voce decisivă în înstăpânirea mistificării. Savantul se afla, pe atunci, abia la începutul carierei. Pe de altă parte, nu avea o prea mare consideraţie pentru artişti, cum a dovedit-o şi faţă de Ştefan Luchian. Într-o scrisoare târzie, el a acceptat diagnosticul ce se "*oficializase*" deja, admiţând că Eminescu murise de "paralizie generală", ca şi Nietzsche, Lenau sau Maupassant. Privitor la Nietzsche şi Eminescu, s-a înşelat. Decizia lui nu se baza pe date clinice certe. În scrisoarea din 29 iunie 1914, savantul recunoaşte că a văzut creierul lui Eminescu. Dar ulceraţiile descrise de G. Călinescu nu apar la Marinescu. Întrucât creierul era în putrefacţie, G. Marinescu a renunţat la examinarea microscopică, aruncându-l, pur şi simplu, în ciuda faptului că examenul de sifilis se poate face şi după luni de putrefacţie (Ovidiu Vuia). Acest aspect a fost denaturat de editorul scrisorii, *Augustin Z. N. Pop*, care a comis o greşeală de lecţiune.În scrisoare, G. Marinescu vorbeşte de identificarea pe creier a unor *leziuni macroscopice*, iar nu *microscopice*, cum reproduce Augustin Z. N. Pop, ceea ce înseamnă că Marinescu n-a făcut examenul histologic, " îngroşarea meningelui în regiunea frontală constatată macroscopic" fiind "un simptom banal, prezent în orice psihoză cu evoluţie cronică " (Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p.62). Diagnosticul drastic oficializat convenea, fiindcă el *legitima soarta ce i s-a rezervat poetului de la 1883 încolo.* Dar nu există un buletin medical de autopsie. Mai mult, pe actul de deces nu apare iscălitura nici unui apropiat al poetului, ci - pur şi simplu - şi-au pus degetul doi analfabeţi din personalul morgii. Cine s-a temut de prezenţa cuiva din familie sau dintre prieteni?

T. Maiorescu şi Iacob Negruzzi nu s-au gândit la sifilis când au scris despre boala lui Eminescu, "ci la o afecţiune intrafamilială, înnăscută şi astăzi ştiinţa medicală le dă dreptate." (*Ibidem*). De altfel, într-o primă fază, Maiorescu a găsit inutilă trimiterea poetului la Viena, deşi ulterior a făcut tot ce i-a stat în putinţă de a-l îndepărta de Bucureşti (v.scrisoarea către Emilia Humpel, din 19/31 octombrie 1883: " Am găsit şi găsesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare"). La insistenţele Emiliei Humpel, Eminescu a fost transportat, însoţit de Chibici-Râvneanu, la Ober Döbling. În *Wiener-Kronik*, se menţionează internarea de la 2 noiembrie 1883 la 26 februarie 1884, dar fără precizarea diagnosticului. Medicii Leidesdorf şi Obersteiner erau buni specialişti în sifilisul nervos. Luesul era pe atunci o boală uşor de diagnosticat, fără, însă, metodele sigure de după 1900. Un specialist trebuie să ştie: "Sifilisul cerebral de tipul paraliziei generale odată instalat nu mai permite nici un act creator, personalitatea individului fiind complet dezintegrată, producţiile sale se desfăşoară în limite sterile şi pueril de absurde" (Vuia, p.34). Or, Eminescu a părăsit stabilimentul vindecat aproape complet. După şase ani, aceleaşi simptome ca la început, cu "tulburări de afectivitate, păstrându-şi memoria intactă şi capacitatea de a improviza versuri" (*Ibidem, p.36*). În orice caz, medicii vienezi n-au diagnosticat sifilis cerebral (Maiorescu ar fi ştiut-o!), iar cineva a ţinut să arunce incertitudine asupra investigărilor clinice de la Ober Döbling. Ion Grămadă a observat lipsa mai multor file din jurnalul de observaţii medicale din condica stabilimentului. Asistentul a explicat că acele file au fost luate de cineva de la Ministerul de Externe

român (N.Georgescu,*op.cit.*, p.40). Cine a fost acel cineva? Curios, a dispărut şi dosarul curatelei din 12 iunie 1889, instituită pentru pensionarea poetului.
Dr. Şuţu a diagnosticat *manie acută*, în 1883, ca şi Leidesdorf şi Obersteiner, fapt ştiut de Titu Maiorescu (Vuia, p.72). Totuşi, după moarte, s-a impus credinţa în "paralizia gene"pe undeva, anumiţi*sifilitic!*

Nu vom merge cu ipoteza spre care înclină N. Georgescu că poetul nu era bolnav în 1883. Altminteri, chestiunile medicale intră doar marginal în vederile criticului. Însă *boala poetului a fost vindecabilă. A devenit incurabilă, în schimb, graţie morţii civile care i s-a programat.*

Este meritul dr. *Ion Nica* de a fi întreprins prima cercetare ştiinţifică serioasă despre drama psihică a lui Eminescu. El a stabilit cu certitudine, pe baza materialului avut la dispoziţie, că Eminescu n-a suferit nici de epilepsie psihică (A. Şunda), nici de schizofrenie (C. Vlad), nici de lues, alcoolism şi paralizie generală (Fr.Iszac, G.Marinescu, P.Zosin, ş.a.), ci de o psihoză maniaco-depresivă cu aspect mixt, pe fond ereditar, manifestată, în final, ca pseudo-paralizie din pricina unei fatale intoxicaţii mercuriale. La impresionanta bogăţie de argumente a dr. Nica, Ovidiu Vuia adaugă altele, edificatoare. Dacă Eminescu ar fi moştenit sifilisul de la mamă (nu există dovezi că Raluca Eminovici a fost infectată de lues!), incubaţia ar fi trebuit să înceapă încă de la naştere, încât boala s-ar fi manifestat de la 10-15 ani, nicicum după 30 de ani (*ibidem*, p.69). Apoi, înainte de izbucnirea bolii, s-ar fi declanşat o evidentă scădere a capacităţii creatoare. Dimpotrivă, geniul eminescian a culminat în 1883. În iarna lui 1885, şi-a fracturat un picior şi acesta s-a

vindecat relativ repede, lucru de neimaginat în situaţia unui sifilis avansat precum cel descris de G.Călinescu (p.37). În paralizia generală pe fond luetic nu se menţin memoria, potenţele intelectuale, spiritul critic şi autocritic, dorinţa de reluare a activităţii creatoare etc. OvidiuVuia trage concluzia că poetul a fost un psihotic de tipul lui Hölderlin, care a trăit până la adânci bătrâneţe, continuând să creeze, o psihoză de tipul celei descrise de K. Jaspers şi care "deschide ferestre înspre absolut" (p.75). Cum să ne explicăm paradoxul că, în ciuda profundei depresii morale, poetul a evoluat spre o solidarizare înseninată cu arta antică? Chiar în ziua izbucnirii maladiei, Maiorescu notează o reflecţie a poetului, la ora 10, când l-a vizitat: "Lasă, că va reînvia arta antică", pentru ca în articolul din *Fântâna Blanduziei* (1888), să facă o pledoarie impresionantă pentru renaşterea geniului clasic (Cf. *Opere*, XIII, Ed. Academiei, Bucureşti, 1985, p.331). E un traseu urmat, într-adevăr, şi de Hölderlin. "Am certitudinea - zice Ovidiu Vuia - că dacă Eminescu ar fi fost dat sub tutela unor oameni cuminţi, asemenea lui Hölderlin în celebrul turn din Tübingen, într-un cadru ca cel de la Mănăstirea Neamţului, legat de veşniciile neamului său, departe de oraşele iritante pentru creierul lui sensibil, marele nostru poet s-ar fi însănătoşit complet, cum nu rar are loc la mulţi ciclotimici".(*Op.cit.*, p.85). Credinţe similare au mai exprimat şi alţii. De pildă, în 1931, I.N. Roman scria: "Am avut totdeauna, am şi astăzi convingerea nestrămutată că poetul care a luptat cu mizeria şi cu foamea a murit cu zile. Eminescu avea nevoie de un tratament serios şi de lungă durată, care cereau oarecare sacrificii pe care nu s-a găsit nimeni dispus să

o facă" (*O pagină inedită din viaţa lui Eminescu*, în "Adevărul literar şi artistic", nr. 535 din 8 martie 1931). Nu încape îndoială că Eminescu "a murit cu zile" şi că viaţa lui s-ar fi putut prelungi printr-o îngrijire adecvată, cu surprize creatoare ca la Hölderlin. Şi totuşi asemenea speranţe ţin de un idealism fără acoperire în cruda realitate a vieţii lui Eminescu, nu fiindcă nu s-ar fi găsit oameni generoşi, capabili de sacrificii. Asemenea încercări au existat la T. Maiorescu şi alţi câţiva. Dar între Eminescu şi Hölderlin s-a interpus o diferenţă esenţială: spre deosebire de scriitorul german, autorul nostru a fost dublat de un luptător publicist care a avut a se confrunta cu soarta ingrată a poporului român. De aceea, a-l ţine departe de marile oraşe, cum preconiza I.N.Roman, însemna, propriu-zis, a-l *ucide*, ceea ce s-a şi reuşit. De aceea este existenţa lui Eminescu *tragică*, fără scăpare, ca în operele lui Sofocle şi Euripide. În definitiv, dacă ar fi contat numai *soarta poetului*, aceasta ar fi fost *soluţionabilă*. Toate eforturile prietenilor s-au canalizat spre a salva *poetul*. În schimb, nimeni n-a părut dispus să înţeleagă că *poetul nu putea fi salvat decât împreună cu ziaristul*. Cu aceasta, am numit preludiul celei mai mari tragedii consumate pe pământ românesc, în ultimul mileniu. Cei şase ani de agonie eminesciană sunt *pata oarbă* de pe obrazul culturii şi civilizaţiei româneşti din veacul al XIX-lea. Nu va putea fi spălată decât descifrând-o şi spunând lumii adevărul despre ea.

Ceea ce au făcut până azi oamenii politici, medicii, criticii şi istoricii literari n-a fost decât să deplângă romanţios, sau simulând răceala specialistului, anii dezastrului psihic şi intelectual,

povestind şi repovestind fără odihnă zeci de mărturii ale contemporanilor lui Eminescu. Ai impresia că senzaţionalul a primat, că *nebunul* ca atare a fascinat, iar nu adevăratul Eminescu, cel legat, în mod fatal, "de o mână de pământ", cum el însuşi a spus-o. *Geniul nebun* - iată un subiect, într-adevăr, de senzaţie, *un mit* care lua locul mitului *tânărului geniu!* După ce a izbucnit boala, mulţi se întrec în a dezvălui *precedente* ale nebuniei poetului trăite şi descoperite de...ei! Era doar moda identificării geniului cu nebunia , era moda teoriilor lui Lombroso et comp. În schimb, prea puţini s-au aplecat să-i înţeleagă ideile din *Timpul* şi vizionarismul poemelor.

Voi continua oarecum *à rebours*, cu ultimul interval al vieţii spre a ajunge la înţelesurile zilei de 28 iunie 1883. Eminescu, fiinţă complexă şi totală, a fost, ca să reiau limbajul medicilor, un cioclotimic. Vizionarismul său e al marilor *cicluri* cosmice şi istorice "supravegheate" de triada ontologică. Viaţa biologică însăşi i-a fost marcată "treimic". Psihicul său, de o trezie exacerbată, se aprinde şi pare să cedeze la 33 de ani, într-un an cu cifra 3 în coadă. Starea sănătăţii îi este brutal ameninţată din trei în trei ani - 1883, 1886, 1889. Unii au şi făcut corelaţii cu vârsta crucificării lui Hristos. Fiind vorba de *modele fiinţiale exemplare*, apropierea e posibilă.

Se pune întrebarea: de ce n-a mai supravieţuit Eminescu ultimului ciclu biologic, cel din 1889? A murit sau nu a murit el "cu zile"? După recidiva din 1886, când poetul se găsea la Iaşi, tratamentul de la Neamţ a adus o ameliorare substanţială, Eminescu revenindu-şi sub raport etic şi creator, cum o atestă şi scrisorile către Al.Vlahuţă, Iacob Negruzzi (căruia îi expediază, ca

altădată, poezii) şi Gh. Panu (vezi *Opere*, XVI, p. 239-240). De la Neamţ, Eminescu a plecat la Botoşani, în primăvara lui 1887, unde a stat un an de zile. Creangă se temea de stabilirea poetului la Botoşani, din pricină că acolo ar fi dat de Scipione Bădescu, un boem al crâşmelor. Teamă confirmată, ceea ce a făcut ca poetul să intre din nou în atenţia medicilor şi să urmeze perioada de tratament sub îngrijirea Harietei, sora infirmă a poetului. La Botoşani s-a produs cotitura decisivă în stabilirea diagnosticului şi a tratamentului. Până atunci, majoritatea medicilor optaseră pentru o formă de manie acută cu perioade depresive, pe fond ereditar, cu surmenaj cauzat de intensitatea muncii intelectuale şi abuzuri de cafea, tutun. Un medic alcoolic, Francisc Iszac, impune diagnosticul care a făcut carieră, preluat de unii medici, concitadini ai săi, apoi, în clipa morţii poetului, de dr.Şuţu, G.Marinescu, iar mai târziu întărit şi impus de dr. Panait Zosin, pe baza unei lecturi superficiale a corespondenţei dintre Harieta şi Cornelia Emilian: demenţă sifilitică şi alcoolică, cu paralizie generală. Polemizând cu T.Maiorescu, care susţinuse caracterul ereditar al bolii, Zosin decidea: "Ceea ce a dat caracterul grav şi vulgar boalei sale au fost alcoolismul şi sifilisul. Ca psihopat ereditar, el ar fi petrecut încă nopţi albe, ar fi făcut orgii, ar fi mistuit narcotice şi excitante, dar inteligenţa lui s-ar fi menţinut la stadiul în care a produs versurile citate la început. Un psihopat alcoolic şi sifilitic, el a ajuns să aibă perioade de furie, de inconştienţă, de prozaică întunecare a activităţii psihice" (*Nebunia lui Eminescu*, în *Spitalul*, nr. 11/1903). "Consideraţiile ştiinţifice" ale acestui medic politician, de stânga, mustesc de o aversiune care îl

face să prezinte în culori cât mai întunecate cei şase ani de crucificare a poetului. Zosin sugerează că Eminescu a dus o viaţă desfrânată în alcoolism şi erotism şi de aceea a ajuns la nebunie sifilitică. La originea acestor mistificări grosolane stau deciziile medicale ale lui Francisc Izsac, care nu numai că a scăpat de o judecată a istoriei, dar a reuşit să treacă în ochii biografilor drept un binefăcător al lui Eminescu. Aşa ni-l prezintă G.Călinescu şi alţii care l-au preluat pe "divinul critic" ("mulţumită îngrijirilor doctorului Isac" etc., *op.cit.*, p.349). În realitate, Eminescu a început să abuzeze de alcool după 1885, nu fără concursul unor "prieteni". "Cât priveşte sifilisul şi contractarea lui - spune dr. Ion Nica -, nici un simptom la Eminescu nu-i atestă prezenţa, şi cu atât mai puţin supoziţiile insinuante ale doctorului Iszac, care o vizau direct pe Veronica". (*Eminescu. Structura somato-psihică*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1972, p. 271).

Doctorul Iszac trebuie să fi avut o influenţă covârşitoare asupra Harietei, aşa cum, de altfel, arată corespondenţa ei cu Cornelia Emilian, pe care şi Ion Nica o consideră un "ecou al concluziilor false la care ajunsese doctorul Iszac (el însuşi un alcoolic)" (*ibidem*, p.271). Harieta era convinsă că medicii din Iaşi l-au utilizat pe Eminescu drept cobai ("Ei au voit să facă practică cu dânsul, cu siguranţă!") şi numai Iszac "a făcut adevărata minune cu ştiinţa mai probabil decât Cristos" (scrisoarea din 18/30 octombrie 1887). Era, de fapt, o revenire a sănătăţii în pofida tratamentului doctorului Iszac, graţie vigorii native a poetului, care încă mai lupta cu boala. Pomenitul Corneliu Botez, care am văzut că a luptat pentru impunerea unei anumite optici în defavoarea publicisticii şi a anilor de

boală, este şi el un susţinător al dr. Iszac. Oare întâmplător? (Cf. *Viaţa lui Eminescu*, în vol. *Omagiu lui Mihail Eminescu*, Ed. Socec. Bucureşti, 1909). De fapt, acela care l-a transformat pe Eminescu în cobaui a fost tocmai Francisc Iszac. El a hotărât (în chip arbitrar?) că poetul este luetic. Să admitem că a fost o greşeală de diagnostic, însă partea stranie începe de acolo că s-a decis pentru un tratament chiar contraindicat în asemenea afecţiuni! A recomandat cură de mercur, în doze enorme, câte 20 de frecţiuni a 4 grame, "când şi o jumătate de gram poate să aibă acţiune dăunătoare", avertizează specialistul contemporan (Ovidiu Vuia, *op.cit.* p.82), "cu efecte de altfel nule în sifilisul nervos (oare de ce nu ştia acest lucru doctorul Iszac) dar cu urmări catastrofale toxice". Aşadar, medicul "greşeşte" de două ori: pune diagnostic greşit şi impune tratamet catastrofal. Doctorul Iszac a lăsat impresia că cercetează, la vremea aceea, luesul şi că era pe cale să rezolve o "nouă" metodă de tratament, intenţionând să dea publicităţii o comunicare ştiinţifică. Altfel zis, folosirea lui Eminescu drept cobai este foarte clară. El a dat Harietei asigurări de vindecare sigură şi totală! De asemenea, i-a mărturisit "că va da cu numele lui un articol, descriindu-i toată boala şi că profesorii ce l-au căutat sunt în cea mai mare eroare". (Scrisoarea către Cornelia Emilian din 27 august/8 septembrie 1887). "Profesorii ... în çea mai mare eroare" erau medicii vienezi de la Halle, unde a fost trimis poetul, la insistenţele (şi în pofida lui Iszac) altor medici botoşăneni (Ştefanovici, Hynek şi Hajnal), la 26 mai 1887. Aceştia au reacţionat , probabil , la dubla eroare a dr. Iszac. Dornic de rezultate rapide şi spectaculoase, Iszac a ridicat doza de mercur până la 7 grame de

frecţiune! El era conştient de pericol,de vreme ce a căutat să atenueze urmările recomandând cură de nămol la Lacul Sărat. Rezultă limpede că efectul final de "pseudo-paralizie", admis de dr. I. Nica, este urmarea gravei otrăviri cu mercur. El este cel dintâi specialist care a tras semnalul de alarmă asupra intoxicaţiei mercuriale. Harieta a fost nevoită, la un moment dat, să întrerupă frecţiile cu mercur "din cauza slăbiciunii şi-a salivaţiei (efecte de supradozaj, ale cărui repercusiuni sunt greu de estimat)" (I.Nica, *op.cit.*, p. 275). Harieta constată singură că supradozajul îl agită pe bolnav. "Este o recunoaştere directă - spune Ion Nica - a influenţei negative provocată de medicaţia mercurială, care realiza o intoxicaţie cronică cu rezonanţă cerebrală. Tulburările psihice, ale stării de nutriţie, leziunile renale (cu incontinenţa de urină, pe care bolnavul o prezintă), constipaţia, anemia şi nevrita periferică, ce-l vor însoţi de acum încolo, ne dau certitudinea că poetul a fost victima acestei intoxicaţii mercuriale".(*Ibidem*, p.277). Nădejdea Harietei în diminuarea intoxicaţiei prin apele minerale de la Lacul Sărat, este o dovadă că dr. Iszac era conştient că mersese prea departe: "Semnalul pe care îl lansează Harieta - ecou al conştiinţei însăşi a doctorului Iszac, care n-a putut ignora, dar a subestimat consecinţele terapeuticii mercuriale -, demonstrează până la evidenţă că supradozajul medicamentos a jucat un rol nefast în evoluţia bolii poetului. De altfel, interesarea sistemului nervos central în intoxicaţia cronică cu mercur explică modificările de comportament, depresiune mintală, insomnie şi câteodată halucinaţii, care după cum ştim au dominat tabloul simptomatic după 1887". (*Ibidem*, p. 278-279). În anul nefast de la

Botoşani s-a dat lovitura de graţie existenţei biologice a lui Eminescu, lovitură mistificată într-o "binefacere" de către medici precum Panait Zosin, oameni politici precum Corneliu Botez şi biografi nedispuşi să cerceteze critic izvoarele. Se poate răspunde, acum, în deplină cunoştinţă de cauză, că Eminescu a murit "cu zile". Asasinatul moral din 1883 a fost desăvârşit de "experimentul" unui medic alcoolic. "Doctorul Iszac - conchide Ovidiu Vuia - a sperat că prin vindecarea lui Eminescu va intra în analele medicinii, pregătea o lucrare în acest sens, dar din păcate numele său va rămâne legat de moartea poetului". (*Op.cit.*,p.84). Situaţia atinge grotescul dacă ne gândim că dr.Iszac şi-a luat părtaş în fapta sa chiar pe sora poetului, exploatându-i sentimentele. Harieta s-a simţit profund lovită când, în 1888, Veronica Micle a reuşit să-l smulgă pe poet de la Botoşani, prelungindu-i viaţa şi dându-i ultimele speranţe de renaştere, căci - iată - Eminescu se reîntorcea la Bucureşti, adică acolo de unde fusese îndepărtat cu grijă. Încercarea de a relua activitatea publicistică se înscrie în această ultimă zvâcnire de dinaintea sfârşitului. *Era însă prea târziu.*

În martie 1889, Eminescu a fost din nou internat la stabilimentul "Caritas" al dr. Şuţu, adică acolo de unde începuse moartea lui civilă. Sosise clipa morţii fizice. Cercul se închide. Acum, Al.Şuţu abandonează şi el diagnosticul de manie acută pe fond ereditar (susţinut statornic de T.Maiorescu) şi optează pentru "paralizie generală", pe urmele dr. Iszac. Simplă derută a simptomelor provocate de intoxicaţia mercurială? Aşa s-ar părea. Dar, ca printr-o fulgerătură, dr. Ion Nica are o bănuială, plecând de la întreaga istorie a bolii: "Este posibil ca tratamentul cu mercur să i se fi aplicat încă

din 1884 , o dată cu apariţia leziunilor pe gambe şi la Liman, dar lipsesc documente". (*Op.cit.*, p.279). În lipsa documentelor trebuie să tăcem. Oricum, Eminescu n-a murit din pricina pietrei aruncate în capul său de Petre Poenaru, tenorul aflat întâmplător sau nu ca pacient. Dr. Vineş şi-a amintit, pe baza însemnărilor clinice, că situaţia poetului s-a agravat în sanatoriu (tot pe fondul intoxiocaţiei mercuriale) şi a murit rapid de o sincopă cardiacă: "Eminescu se aşează pe pat şi peste câteva minute cade într-o sincopă şi moare imediat". (*Câteva date asupra ultimelor zile ale poetului Mihail Eminescu*, 1931, apud Ovidiu Vuia). Dr. N.Tomescu depistase mai demult o endocardită reumatismală. Intoxicaţia cu mercur a accentuat-o, asociind-o celorlalte consecinţe grave descrise de Ion Nica.

Se cuvine reliefată o nedumerire a dr. Ovidiu Vuia. Prilejul naşte întrebarea de ce apariţia cărţii lui Ion Nica, în 1972, n-a atras atenţia asupra cauzelor morţii poetului? Din cel puţin două motive. Întâi, prin cenzura ideologică a vremii dublată de o supracenzură pe filiera Moses Rosen - Z.Ornea etc., care - după cum se ştie - a funcţionat ireproşabil în ce-l priveşte pe Eminescu, culminând cu prilejul editării publicisticii, punctul cel mai "nevralgic" al moştenirii eminesciene ; apoi, consecinţă a acestui tip de supracenzură, chiar *ezitările* dr. Nica, sesizate de Ovidiu Vuia. Deşi concluziile medicului nostru erau foarte ferme şi elocvente, la un moment dat începe să se manifeste o oarecare şovăială, autorul ajungând să admită eventualitatea implicării "para-liziei generale " :
"Acuitatea recidivei şi polimorfismul manifestărilor clinice din primăvara anului 1887, dar mai ales

asocierea unor simptome psihice şi cu caracter organic, cât şi ritmul de evoluţie fac ca eventualitatea paraliziei generale să fie luată în consideraţie de acum încolo. Datele furnizate de Harieta ar pleda şi ele în acest sens"(*op.cit.*, p.274). Or, tocmai el demonstrase lipsa sifilisului cerebral şi a paraliziei generale. O asemenea inacceptabilă cotitură îl determină pe Ovidiu Vuia să se întrebe: "Oare n-a fost obligat s-o facă?" (*Op.cit.*, p.82). Posibil. Totuşi, dr. Nica şi-a păstrat consecvenţa profesională, vorbind de o "pseudo-paralizie", ceea ce mi se pare altceva şi care subliniază tocmai gravitatea consecinţelor intoxicaţiei mercuriale. Altfel spus, Eminescu n-a fost sifilitic şi nici alcoolic, dar *a fost adus la starea încât să pară sifilitic şi paralitic!* Ceea ce este extrem de grav. A jucat pretinsul "antisemitism" al poetului vreun rol în catastrofa produsă de Francisc Iszac? Răspuns n-avem, ci doar întrebare. Ştim doar că, timp de un secol, n-a existat dorinţa de aflare a adevăratei cauze a morţii lui Eminescu şi că dr. Iszac a fost portretizat ca "binefăcător" al poetului, aşa cum "binefăcători" ai memoriei poetului se prezintă denigratorii lui, când e vorba să rupă în două opera, una spre "apoteoză", alta bună de aruncat la coşul de gunoi al istoriei. Este ceea ce Ilie Bădescu numea, într-o carte recentă, "o negustorie barbară", observând că despicarea în două a operei lui Eminescu "provoacă o fracturare a spiritului românesc şi deopotrivă o tragică alienare a elitelor româneşti în istorie" (*Sociologia eminesciană*, Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1994, p.52).

Despicarea în două a fiinţei eminesciene, cu urmările arătate de Ilie Bădescu, a început în ziua de 28 iunie 1883. Din această clipă, ne vine în ajutor cartea

lui N.Georgescu - *A doua viaţă a lui Eminescu*[*], sintagmă preluată, conştient sau nu, de autor din lucrarea dr. Ion Nica. Pentru a face pasul următor, argumentul medical devine insuficient. De aceea, probabil, N.Georgescu a mărturisit: " Pe noi nu ne interesează chestiunile medicale; am încercat doar să găsim şi să aducem cât mai aproape de zilele noastre *poarta de intrare* în acest infern. Este înfăşurată în secrete şi parole" (p.113). Dar "chestiunile medicale" însele stau înfăşurate în secrete abia astăzi scoase parţial la iveală.

De-a dreptul spus, N.Georgescu crede că soarta lui Eminescu a fost pecetluită pe filieră francmasonică. În secolul trecut, cabala francmasonică a fost foarte la modă în politica şi ziaristica românească. Se ştie că majoritatea paşoptiştilor au lucrat cu metodele francmasoneriei. Din fericire, aceşti bărbaţi le-au utilizat pentru interesele naţionale, ei fiind mari patrioţi. După căderea lui Cuza, însă, masoneria românească s-a degradat, fiind penetrată de elementele "păturii superpuse", predispuse, în numele intereselor personale şi de grup, să subordoneze ţara, politic şi economic, imperiilor vecine. Eminescu a fost cel mai mare duşman al acestei linii de politică antinaţională. De aceea, în centrul gândirii sale sociologice stă *teoria păturii superpuse şi a compensaţiei.* (Cititorul care vrea să se documenteze asupra uriaşei problematici abordate de Eminescu poate consulta *Sociologia eminesciană* de Ilie Bădescu şi *Modelul ontologic*

[*] Între timp, autorul şi-a aprofundat cercetările în vol. *Cercul strâmt*, Ed. Floare albastră, 1995.

eminescian de Theodor Codreanu, Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1992).

Se pare că au existat tentative ca Eminescu însuşi să fie atras în orbita francmasoneriei.Unii vorbesc de existenţa unui baston de francmason al lui Eminescu. Ce-i drept, Eminescu voia o societate secretă, dar strict *proromânească*, pe când masoneria se pune în slujba unor interese supranaţionale. Acesta e sensul războiului eminescian cu "cosmopolitismul" promotor al unui pseudo-sincronism cu Europa, în spiritul căruia a mers, la un moment dat şi junimismul. Eminescu voia o ţară modernă, demnă, cu o civilizaţie şi cultură proprie, cu "un mare viitor". *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie*, nu este o odă patriotică de circumstanţă, ci anunţă marele program de reformare al lui Eminescu. Poetul îl avertizase pe T.Maiorescu încă din perioada berlineză că ţinta vieţii lui nu este să-şi facă o carieră universitară care l-ar "pune bine cu lumea". George Munteanu a realizat o remarcabilă analiză a programului de studiu, absolut insolit, al poetului, la Viena şi Berlin. Trimis de junimişti să-şi pregătească teza de doctorat, din Charlottenburg, Eminescu îi scria, la 5 februarie 1874, lui Maiorescu că aprofundarea filosofilor germani l-a orientat spre elaborarea unei filosofii practice vizând scoaterea României din subistorie: "Interesul practic pentru patria noastră ar consta, cred, în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptăţiri pentru importul necritic de instituţii străine, care nu sunt altceva decât organizaţii specifice ale societăţii omeneşti în lupta pentru existenţă, care pot fi deci preluate în principiile lor generale, dar a căror cazuistică trebuie să rezulte în mod empiric din relaţiile dintre popor şi ţară (teritoriu). Nu mă pot pronunţa

acum mai pe larg asupra acestui subiect, el mi-a ocupat însă cea mai mare parte din cugetarea proprie şi din studii, aşa că până acum n-am respectat în fixarea temelor mele o succesiune de tip didactic".(*Opere*, XVI, p.48). Iată, dacă vreţi, o dovadă de "nebunie". Ea constă în faptul că poetul nu năzuieşte să se "pună bine cu lumea", ci *să reaşeze această lume în albiile ei naturale*. Aici e cheia înţelegerii tragediei de după 1883. Ei bine, când Gr.Ventura şi Al.Ciurcu s-au străduit să depisteze primele probe ale "nebuniei" lui Eminescu, ei au invocat o scenă în care Eminescu îşi apăra *o teorie economică*. Probabil, poetul fusese scos din răbdări de crasa ignoranţă şi lipsă de înţelegere a istoriei româneşti de către acest "ticălos", Gr.Ventura, cum l-a numit Maiorescu. După 1883, aceasta va fi norma societăţii care l-a eliminat din mijlocul ei pe poet: orice va gândi despre idealurile sale reformatoare va fi luat argument pentru boală. Al.Vlahuţă, unul dintre puţinii care au încercat să înţeleagă tragedia poetului, a mărturisit că, vizitându-l la sanatoriu dr. Şuţu, Eminescu i-a spus "cu un ton important despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gândeşte demult, o lucrare colosală, care-l munceşte şi îi dă nopţi de insomnie şi dureri de cap ucigaşe". Gh. Panu, în *Amintirile* sale, vorbeşte de un ultim sfat pe care i l-a dat Eminescu, la o masă la care fusese invitat poetul: "- Panule, ştii tu că în lumea asta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui, tot, tot, este un şir neîntrerupt de martiri. Ţi-o spun ţie, fiindcă tu te-ai ocupat de istoria românilor. Apoi s-a sculat şi fără să zică nimic a plecat". Nici nu mai era nimic de spus în faţa "gălăgioşilor" meseni ai lui Panu.

A se recepta totul ca "nebunie", iată grozăvia morţii civile, rezervate lui Eminescu, de la 28 iunie 1883.

În definitiv, la mijloc se află *psihologia referenţialului*, ca punct nodal al gnoseologiei. Referenţialul sau *sistemul de referinţă* este o achiziţie modernă a cunoaşterii relativiste. Am arătat în altă parte (*Eminescu - dialectica stilului*, 1984, *Modelul ontologic eminescian*,1992) că poetul deja gândea într-o perspectivă pluridimensională, conform căreia ceea ce cunoaştem noi ca indivizi mărginiţi, exprimă nu *adevărul*, ci un punct de vedere asupra adevărului, numit de Eminescu şi cu metafora "cercului strâmt". Orice referenţial (cerc strâmt) implică o viziune asupra lumii care acţionează cu forţa implacabilă a unei raţionalităţi monovalente de tipul *patului lui Procust*. De aici se nasc prejudecăţile şi dogmele. Lumea, oamenii, existenţa sunt reduşi la norma de cunoaştere a logicii lui Ares, ignorându-se plurivalenţa logicii lui Hermes, ca să mă exprim în limbajul lui Constantin Noica. Orice schimbare de referenţial atrage după sine restructurarea ansamblului, a viziunii despre lume. Pentru Procust, măsura "normalului" este chiar *patul* său. Ceea ce nu se conformează devine *aberant*. Eminescu s-a "abătut" de cel puţin două ori de la normă: ca *poet* şi ca *ziarist*. De fiecare dată, însă, aceste *différences* au fost reduse la dimensiunile procustiene ale "cercului strâmt", ale protipendadei vremii. Unei cunoaşteri adecvate, aparenta abatere de la normă a geniului îi apare ca deschidere spre *adevăr*, spre obiectivitate, aşa cum o spusese încă Schopenhauer. Se constată că, de fapt, mediocritatea este *inadecvare la real*, o infirmitate a limitei care

atrage după sine *egoismul, minciuna, cameleonismul* - tot atâtea arme de reuşită în "comedia cea de obşte".

Ca geniu poetic, Eminescu n-a fost receptat în toată grandoarea viziunii sale (nici n-a existat atunci posibilitatea), ci a trezit un viu interes fiindcă opera lui rezona cu o anume convenţionalitate romantică. Propriu-zis, gloria lui imediată s-a mulat pe modelul mitic al geniului ca formă de *nebunie superioară*, mitul geniului izolat şi neînţeles. Nu e o simplă coincidenţă că această glorie a-nceput să crească după 1883, înlesnită deopotrivă de zgomotul care s-a produs în jurul îmbolnăvirii poetului şi de apariţia ediţiei lui Maiorescu, nu lipsită de o anume *intenţionalitate* (masonică?), după cum descifrează cu ingeniozitate N.Georgescu. Simultan, însă, printr-un efort abil concertat, s-a produs o *uitare* a ziaristului. S-a insinuat aici o formidabilă viclenie a istoriei secrete: în vreme ce poetul a fost "salvat" prin referenţialul "nebuniei superioare" (ca ipostază a *geniului romantic*), ziaristul a fost asociat cu mizeria şi vulgaritatea bolii propriu-zise. De aici insinuarea că ziaristica a fost scrisă "pentru o bucată de pâine" sau că e un produs al "urilor" patologice, al obsesiilor!

La 28 iunie 1883, a intervenit *marea schimbare de referenţial* în existenţa lui Eminescu. E ca o trecere dintr-un regn în altul, ca o transmutaţie. Numai că biografiile, mai mult sau mai puţin convenţionale, consemnează o *trecere unilaterală* - de la plenitudinea minţii geniului la sterilitate, de la robusteţea biologică la nebunie şi moarte. Acest *referenţial de sens unic* invocă doar o regresiune, o degradare ireversibilă încheiată cu moartea fizică. În realitate, aceşti ultimi ani eminescieni trebuie judecaţi printr-un *dublu referenţial*,

care complică infinit lucrurile. Odată admis dublul referenţial ca metodă de investigaţie, ne plasăm în plin relativism, iar relativismul nu înseamnă împuţinare a cunoaşterii, ci, dimpotrivă, e singura şansă de a ne apropia de adevăr.

Voi spune, de aceea, că N. Georgescu a procedat, conştient sau nu, la o "spargere de referenţial" asupra semnificaţiei zilei de 28 iunie. Pentru acest istoric literar, 28 iunie nu mai coincide cu *momentul îmbolnăvirii poetului*, deşi e posibil ca atunci să se fi produs o *criză nervoasă* (Eminescu mai avusese ieşiri neprotocolare, semnate de Gr. Ventura, de Slavici etc.). De crize nervoase nu sunt scutiţi nici cei mai sănătoşi oameni, în momente de cumpănă ale vieţii. Evenimentele din nefasta zi nu mai pot fi explicate *exclusiv* prin patologie, cum s-a făcut până azi, aceasta devenind un factor secundar, exacerbat de cu totul alte motivaţii, îngropate cu grijă şi ştraşnic păzite de un secol încoace. Pomenitele motivaţii sunt de ordin *politic*, iar nu patologic. Faptul ne obligă să restructurăm şi să redimensionăm toate informaţiile privitoare la anii blestemaţi ai poetului, dar nu numai. Lucrurile îşi arată acum feţele ascunse, iar certitudinile proclamate pălesc. *Ce-i azi drept mâine-i minciună,* cum a zis poetul. Toate întâmplările trăite de
Eminescu pe 28 iunie 1883 şi după, au fost raportate exclusiv la *nebunie*. Trebuie schimbat referenţialul. Bineînţeles, *mutaţia referenţială* este atrasă de o revizuire critică a izvoarelor şi contextului istoric.
Pentru a proba izbucnirea bolii şi a legitima internarea la stabilimentul doctorului Şuţu pe data de 28 iunie 1883, trei fapte au fost interpretate ca decisive: incidentul cu doamna Slavici (care trimite un bilet lui

T.Maiorescu, anunţând că poetul a înnebunit), întâmplarea de la cafeneaua Capşa (al cărei martor a fost Grigore Ventura) şi baia de la Mitraşewski, încheiată cu punerea lui Eminescu în cămaşa de forţă spre a fi internat. În evenimente sunt implicate mai multe personaje, dintre care trei par să joace un rol principal: d-na Szöke, T.Maiorescu şi Grigore Ventura. Eminescu se afla atunci pe culmea carierei sale poetice şi ziaristice. Se pare că el juca, în acel moment, un rol public mult mai important decât a lăsat să se înţeleagă istoria literară tradiţională. Realizase performanţe unice nu numai ca poet, dar revoluţionase şi jurnalistica de idei politice şi sociale, desăvârşind începuturile unor precursori precum Cezar Bolliac şi D. Bolintineanu (cf. Th. Codreanu, *Un precursor al publicisticii eminesciene*, în *Luceafărul*, nr.37/1989, p. 6). Transformase *Timpul* dintr-o publicaţie modestă de partid într-un ziar de audienţă naţională şi de înaltă clasă jurnalistică. S-a remarcat mai demult că Eminescu nu făcea politica unui partid, ci impusese un punct de vedere naţional, purtând amprenta excepţionalei sale gândiri. N.Georgescu a sesizat şi un alt merit fundamental: poetul a pus capăt jurnalisticii de tip masonic, înconjurată de secrete şi parole, modă care proliferase din perioada paşoptistă. Jurnalistica lui redă demnitatea proprietăţii cuvântului, cristalizând, totodată, o doctrină naţională modernă, capabilă să oblăduiască aducerea României pe locul meritat în rândul marilor culturi şi civilizaţii europene (v. Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, 1994 şi Theodor Codreanu, *Modelul ontologic eminescian*, partea a doua - *Archaeus şi "raţiunea practică"*). Am remarcat deja planurile reformatoare ale poetului, care vizau

refacerea unităţii politice a tuturor românilor "de la Nistru pân' la Tisa". El cunoscuse bine toate teritoriile locuite de români. Eminescu voia un cap politic în stare să reprezinte *arheul românităţii*, iar nu un mic regat complăcându-se cu starea de suburbie imperială pe cale de a trece la periferia economiei tranzacţionale occidentale, iluzionându-se că prin împrumuturi de instituţii şi forme culturale se poate moderniza. Într-o viaţă publică dominată de interese politicianiste de grup, nici Carol I şi nici I.C.Brătianu nu erau la înălţimea exigenţelor poetului, în pofida meritelor lor istorice. Evident, pe Eminescu nu-l mulţumeau nici conservatorii, îndepărtându-se, la un moment dat, şi de T.Maiorescu sau P.P.Carp. Aflat la Viena să negocieze tratatul secret cu Austro-Ungaria, Carp transmitea, în ţară, lui T.Maiorescu: "Şi mai potoliţi-l pe Eminescu!". Acesta era un ordin politic foarte sever. De ce trebuia "potolit" Eminescu şi de ce n-a putut fi el "potolit", fiind "nevoie" să fie *sacrificat?* Sunt şi întrebările laitmotiv pentru mai multe capitole din cartea lui N.Georgescu. Răspunsul nu e simplu şi istoricul literar a ezitat să dea soluţii tranşante, preferând o labirintică incursiune prin documente. Dar tocmai documentele îl silesc să conchidă că "raţiuni superioare de stat au cerut, la 28 iunie 1883, desfiinţarea *Societăţii Carpaţii*, expulzarea directorului ziarului *L'Indépendence roumaine*, vizita umilitoare, la Viena, pentru scuze, a lui Petre Grădişteanu împreună cu ministrul de externe, D.A. Sturdza, expulzarea lui Zamfir C.Arbore şi toate celelalte gesturi prin care *axa politică a ţării* a trebuit orientată către Puterile Centrale; între aceste gesturi, *căderea lui Eminescu în presă ni se pare iminentă.* Presupunem, în acest punct, că o criză a poetului,cum

mai avusese în ultimele luni, i-a <<ajutat>> pe prieteni să scape, decent, de el" (p.26).

Cotitura politică spre Puterile Centrale, de care pomeneşte N.Georgescu, ţinea nu numai de afinităţile casei regale cu lumea germană, cât mai ales de importante interese în "chestiunea Dunării", de activitatea diplomatică în vederea recunoaşterii proaspătului regat românesc, de presiuni economice. Încă din 1880, *Junimea* a declanşat acţiunea apropierii de lumea germană. La 31 decembrie 1880, T.Maiorescu, pleda insistent pentru orientarea noastră politică spre Austro-Ungaria în publicaţia germană *Deutsche Revue*, prin studiul *Despre situaţia politică a României*. P.P.Carp, secundat de T.Maiorescu, a dus tratative pentru încheierea unui tratat secret cu Austro-Ungaria, finalizat chiar în 1883. La întrebarea "de ce n-a putut fi atras Eminescu de partea grupului de intelectuali care au lucrat pentru acest tratat secret de alianţe," N.Georgescu găseşte răspunsul în *problema Transilvaniei*. "Litera secretă" a acestui tratat cerea *totala tăcere a vocii pentru Transilvania*, pe care Eminescu o întruchipa în cel mai înalt grad. El a fost principalul apărător al intereselor românilor din Ardeal, în presa din regat. O asemenea *voce* trebuia să tacă. N.Georgescu arată că şi Slavici a fost "dislocat", tot atunci, din presa românească, el fiind nevoit să plece în Transilvania şi să întemeieze, la Sibiu, revista *Tribuna*, căci la Bucureşti nu mai era dezirabil. În octombrie 1883, Anastasie Stolojan (unul din "clienţii" lui Eminescu la *Timpul*), a ţinut un discurs parlamentar spre a orienta, prin compensaţie, interesul presei spre românii sud-dunăreni şi spre tăcerea în ce priveşte Ardealul. Campania de atragere a lui Eminescu spre

lumea germană eşuase nu numai din pricina poziţiei foarte clare a poetului faţă de soarta Ardealului. Poetul vedea mult mai departe la destinul Europei. El nu putea fi indiferent la tendinţele expansioniste ale panslavismului şi pangermanismului (vezi şi *Modelul ontologic eminescian*). Credea că România şi adevărata civilizaţie europeană pot fi salvate de spiritul latin, echilibrat şi armonios. De-aici rezistenţa cu care poetul afirma misiunea istorică a insulei de latinitate din Carpaţi, voind ca România să fie un "strat de cultură la gurile Dunării".

Poetul cunoştea prea bine planul lui Bismarck de a realiza din Austria, sub Habsburgi, o confederaţie dunăreană şi balcanică, în care să fie anexate Ungaria, Boemia, Croaţia, Styria, Slovenia, partea slavă a Dalmaţiei, Bosnia, Serbia, România, Muntenegru, Albania, Macedonia, până la ţărmul Salonicului cu porturile Kovallo şi Dedegaci (*Timpul*, 18 iunie 1882, p.1). Constatând extraordinara ofensivă a pangermanismului şi panslavismului, Eminescu este îndurerat de inerţia Franţei şi a latinităţii, în genere: " În mijlocul acestei redeşteptări puternice a sentimentului de rasă, numai latinitatea pare încă a sta în amorţire". Mai mult Franţa şi Italia se duşmăneau: "Pentru orice spirit nepărtinitor, rivalitatea Franţei şi Italiei poate produce cele mai triste rezultate pentru viitorul gintei latine"*(Timpul, 29 iunie 1882).* Articolul din 29 iunie 1882 a fost ignorat de editorii lui Eminescu sub presiunea prejudecăţii că poetul ar fi fost germanofil şi francofob. Asupra paternităţii eminesciene, a atras atenţia pentru prima oară I.M.Raşcu şi abia N.Georgescu s-a hotărât să-l publice integral (vezi *Cercul strâmt*, p.128-131). Este limpede că articolul

contravine politicii progermane a conservatorilor.Or, independenţa la *Timpul*, este ştiut, şi-o asumase Eminescu, fapt care avea să-l coste. Poetul dorea o alianţă a ţărilor latine. Ziarişti italieni şi Eminescu, în România, cereau Franţei să redevină ce a fost sub Napoleon al III-lea. Pe urmele lui I.M.Raşcu, N.Georgescu a spulberat minciuna francofobiei lui Eminescu:"Eminescu filo-german şi împotriva Franţei, a spiritului francez în Europa?! Dimpotrivă... El avea pasiune pentru latinitate cum puţini oameni din evul său au avut-o, pasiune care nu rezidă numai în cunoştinţele lui de limbă latină, de drept, istoria antică etc. - ce însemna identificarea însăşi cu destinele unei Europe a ordinei latine, a luminii, a adevărului. Dispreţul său faţă de tenebroasele societăţi secrete ale timpului, faţă de încurcăturile de limbă în care demagogia rosettistă se etala, faţă de intrigile politice ale timpului - îşi găseşte punctul de echilibru în această zonă a seninului latin". (*Op.cit.*,p. 145).

În ce-l priveşte pe Eminescu, Ardealul intra ca o componentă esenţială a ansamblului doctrinei sale. El privea deopotrivă, pe toţi românii, oriunde s-ar fi aflat. Prin 1882-1883, Eminescu era dispus să utilizeze chiar şi metodele organizatorice ale masoneriei pentru realizarea unei societăţi secrete puse în slujba marelui său proiect de renaştere şi unitate naţională. De aici, probabil, opinia unora că Eminescu n-a fost străin de masonerie. Într-o însemnare de pe f.246 a mss.2257, găsim: "O organizare între români, asemenea societăţii francmasonilor şi iezuiţilor. Ca á bisericii catolice. Pretutindene oameni care să ţie registru de tot sufletul românesc. Cel slab trebuie încurajat şi lăudat pentru ca să devie bun; trebuie trezită deşertăciunea lui, decorat

la nevoie, trezite mii de speranţe-n el, în caz de estremă nevoie ajutat chiar. Să se simtă că *Soc. Matei Basarab* reprezintă o putere enormă". Poetul a elaborat *teoria golului etnic* (vezi *Modelul ontologic eminescian*, p. 83-109), înţelegând că marea slăbiciune a istoriei noastre stă în *discordie* (de sorginte mioritică). Încă din perioada vieneză el a încercat să împace societăţi studenţeşti rivale, înscriindu-se ca membru în ambele, gest neînţeles nici de contemporani şi nici de posteritatea critică. Eminescu îşi pusese mari nădejdi în *Societatea Carpaţii*, o primă materializare a proiectului său cu *Societatea Matei Basarab. Societatea Carpaţii* ajunsese să numere peste 20.000 de membri, având drept ţintă *unirea politică şi culturală* a tuturor românilor din regat cu cei din Ardeal, Bucovina şi Basarabia. Din această societate făceau parte mulţi intelectuali de valoare. Societatea era pregătită chiar şi de luptă armată. Imperiul habsburgic o simţea ca pe o ameninţare şi a impus guvernului de la Bucureşti desfiinţarea ei. La începutul lui iunie 1883, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ştefan cel Mare la Iaşi, Petre Grădişteanu a ţinut un răsunător discurs prin care-l îndemna pe rege să-şi completeze coroana cu "diamantele" care-i lipseau - Ardealul, Bucovina şi Basarabia. De-aici a pornit tot scandalul diplomatic, cu retractarea cuvintelor la Viena (Grădişteanu şi ministrul de externe), culminat cu desfiinţarea societăţii în aceeaşi zi cu *debarcarea lui Eminescu*. Coincidenţe enigmatice şi deloc întâmplătoare. Curios e că Eminescu n-a fost entuziasmat de serbarea de la Iaşi, considerând-o patriotardă. În schimb, în aceeaşi zi de 6 iunie, a citit la *Junimea* celebra *Doină*, producând o impresie extraordinară.Adevărata "primejdie" de aici

venea, deşi efectele diplomatice s-au produs pe filiera discursului lui Grădişteanu. Dar în vreme ce Petre Grădişteanu *s-a dezis* rapid de propriile cuvinte, Eminescu nu putea fi tratat cu astfel de mijloace comico-tragice. De altfel, nu era nimic de "retractat" în *Doina,* fiindcă poetul se adresa nu lui Carol Îngăduitorul precum Grădişteanu, ci lui Ştefan cel Mare, amănunt care dobândeşte înţelesuri adânci, asupra cărora exegeţii nu s-au aplecat până azi. Cum monarhul reprezintă în ochii lui Eminescu *arheul naţiunii,* identificarea acestuia în Ştefan, iar nu în Carol, devine polemică şi esenţială pentru înţelegerea destinului său.

Desigur, în cazul lui Eminescu, a acţionat porunca lui Carp "Şi mai potoliţi-l pe Eminescu ! ". Dar poetul nu putea fi somat să retracteze asemenea cameleonilor politici. Cu el s-au încercat mijloace mai "subtile". Maiorescu a găsit de cuviinţă că Eminescu ar putea fi *atras* prin utilizarea poeziei sale în efortul de apropiere de lumea germană, cu care poetul avea certe afinităţi. Carmen Sylva, Mite Kremnitz etc., au fost angrenate într-o susţinută campanie de traducere şi popularizare a lui Eminescu în lumea germană. N.Georgescu vorbeşte îndreptăţit de o primă campanie în cultura noastră, de popularizare a unui scriitor român în străinătate. Zadarnic, însă, Eminescu n-a aprobat politica aripii conservatoare Carp-Maiorescu (acea "opoziţie miluită", cum a categorisit-o N.Dimancea), rămânând alături de Al.Lahovari, M.Kogălniceanu şi Lascăr Catargiu, cel ameninţat de rege cu "aruncarea peste bord". Marele "aruncat peste bord" a fost Eminescu, în ziua de 28 iunie 1883, o dată cu *Societatea Carpaţii* şi cu expulzările deja pomenite.

Ajunşi în acest punct, e necesară o delimitare foarte importantă. Desigur, Eminescu nu putea urma gestul cameleonic al unui Petre Grădişteanu. Investigaţiile lui N.Georgescu duc la concluzia că poetul n-a putut fi "salvat" cu astfel de procedee, iar "aruncarea peste bord" se motivează prin "încăpăţânarea" de a nu face concesii politicii oficiale, respingând imperativul politic al apropierii de Puterile Centrale. Să fie chiar numai atât? La extremă, intransigenţa aceasta poate creiona un spirit inflexibil, incapabil să iasă din obsesiile sale, ceea ce ar face să se dea apă la moară celor ce au pus şi mai pun radicalismul poetului tot pe seama psihozei. Sau, în cel mai bun caz, Eminescu să fie acuzat de lipsă de *simţ politic*, iar în varianta agresivă a lui I.Negoiţescu să fie numit "un execrabil om politic". Mi se pare că e cea mai primejdioasă fisură în demonstraţia lui N.Georgescu. Autorul a făcut bine că a lăsat o portiţă deschisă spre ambiguitate. În realitate, Eminescu a avut un excepţional "cap de politician", ştiind să înţeleagă şi să nuanţeze acolo unde era nevoie. Poetul era perfect conştient de situaţia conjuncturală a României şi, în viziunea lui, *Societatea Carpaţii* avea tocmai menirea, prin caracterul ei secret, să facă faţă condiţiilor istorice concrete.

O lectură atentă a publicisticii din săptămânile premergătoare "debarcării" nu atestă nicicum lipsa de înţelegere a politicii româneşti faţă de lumea germană.

---

* Remediată, din fericire în *Cercul strâmt*, unde constată spiritul echilibrat al ziaristului de la *Timpul*, în ce priveşte politica externă (p. 87-90).

Este drept că Eminescu nu se abate de la marile linii de forţă ale gândirii sale. Nici nu avea de ce. În numerele anterioare ale *Timpului*, el ia atitudine împotriva ofensivei catolice în România, apără interesele noastre în "chestiunea Dunării", este necruţător cu partidul de guvernământ etc. Dar faptul care atrage atenţia în mod deosebit este intervenţia în scandalul diplomatic, stârnit de discursul lui Petre Grădişteanu la Iaşi. Eminescu a fost prezent la Iaşi ca trimis al ziarului *Timpul*. N-a luat parte propriu-zis la festivităţi. A găsit de cuviinţă că *Doina* trebuie citită la Junimea, unde a fost adevărata sărbătoare a zilei. Antiteza dintre discursul şi toastul lui Grădişteanu şi *Doina* eminesciană este prăpastia dintre adevăratul patriotism şi patriotarzii fulgeraţi în *Scrisoarea III*. În amintirile sale de la *Junimea*, Iacob Negruzzi, evocă astfel momentul:"Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau atât de mult cu celelalte ode ce compusese cu ocazia acelei strălucite sărbători, fu adânc, indescifrabil. În contra obiceiului *Junimei* căreia nu-i plăcea să-şi manifeste entuziasmul, pentru întâia oară de 20 de ani de când exista societatea un tunet de aplausuri izbucni la sfârşitul citirii, şi mai mulţi dintre numeroşii membrii prezenţi îmbrăţişară pe poet."

În *Timpul* din 12 iunie 1883, găsim prima reacţie publică a lui Eminescu faţă de evenimentele de la Iaşi din 6 iunie. Întâi el este indignat de furtul de harismă al partidului de guvernământ, în vederea dobândirii de capital politic. Alţii luaseră iniţiativa şi plătiseră pentru ridicarea statuii, guvernanţii, grăbindu-se să-şi însuşească fapta, patronând serbarea. Pe 18 iunie, Eminescu face referinţe la "serbarea guvernamentală" şi la discursul lui Petre Grădişteanu.

Poetul e uimit că Ştefan cel Mare i-a putut suporta, de pe soclu, pe demagogi: "Tu, care de patruzeci de ori, în patruzeci de bătălii te-ai aruncat în rândul întâi al oştirii, căutând martiriul pentru ţară, asculţi oameni pentru cari patria şi naţionalitatea sunt o marfă pe care o precupeţesc ?" (*Opere*, XIII, p. 317). Este Eminescu *nedrept* în apreciere ? El ştia mai multe decât grăiau aparenţele. În acele zile, guvernul urmărea un dublu scop: să câştige capital politic şi să grăbească încheierea tratatului secret cu Puterile Centrale. Aparent, discursul lui Grădişteanu venea împotriva negocierilor secrete. Însă rapida retractare a celor spuse pare să fi intrat deja în "scenariu" , scopul vizat fiind altul. Maşinaţiunile poartă amprenta masoneriei, ceea ce lui Eminescu nu i-a scăpat.

Există în cultura noastră o atitudine ironică şi dezaprobatoare faţă de cei cei pun anumite fapte istorice pe seama francmasoneriei. De acord, în măsura în care e vorba de găselniţe. Numai că asemenea societăti secrete există şi ele se infiltrează cu mare abilitate în destinul politic şi cultural al naţiunilor. Fenomenul masonic este foarte complex şi e nevoie de multă prudenţă în a judeca lucrurile, mai ales că sunt învăluite în mister. Cărţi apărute în ultima vreme vorbesc despre istoria masoneriei în România şi trebuie admis că intenţiile şi scopurile acesteia nu pot fi etichetate totdeauna de tenebroase. Dimpotrivă, masonii îşi atribuie idealuri umanitare înalte, fapt care şi atrage pe mulţi intelectuali de valoare. Pe de altă parte, nu există o unitate de "monolit" între diverse loji şi între francmasoni, interesele lor putând fi contradictorii. Contradicţia cea mai izbitoare este între *national* şi *trans-national*. În perioada luptei pentru

libertatea şi formarea naţiunilor moderne, masoneria a constituit un mijloc de atracţie. Un exemplu elocvent, la noi, îl găsim la paşoptişti. Ion Ghica, Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, Gr.Alexandrescu, D.Bolintineanu, I.H. Rădulescu, Gh. Asachi, N.Bălcescu, V.Alecsandri, Costache Negruzzi, C. Negri ş.a., au fost , se zice, francmasoni (vezi D.Beresniak, *La Franc-Maçonnerie en Europe de L'Est* , Édition du Rocher, 1992, trad. rom. la Ed. Nemira, Bucureşti, 1994, p. 128-129; Horia Nestorescu-Bălceşti, *Ordinul Masonic Român*, Casa de Editură şi Presă "Şansa", Bucureşti, 1993). Aceşti intelectuali au utilizat mijloace masonice pentru propăşirea României, naţionalul surclasând internaţionalul, ceea ce contrazice marea năzuiţă masonică de realizare a "Republicii universale". Prevalarea naţionalismului i-a fost fatală lui Cuza, înlăturat tot de masoni. Noaptea de 11 februarie 1866 va fi statornic condamnată de Eminescu, veritabil laitmotiv al luptei sale anti-masonice. Altminteri, Alecsandri îşi va bate joc de francmasonerie încă din 1841, când publică *Farmazonul din Hârlău*. Eminescu observă că, după 1870, francmasoneria a proliferat enorm îngroşând rândurile "păturii superpuse", punând, adică, în prim plan interesele personale şi de grup, ca şi ale unor puteri străine în ţara noastră. Aşa s-a născut patriotismul de paradă, la antipodul celui manifestat de Tudor Vladimirescu sau Nicolae Bălcescu. Pentru Eminescu, C.A.Rosetti, masonul, era "părintele demagogiei române", fiind numit şi de Alecsandri "hidoasa pocitură".

În anul 1880, activau în România nu mai puţin de 32 de loji masonice, practicând diverse rituri, cu

centre de iradiere în Franţa, Anglia, Germania etc. "Din nefericire - scrie un istoric de azi al francmasoneriei - toate aceste rituri nu au întârziat să intre în competiţie între ele" (Daniel Beresniak, *op.cit.*, p.111). Dincolo de firescul diversificării, fricţiunile dintre masoni oglindeau interese fie transnaţionale, fie de grup. O mare bătălie intermasonică s-a dat în jurul încheierii tratatului secret cu Puterile Centrale, un ascendent dobândind masonii germanofili asupra celor francofili. Luptele se purtau în presă, într - un limbaj cifrat, ceea ce nu i-a scăpat lui Eminescu (vezi, de pildă, disputa în jurul atentatului împotriva primului ministru I.C. Brătianu, cu faimoasa parolă "ale tale întru ale tale"). Eminescu face frecvent trimiteri la uneltirile internaţionaliştilor masoni. Doar un exemplu: "De mult se ştie că în România se află ramificaţiuni ale unei societăţi internaţionale care voieşte răsturnarea organizaţiunii existente, răsturnarea tuturor instituţiilor ce stăpânesc în sisteme moderne. E de datoria guvernului de a face cercetări şi de stabili focarele în care s-au încuibat nu numai ideile răsturnătoare, dar şi începuturile criminale de execuţiune". Sunt cuvinte prilejuite de atentatul lui Pietraru şi Pătescu asupra primului ministru, în 1880. Ameninţând să câştige o mare bătălie a spiritului critic naţional, Eminescu trebuia anihilat. El a căzut nu fiindcă ar fi dovedit "opacitate politică" faţă de interesele de moment ale tânărului regat, ci fiindcă în joc se găseau mari interese transnaţionale şi de grup, în prelungirea faimoasei "afaceri Strousberg" faţă de care poetul a fost întotdeauna necruţător. Menit sacrificiului, era un N.Făgărăşanu, inginerul feroviar patriot, prieten al lui Eminescu, iar nu un Eugen Gerber, denigratorul său.

Revenind la discursul lui Petre Grădişteanu, care a supărat atât de mult Austro-Ungaria, trebuie spus că guvernul s-a delimitat prompt de orator, considerând că e vorba de o opinie strict personală. *Monitorul Oficial* din 20 iunie 1883 dă un comunicat prin care precizează că Petre Grădişteanu "n-avea nici un rol oficial la acea solemnitate". Dar scandalul de presă s-a declanşat în ziarele din Viena şi Budapesta, mai ales cele ungureşti găsind un nou prilej de atacuri violente împotriva românilor şi a statului român. Eminescu comentează lucid şi ferm presa străină, respingând elucubraţiile agresive maghiare (aceleaşi ca şi în zilele noastre!). În schimb, remarcă tonul diplomatic al editorialului apărut în *Neue Freie Presse* (15/27 iunie 1883), pe care îl traduce, publicându-l în *Timpul* (23 iunie 1883). Acest editorial, considera Eminescu, îi confirma propria opinie despre discursul lui Grădişteanu, ca şi cel al lui C.A.Rosetti, care-l numise pe Carol "rege al românilor", nuanţă ce n-a scăpat publicaţiei vieneze. Eminescu distinge între presa ungară şi cea din Viena: "Zgomotele foilor ungureşti sună ca întotdeauna a deşert, pentru că presa lor înclină a exagera toate. La Viena rezidă, din contra, o politică calmă şi de veacuri bine sfătuită, o dinastie străveche, care, în decursul lungii sale vieţi istorice, va fi trecut cândva şi prin apele demagogiei şi va şti din *Regestae* dacă nu din practică, la câtă umilire ajunge o coroană şi un popor care, ca noi, coboară în noroiul desfrâului şi al neadevărului". (*Timpul*, 18 iunie 1883). *Neue Freie Presse* a înţeles că Petre Grădişteanu a exprimat un ideal naţional al românilor, dar atrage atenţia că primejdia, pentru statul de la Dunăre, e mai mare dinspre Rusia: "România, însă, remarcabil

avanpost latin în Orient, are voinţa tare şi îndreptăţită de a duce o viaţă proprie naţională; numai cu îngrozire se gândeşte la eventualitatea de a fi înghiţită de Rusia (...) Austria e acea putere care poate oferi un sprijin României, când patronatul Rusiei prea s-ar face simţit la Bucureşti". Eminescu afirmă că nu ne putem, juca cu idealul sfânt al românilor, sărind ca Petre Grădişteanu "şi peste hotarele ţării şi peste marginile celei mai vulgare prudenţe; căci aceste hotare sunt păzite în timp de război de armate şi de întăriri serioase, şi, în timp de pace de bunele cuviinţe diplomatice". Nechibzuiţa diplomatică a unui guvern , e numită "destrămare guvernamentală": "Rezultatul cel întâi şi cel mai trist este de a profana şi pângări un ideal frumos, o idee patriotică măreaţă, care desigur pentru moment e respinsă de toţi oamenii politici şi chiar de patrioţii înţelepţi dar care are dreptul să doarmă, tainică şi liniştită în cugetul câtorva nobili visători. A o lua cu brutalitate din casta ei locuinţă şi a o da pe mâna oficialilor este tot atâta ca şi cum ai târî o vergină în saturnalele curtizanilor. Altă consecinţă este: de a reprezenta poporul român ca un popor revoluţionar, neliniştit, care se uită necontenit peste hotarele vecinilor săi şi nu aspiră decât la răsturnări şi la anexiuni, pe când în adevăr acel popor pacinic n-are alte aspiraţiuni în afară decât a păstra ce are şi înăuntru de a fi ceva mai puţin jefuit de banda guvernamentală. Acei dar cari în fapt dau Basarabia (aluzie la nechibzuiţa diplomatică din 1877-1878, n.n.) dau Dunărea, dar în cuvinte anexează toată România de la Nistru până la Tisa, comit o îndoită crimă, întâi : de a înstrăina ce avem; al doilea: de a scuza până la un oarece punct pe vecinii noştri de cotropirile lor, fiindcă

le dau pretext prin fanfaronadele lor mişeleşti, la cari nici cei dintâi nu cred, de a încălca drepturile noastre pentru a-şi apăra propriile lor hotare.Acest pretext este bun şi diplomaţia străină ştie minunat să se serve cu dânsul, deşi ea cunoaşte mai bine cât de puţin are a se teme de România lui Ion Brătianu şi a lui Petre Grădişteanu." (*Timpul*, 22 iunie 1883). Iar în faţa umilinţelor diplomatice produse de nechibzuiţa lui Grădişteanu şi Rosetti, poetul exclamă numai cu două zile înainte de a "înebuni" şi a fi îmbrăcat în cămaşa de forţă: "Acum *mărgăritarele* domnului Grădişteanu şi *Rigatul* domnului Rosetti reclamă de la guvernanţii noştri tot atâtea genuflexiuni şi umile rugăciuni de iertare!" (*Timpul*, 26 iunie 1883).

Am reprodus *in extenso* din ultimele articole eminesciene din *Timpul* spre a proba cât de *cumpănită* era judecata poetului în "intransigenţa" ei faţă de politica oficială. Nimic nu dovedeşte aici că Eminescu n-ar fi fost capabil să înţeleagă imperativul apropierii diplomatice de Austro-Ungaria chiar în condiţiile în care poetul milita (cu justeţe) pentru păstrarea *neutralităţii* noastre între cele trei imperii. Nechibzuinţa se arată, dimpotrivă, la guvernanţi! Dar *sacrificatul* este Eminescu! Ne aflăm în faţa unui ghem de contradicţii pe care N.Georgescu a ezitat să-l descâlcească. De fapt, în acel moment de cumpănă, poetul se afla între Scylla prietenilor (T.Maiorescu, P.P.Carp, etc.) şi Carybda adversarilor politici şi literari. În faţa "opoziţiei miluite", Eminescu trecea prea puţin "maleabil", iar în faţa liberarilor "roşii", poetul era un "nebun" care trebuia compromis, spre propria lor linişte. Istoricii înşelaţi de aparenţe, dacă nu interesaţi, l-au prezentat, bunăoară, în culori idilice pe

C.A.Rosetti, un "olimpian" care ar fi citit amuzându-se articolele lui Eminescu. Dar un documentarist de meticulozitatea profesională a lui D.Vatamaniuc, conchidea în prefaţa la volumul XIII de *Opere*: "Va trebui să fie părăsită opinia potrivit căreia C. A .Rosetti se mărginea să citească cu interes articolele poetului îndreptate împotriva sa şi admira incisivitatea şi verva polemică". (p.9). Există dovezi că Rosetti a apelat şi la conducerea Partidului conservator "să-i dea satisfacţie". Conservatorii, la rându-le, au crezut că soluţia este îndepărtarea lui Eminescu de la *Timpul*, iar alţii - din viaţa publică.

În ultimele sale comentarii politice din *Timpul*, Eminescu sesizează din nou metoda masonică a loviturilor secrete, dar nu pare preocupat de urmările asupră-i ale acestor ultime maşinaţiuni. Prin *Monitorul Oficial*, guvernul se debarasase imediat de P.Grădişteanu. Dar nu l-a "sacrificat", ci l-a trimis pe orator, împreună cu D.A.Sturdza, să-şi ceară scuze. Şmecheria aceasta nu l-a păcălit pe Eminescu. El ştia cine este Petre Grădişteanu. O şi spune în editorialul din 29 iunie, când comentează comunicatul din *Monitor*. Poetul îşi aduce aminte că, pe la 1867, Petre Grădişteanu redacta o foaie umoristică - *Scrânciobul*, în care a ridiculizat pur şi simplu, *ideea unirii tuturor românilor*. Faptul i-a indignat aşa de tare pe ardelenii din Bucureşti, "*încât au adus acel număr al «Scrânciobului» cu procesiuni în faţa Academiei şi l-au ars pe rug în prezenţa publicului.*" Pe bună dreptate se întreba Eminescu, cum de s-a transformat Grădişteanu, brusc, în *apologetul unirii*? "Oare acelaşi D.Grădişteanu care şi-a bătut joc de ideea unităţii la 1867 este astăzi sincer?"Răspunsul fiind negativ, Eminescu merge mai

departe: "Cunoscând o dată maniera de a fi a d-lui Grădişteanu şi ştiind că d-sa, în acelaşi chip în care şi-a bătut joc de o idee, e în stare să o preconizeze, însă desigur nu gratis, ci în schimb cu o plată oarecare pentru limba sa de avocat, ne întrebăm cine să-l fi pus să rostească memorabilele sale declamaţiuni din Iaşi?" Guvernul, zice Eminescu. Grădişteanu, era în realitate, o voce oficială. Fusese patru ani senator, "leaderul guvernului Brătianu în Senat şi azi deputat în Cameră". De altfel, regele îi strânsese mâna oratorului. Grădişteanu vorbise ca "*reprezentant al guvernului*" iar comunicatul dezminţitor "*e datorit presiunii austriece*". Scopul discursului, crede Eminescu, ar fi fost câştigarea de capital politic. N-a fost, însă, numai atât. Poetul observă corect că Grădişteanu rămăsese acelaşi om de la 1867, adică un adversar al ideii de unitate naţională. Discursul în favoarea ideii, deci, semnifica tocmai *compromiterea ideii* ! Ceea ce s-a şi realizat. Foarte posibil ca nu guvernul ca atare să fi recurs la o asemenea stratagemă de compromitere, ci mişcarea masonică infiltrată în guvern. Nu era greu de prevăzut că "Austro-Ungaria va protesta şi că pentru a-i da satisfacţie scuzele n-ar fi fost suficiente. Era, de fapt, un bun prilej de desfiinţare a *Societăţii Carpaţii* şi de "aruncare peste bord" a indezirabililor. Eminescu se găsea în capul listei.

Nimic din ce a scris Eminescu în 1883 nu lasă loc bănuielii că mintea i-ar fi fost slăbită. Dimpotrivă, poetul se afla pe culme. Singura ameninţare serioasă erau *surmenajul* şi *dezamăgirea* că tot ce face nu e înţeles şi că naţiunea era prada corupţiei "păturii superpuse". Într-o scrisoare adresată unei persoane neidentificată în 1882, publicată fragmentar de Eduard

Gruber, în *Arhiva*(1890) aceste primejdii ies în relief cu putere de tragică spovedanie: "Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zadarnică, de șase ani mă zbat într-un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate acestea este singurul adevărat; de șase ani n-am liniște, n-am repaosul senin de care a-și avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva în afară de politică. *Quelle vie, mon Dieu, quelle vie !* (...) Folosul meu după atâta muncă e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sâmbetei.(...) Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România, decepțiune, a urmat după decepțiune, și mă simt atât de bătrân, atât de obosit încât degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaos, ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând în fabrici,un asemenea repaos nu-l pot avea nicăieri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc. (...) Aștept telegramele Havas ca să scriu iar, să scriu de meserie, scrie-mi-ar numele pe mormânt, și n-aș mai fi ajuns să trăiesc ! ". (*Opere, XVI*, p. 195).

Amara luciditate a acestor rânduri izvorăște din suferința morală de a nu-și vedea programul reformator împlinit, deși a lucrat "din convingere și cu speranța în consolidarea ideilor"sale și a unui "mai bun viitor". Pentru el, gazetăria a fost un autosacrificiu închinat poporului român. Este dezamăgit pentru că jertfa nu i-a fost înțeleasă. Odihna pe care ar dori-o și pe care nu

o poate dobândi de nicăieri semnifică dimensiunile incalculabile ale eşecului său. A dobândi *drept de repaos* ar fi însemnat dovadă de izbândă, de *încheiere a misiunii sale*. Dimpotrivă, a ajuns "să se strice cu toată lumea" în *cercul strâmt*, devenit "cerc vicios". Iar "stricarea cu toată lumea" (inclusiv cu prietenii conservatori) ameninţa cu un altfel de "repaos", ce i se pregătea. Are dreptate N.Georgescu să spună că "atunci când, precum lui Arhimede i s-au şters cercurile de pe nisipul Syracuzei de către soldaţii romani, lui Eminescu i s-a luat ziarul *Timpul*, câmpul său de acţiune, sistemul era practic încheiat în articulaţiile lui esenţiale." (*Cercul strâmt*, p. 18). Totuşi lupta de punere în practică era abia la început. De acum, el parcă prevede că boala va prevala în agonia vieţii şi că nimeni nu-i va acorda "circumstanţe atenuante", acel dorit repaos motivat de jertfa muncii în slujba blândului popor român. Din contră, neacordându-i-se dreptul la odihnă, va fi condamnat la moarte civilă sub pretext că mintea este bolnavă. Să nu uităm că "plângerea" aceasta a lui Eminescu se produce în plină culminaţie a sănătăţii mintale şi că ea a fost prilejuită de o primă lovitură pe care a primit-o în redacţia *Timpului*. Din februarie 1880 fusese avansat redactor-şef. În decembrie 1881, funcţia i se retrage sub pretext că transformase *Timpul* într-o "tribună a opiniilor sale personale" (vezi prefaţa la *Opere, XIII*, p.9). Ziarul *Telegraful* consemnează cu satisfacţie faptul (11 noiembrie 1881) urmat de *Românul* lui C.A.Rosetti. Din ianuarie 1882, Eminescu şi-a asumat doar răspunderea pentru partea politică a ziarului. Altfel spus, măsura de degradare din funcţie reuşise parţial, căci poetul

continua să se ocupe de partea cea mai fierbinte a ziarului. O vor dovedi şi articolele din 1883 când Eminescu mai dezlănţuie o polemică prilejuită de înfiinţarea la Bucureşti a Mitropoliei Catolice. Eminescu şi-a mai creat un adversar de temut. Poetul a intrat în conflict chiar cu gazda lui, doamna Szöke, soţia lui Slavici, o catolică fanatică. Paharul se umplea chiar în locuinţa poetului.

La sfârşitul lui iunie 1883 Slavici lipsea de acasă, fiind plecat la un tratament. S-au vehiculat mai multe explicaţii în legătură cu tensiunea din relaţiile poetului cu doamna Slavici. S-a vorbit de o intrigă erotică, apoi de faptul că Eminescu ar fi cunoscut amănunte nu tocmai favorabile moralităţii ei de soţie. Cert e că prozatorul va divorţa în cele din urmă, de doamna Szöke. Se pare, însă, că resentimentele doamnei Slavici faţă de poet ajunseseră a fi mai ales de ordin religios. N. Georgescu este probabil cel dintâi istoric literar care atrage atenţia asupra faptului. De altfel, resentimentele femeii nu căpătau importanţă în contextul referenţialului unilateral - cel al bolii psihice. S-a întâmplat că tot în 1883 Eminescu a declanşat o altă bătălie jurnalistică - împotriva propagadei catolice în România. Concesiile politice ale guvernului erau din nou izbitoare. S-a permis înfiinţarea Mitropoliei Catolice din Bucureşti (de fapt Episcopie, echivalentul unei Mitropolii). La 20 mai 1883, poetul publica unul din editorialele sale răsunătoare, spunând între altele : "Înfiinţând Metropolia de la Bucureşti, Scaunul papal i-a silit pe românii ce tin la unitatea confesională a neamului lor să înceapă o luptă hotărâtă contra bisericii catolice. Căci dintre două una: ori noua Metropolie s-a înfiinţat fiindcă s-au sporit creştinii de rit

latin în România - şi atunci e de rău; ori s-a înfiinţat fiindcă se sperează că ei se vor spori pe viitor - şi atunci e şi mai rău. Interesul nostru naţional este ca noi şi numai noi să ne sporim în ţara pe care noi şi numai noi am apărat-o timp de veacuri, noi şi numai noi am pregătit-o prin curături pentru cultură; trebuie dar să combatem pe toţi acei cari lucrează în vederea unui element străin". Eminescu bănuieşte un lucru mult mai grav: că regele venit dintr-un mediu catolic ţinteşte să întemeieze o dinastie catolică. El invocă şi spusa omului politic maghiar Kállay că "Poporul maghiar este menit a fi mijlocitor între Apus şi Răsărit". Erau la mijloc planurile "Casei de Austria". Eminescu spune tranşant: "Noi, poporul latin de confesie ortodoxă suntem în realitate a fi menit a încheia lanţul dintre Apus şi Răsărit; aceasta o simţim noi înşine, se simte în mare parte de opinia publică europeană, aceasta o voim şi, dacă dinastia va împărtăşi direcţia de mişcare a poporului românesc, o vom şi face". (*Opere, XIII*, p.299-301). Eminescu ridică o problemă cardinală a destinului nostru. Se poate ca bătălia declanşată de el să fi fost decisivă în orientarea dinastiei spre ortodoxie, în cele din urmă. Politica proaustriacă primea o grea lovitură. Poetul nu cruţă Biserica Ortodoxă Română pentru moliciunea ei tradiţională. Eminescu a scos-o într-adevăr din expectativă. Episcopul Melchisedec Ştefănescu, patriot şi istoric erudit, preţuit de poet, a fost însărcinat cu întocmirea unui raport privind propaganda catolică în România. Melchisedec i-a încredinţat lui Eminescu publicarea raportului. Prima parte, cu o prezentare redacţională a lui Eminescu (neinclusă, din păcate, în ediţia academică !), a apărut (coincidenţă!) în chiar ziua de 28 iunie 1883. Faptul a

fost semnalat de acelaşi sagace N.Georgescu. Eminescu preciza şi de astă dată că "îndărătul înfiinţării Episcopiei catolice este mâna politicii orientale a Austriei", a Habsburgilor "care au făcut şi fac propagandă catolică; o fac din Bosnia şi o fac din Bucureşti". (Ne vine să exclamăm: cum se repetă istoria gândindu-ne la ce se petrece azi în Bosnia!). Atacurile lui Eminescu nu puteau lăsa nepăsători cu cei care negociau în secret cu Casa de Austria şi nu au lăsat-o indiferentă nici pe doamna Slavici. Cu siguranţă, doamna Slavici era la curent cu ce avea să publice în *Timpul* în ziua de 28 iunie, şi cunoştea porunca lui P.P.Carp "şi mai potoliţi-l pe Eminescu!". În perspectiva *dublului referenţial* al acestui studiu, gestul doamnei Slavici din dimineaţa zilei de 28 iunie 1883 capătă noi înţelesuri, iar aversiunea ei faţă de poet devine semnificativă, lucru lipsit de importanţă în contextul referinţei unice - nebunia.

Eminescu s-a sculat dis-de-dimineaţă, cum îi era obiceiul, şi s-a arătat gălăgios. Nu era prima dată, după spusele lui Slavici. Mai mult, surmenajul îl silise pe poet să se interneze în spital pentru o scurtă perioadă în ianuarie, acelaşi an, ieşind, apoi, bun de lucru. Dacă Eminescu a avut, într-adevăr, o criză de nervi în acea dimineaţă, el putea fi internat cu toată discreţia şi lăsat să se refacă. Ţinând, însă, cont de resentimentele femeii şi de întâmplările momentului, noi nu mai putem crede în autenticitatea declaraţiilor sale.
Maiorescu ştia şi el că în acea zi trebuiau să se petreacă fapte grave.

Catinca Slavici, născută Szöke-Magiorossy era - în realitate - o fire violentă, trecând prin dese crize de nervi, suportate cu stoicism de blândul Slavici. Vintilă

Russu Şirianu oferă detalii despre comportamentul acestei femei. Eminescu însuşi era scandalizat de ieşirile ei. La o furie, doamna Slavici a spart oglinda. Atunci Eminescu a şi notat într-o agendă:"Nu ţi-i ruşine, madam S.(lavici)?" (*mss.2292*, f.48).Cine, de fapt, a făcut tărăboi în dimineaţa zilei de 28 iunie? Doamna Slavici a pretins că Eminescu a spart geamurile, vrând să dărâme casa. Care o fi adevărul? De ce violenţa n-ar fi fost a femeii cu antecedente? În orice caz, după scandal, Eminescu a plecat de acasă. Femeia pretinde că după ... zidari ca să dărâme casa! Ea s-a grăbit să trimită servitoarea cu un bileţel în str. Mercur, la T.Maiorescu, avertizându-l: "Domnu' Eminescu a înnebunit. Vă rog faceţi ceva să mă scap de el, că e foarte reu". N.Georgescu argumentează că bileţelul e primul text cu parolă de tip masonic care vorbeşte despre "nebunia" lui Eminescu. Dacă ar exista o confirmare sigură, autenticitatea mesajului cuprins ar cădea de la sine. Insist asupra conflictului dintre doamna Slavici şi Eminescu, fiindcă are o importanţă decisivă pentru *arestarea* poetului la băile Mitraşewski în aceeaşi zi. Cuvântul *arestare* este pronunţat de N.Georgescu în a doua sa carte şi mi se pare cel corect comparativ cu *internarea în sanatoriu*. M.N.Rusu a atras atenţia încă din 1987 că Eminescu era urmărit pas cu pas de serviciile secrete austro - ungare. Baronul von Mayr, ambasadorul Austro-Ungariei la Bucureşti, îl însărcinase pe F.Lachman cu supravegherea lui Eminescu: "Eminescu este în permanenţă urmărit... de F.Lachman, agent austro-ungar care avea sub observaţie mişcarea ("iridentă") ardelenilor din Bucureşti şi ale cărui rapoarte sunt astăzi cunoscute..." (M.N.Rusu, *Eminescu - inedit*, în "Săptămâna", nr.

31/1987, p.4). O notă informativă, de exemplu, a baronului von Mayr, reţinută de Gheorghe Ungureanu în *Eminescu în documente de familie*, denunţa articolul eminescian din *Timpul* privitor la catolicism. Greu de presupus că doamna Slavici, catolică fanatică, soţie de ardelean supravegheat şi el pentru "iridentă", nu era implicată în maşinaţiunile baronului von Mayr. Dacă bileţelul doamnei Slavici are semnificaţia unei parole masonice, înseamnă că scandalul din dimineaţa zilei de 28 iunie 1883 a fost provocat deliberat şi că în acea zi, în care s-au petrecut atâtea, Eminescu a fost urmărit în mod special. Sub acest unghi, nimic nu mai poate fi pur hazard, inclusiv fatala întâlnire dintre poet şi Grigore Ventura de la Capşa. Ventura era el însuşi informator. Pe unde a umblat Eminescu timp de câteva ore, când a ajuns în jurul orei 10, la Maiorescu acasă? În orice caz, între timp, Maiorescu a luat măsuri pentru internarea poetului la dr. Şuţu, luându-şi ca martor pe Simtion, cu care a şi mers la stabiliment pentru pregătirea unei camere. Aşadar, Maiorescu nici nu pune la îndoială zisele doamnei Slavici, deşi ar fi fost normal să-l vadă mai întâi pe poet şi să se convingă personal de starea lui. Începe, în schimb, să anunţe cunoscuţii despre îmbolnăvirea lui Eminescu. Întâi, pe Theodor Rosetti. Dar soseşte Eminescu. Din *Însemnările zilnice* nu rezultă că poetul a fost violent, ba chiar s-a comportat foarte respectuos. Dar Eminescu va fi tratat de acum în colo, ca *bolnav*. Bileţelul soţiei lui Slavici îi va urmări destinul. Cei din jur îi vor interpreta comportamentul ca atare, element psihologic catastrofal, care nu i-a mai permis poetului o reîntoarcere normală în viaţa socială.

Maiorescu îl trimite pe Eminescu la *Societatea Carpaţii*, unde îl aştepta Simţion, pregătit, ni se spune, să-l ducă la stabilimentul dr.Şuţu. Criticul nu-i spune de internare, ci doar că "trebuie să se ducă la Simţion pentru *Societatea Carpaţii*".Aşadar, exista un argument puternic pentru ca poetul să fie trimis la societate. Acel argument nu putea fi decât soarta ce se pregătea *Societăţii Carpaţii*, ca şi a lui Eminescu însuşi. Oare criza de nervi din acea zi a poetului n-are legătură cu evenimentele tensionate ale momentului? Să nu uităm, că plecând de acasă, poetul şi-a luat cu dânsul pistolul, pe care-l deţinea prin acţiunile secrete ale societăţii care era pregătită şi de luptă armată. Această proveniență a pistolului este admisă şi de George Munteanu: "Nu e deloc exclusă o asemenea proveniență a revolverului pe care Creangă îl văzuse la Eminescu când cu ultima găzduire ce i-a dat". (*Op.cit.*, p. 311). Prezenţa pistolului a fost interpretată firește, tot prin prisma nebuniei. Eminescu este redus, astfel, la un simplu agitator zurbagiu, lucru ce contrastează cu tonul său foarte lucid din ultimele articole. Eminescu, pe de altă parte, nu era singurul gazetar ce purta revolver, ştiut fiind că ziariştii se vedeau adesea agresaţi fizic. Investigaţii ale arhivisticii viitoare vor trebui să stabilească adevărul despre ce s-a întâmplat pe 28 iunie, cu Eminescu şi cu *Societatea Carpaţii*.

Poetul a cerut lui Maiorescu, cu împrumut, 5 lei şi a plecat. În drum spre societate, trece pe la Capşa, unde - altă coincidenţă stranie a zilei - dă de Grigore Ventura, pe care Maiorescu îl va numi "ticălos" cu ocazia discursului deşănţat de la înmormântarea poetului. Oare nu şi-n amintirea a ceea ce a făcut Ventura cu Eminescu? O umbră enigmatică planează şi

asupra ajungerii lui Eminescu la Capşa. Poetul se aprinde într-o dispută politică. Fiind vorba de soarta "carpatiştilor", poetul ar fi ameninţat cu împuşcarea pe Carol Îngăduitorul: "Şi la toate acestea nu e decât un leac: să împuşc pe rege". (Faptele sunt relatate de Al.Ciurcu, aşa cum au fost auzite de la Gr.Ventura). Sunt cunoscute resentimentele "carpatiştilor" faţă de Carol I. Decizia guvernului, cu acordul regelui, la presiunile baronului von Mayr, de a desfiinţa societatea era firesc să-l indigneze pe Eminescu. Ventura va lua în mâinile sale viaţa poetului, plecat paşnic de la Maiorescu. El pretinde că l-a condus pe Eminescu la Cotroceni, ca să-l caute pe rege, iar când poetul s-a potolit l-a îndemnat să facă o baie la Mitraşewski, pe splaiul Dâmboviţei. Acolo, l-a abandonat pe poet, sub pretext că intrase în apă clocotită, semn al nebuniei (!), şi s-a grăbit să-i aducă de la Prefectura de politie pe un comisar, iar de la societate pe Simţion, G.Ocăşanu şi pe oamenii doctorului Şuţu. E vizibilă - observă N.Georgescu - la Ventura, strădania de a-l abate pe Eminescu de la traseu, începând cu Capşa şi continuând cu Cotrocenii şi baia Mitraşewski. Dacă la Cotroceni poetul s-ar fi lăsat păcălit şi ar fi tras un foc de armă, ne imaginăm cu ce s-ar fi ales. Urmându-l pe splaiul Dâmboviţei, semn că poetul se îndrepta spre *Societatea Carpaţii*, Ventura a găsit soluţia cu baia, îndemnându-l să intre acolo: "A avut, probabil, de ales cum să-l compromită pe Eminescu în această zi de 28 iunie, pe la prânz, când s-a lăţit în toată urbea zvonul expulzării lui Emile Galli, acela al desfiinţării *Societăţii Carpaţii*, al vizitei ce urmează să o întreprindă Petre Grădişteanu (ştirile sunt în presa zilei)". (N.Georgescu, *A doua viaţă a lui Eminescu*, p.47). Lăsându-l pe

Eminescu în baie şi dând alarma, Ventura a creat condiţii nesperate planului maiorescian, cum remarcă şi George Munteanu: "Mai plauzibil e că s-a adresat celor cărora le revenea executarea planului stabilit de Maiorescu, şi că la sosire, aceştia beneficiară de o circumstanţă neaşteptat de favorabilă, în ordinea ce aveau de gând să facă". (*Op. cit.*, p.132). Altfel spus, se recunoaşte că oamenii dr. Şuţu şi Simţion se găseau într-o situaţie foarte delicată, fiindcă trebuiau să-l convingă pe Eminescu de internare, ceea ce duce la concluzia că poetul nu solicitase de la nimeni aşa ceva şi nu se simţea bolnav (ca în ianuarie 1883, când s-a internat). El doar *trăia tensiunile politice ale zilei* (fapt total ignorat de biografiile tradiţionale), poetul fiind direct implicat în evenimente. Inevitabil se pune problema dacă faptele lui Ventura din 28 iunie au avut legătură coordonată cu planul lui Maiorescu şi dacă, deci, el a executat o misiune şi de la cine. Nu era Ventura mesager al baronului von Mayr? Siguranţă nu putem avea. Dar atunci de unde ideea de a-i anunţa pe cei ce aşteptau la societate? De la poet nu putuse afla decât că trebuia să ajungă la Carpaţi. E posibil ca Ventura să fi luat pe cont propriu, compromiterea poetului, dar e mult mai probabil să fi avut o misiune, dacă ţinem cont că el se infiltrase în *Societatea Carpaţii*, fiind "probabil unul din informatorii strecuraţi înăuntru care transmit frecvent serviciilor secrete austriece pulsul vieţii de organizaţie". (N.Georgescu, p.36), iar în respectiva zi, colaborând cu comisariatul de poliţie, din acea zonă a Capitalei, unde se găsea *Societatea Carpaţii*. Guvernul român acceptase condiţiile impuse de von Mayr. Astfel, rolul lui Ventura, "ticălosul" sfichiuit şi de Eminescu în presă s-ar clarifica. Cert e că

baia clocotită, de care biografii au făcut atâta caz, ca semn al deraierii mintale, nu este o probă inexpugnabilă, a lămurit-o acelaşi N.Georgescu.

Opărirea, până la "rac roşu", era un obicei al poetului care datează cel puţin din perioada ieşeană. Conform unei tradiţii orientale, băile foarte fierbinţi sunt recomandate în zilele caniculare. Or, ziua de 28 iunie a fost foarte călduroasă. Eminescu era familiarizat cu procesul terapeutic al băilor orientale. În *Curierul de Iaşi*, el publicase o traducere din Al.Dumas, intitulată *O baie caldă în Egipet*, unde este descris sistemul băilor "turceşti", bazat pe obişnuirea treptată a băilor cu apa, până la fierbere. Dacă luăm de bună mărturia lui G.Ocăşanu că Eminescu deja îşi cunoştea boala, de ce n-am admite că în acea zi caniculară, nesimţindu-se în "apele sale", poetul a încercat o terapie mai îndelungată care să-i refacă starea psiho-fizică? Este un amănunt necunoscut lui Grigore Ventura, răstălmăcit după interesele sale din acea zi.

Există o psihologie comportamentistă nu numai a bolnavului psihic, dar şi a celor aflaţi în preajma bolnavilor. Chiar şi la medicii psihiatri se vorbeşte de o deformaţie profesională, utilă în cazurile reale psihotice, dar cu consecinţe dramatice în situaţia unor erori de diagnostic (de care, după cum s-a văzut, Eminescu n-a fost scutit). Psihiatria politică se bazează pe asemenea erori. Eminescu a simţit pe propria piele această psihologie a suspiciunilor care i-a şi dat lovitura de graţie şi care interpretează oricare gest ca simptome ale nebuniei la cel declarat bolnav. I-o va împărtăşi lui Chibici în memorabila scrisoare de la Ober Döbling (scrisoarea asupra căreia voi reveni).

Aşteptându-se, aşadar, să găsească un nebun, cei de la poliţie, întâmpinaţi cu duşmănie de poet (lucru firesc, în contextul zilei, ca şi graţie faptului că poetul era deranjat într-un moment de intimitate), au spart uşa. Eminescu a trăit prima tragică experienţă a brutalităţii agresive. Este, probabil, clipa crucială a intrării în infernul celor şase ani, clipă ea însăşi în măsură să declanşeze o criză. Estimp, Ventura spălase putina, după ce îi luase lui Eminescu revolverul ducându-se să-şi continue propaganda antieminesciană la Capşa, unde i-a arătat patroanei arma cu care era gata să o "omoare" nebunul. Iar de la Mitraşewski, după ce au spart uşa, Eminescu a fost pus în cămaşa de forţă, precum arată procesul-verbal întocmit de comisarul C. N. Nicolescu: "Am fost silit să-l îmbrăcăm cu cămăşoiul de forţă, şi astfel, l-am condus Institutului Caritatea cu concursul domnilor G.Ocăşianu şi Const. Simţion". Eminescu a fost urcat într-o trăsură. Unul dintre martori, Ion Rusu Şirianu*, îşi amintea: "Am auzit glasul său, cel adevărat, strigând cu deznădejdea celui ce se înnecă: - Ajutor !" (apud G. Munteanu, op.cit., p.312). Asta presupune că Eminescu era străfulgerat de grozăvia a ceea ce trăia, cu luciditatea deznădejdii. Şi nimeni nu era în stare acolo să înţeleagă tragedia şi s-o curme. Strigătul destinului. Maiorescu notează că I.L.Caragiale a plâns, auzind vestea îmbolnăvirii poetului. E tot ce putea face. De fapt, la Maiorescu, a găsit confirmarea ştirii, căci I.L.Caragiale fusese înştiinţat de tânărul Russu Şirianu, la "izvorul

* Vintilă Rusu Şirianu, nepotul lui Slavici, poreclit de Eminescu "Ciobanul" (N.Georgescu, *Cercul strâmt*, p.161).

lui Eminescu" din Cişmigiu (N.Georgescu, *Cercul strâmt*, p.162). Veronica Micle a primit aceeaşi veste, se zice, cu nepăsare; Slavici era departe de Bucureşti, iar Creangă - tocmai la Iaşi - într-o stare nu prea grozavă. Maiorescu, olimpianul, îşi făcuse datoria. În aceeaşi zi a pledat la Curtea de Casaţie, iar în zilele următoare a plecat la Braşov, de unde a luat drumul Sighişoarei, apoi spre Debreţin, Poprad, Oderberg, Breslau, Weimar, Frankfurt etc. (*Însemnări zilnice*). Îl primea ospitalieră, deci, lumea germană, pe altarul căreia fusese sacrificat Eminescu. Fiind departe de institutul "Caritas", unde lăsase ordine precise ca poetul să fie bine îngrijit, Maiorescu a putut suporta cu uşurinţă primele zile de infern ale lui Eminescu. De acum încolo, poetul va deveni nebunul compătimit, ajutorat, cu gloria în creştere. Care mai de care îşi va revizui memoria şi va descoperi antecedente ale bolii. G.Ocăşanu va relata că Eminescu i-a spus cu o săptămână înainte: "Eu mă apropii cu paşi *repezi de nebunie, să aveţi grijă de mine...*" (*Omagiu lui Eminescu*, rev. politică, Suceava, august 1889, p.84-85). Pe 28 iunie 1883, Maiorescu a notat: "După părerea mea, e din ce în ce mai nebun". De ce? Poetul i-ar fi spus că vrea să înveţe limba albaneză şi că ar dori să se călugărească! Biografii au scos la iveală şi un bizar "contract", datat 25 iunie 1883, încheiat între el şi Constantin Simţion. De vreme ce a fost semnat şi de Simţion, de ce suspiciunea ar plana numai asupra lui Eminescu? De ce n-ar fi vorba de o glumă a celor doi, în maniera literaturii absurdului de mai târziu, şi în care poetul a mai exersat, amuzându-se în notele şi versurile adresate unor prieteni junimişti,inclusiv Maiorescu sau chiar în *Cugetările sărmanului Dionis?* Şi Caragiale a

exersat în astfel de texte (*Cum se înţeleg ţăranii, Căldură mare*). Să fie o simplă întâmplare că Simţion, implicat în acest joc, a fost utilizat de Maiorescu în ziua de 28 iunie?

În faţa unor astfel de "antecedente", pe care nu le eliminăm din calcul, se ridică contradicţia flagrantă între acestea şi supleţea impecabilă a gândirii eminesciene din capodoperele ziaristice şi poetice ale anilor 1882-1883. Or, tocmai aceste dovezi impresionante de sănătate a minţii trebuiau ocrotite şi salvate în eventualitatea unei îmbolnăviri. În loc de asta, lui Eminescu i s-a rezervat *moartea civilă*. Iată nodul gordian al destinului său.

Continuăm de la premisa că Titu Maiorescu, nu s-a gândit niciodată la o moarte civilă a lui Eminescu, ci doar a urmărit atenuarea "înverşunării" lui Eminescu împotriva politicii proaustro-ungare. Altminteri, spre deosebire de adversarii liberali, în celebrul studiu *Eminescu şi poeziile lui* (1889), Maiorescu îl recunoaşte pe poet şi ca mare ziarist. Dacă a intenţionat îndepărtarea lui Eminescu de gazetărie, aceea nu putea fi decât temporară, până se stingeau focarele politice din acele zile. Din păcate, Maiorescu nu a prevăzut consecinţele asupra stării morale şi psihice a poetului, în primul rând, iar în al doilea - adâncirea complotului cabalei din cealaltă parte a baricadei.

Interesante sunt primele reacţii publice la vestea internării lui Eminescu. Cel dintâi reacţionează ziarul *Românul*, publicaţia cu care Eminescu a polemizat cel mai mult. O notă redacţională (1 iulie 1883) de la rubrica de *ştiri ale zilei*, anunţa cu "sinceră părere de rău" că redactorul de la *Timpul*, "tânăr plin de talent şi înzestrat cu deosebit geniu poetic, a căzut greu

bolnav". Nimic mai onorabil pentru o gazetă adversară. Aşa a şi fost receptată, aceasta fiind şI intenţia publicaţiei. Numai că investigaţiile îl duc pe N.Georgescu la concluzia că textul este o parolă masonică, în 48 de cuvinte. *Timpul* replică şi el peste trei zile (3 iulie 1883), dând un anunţ de 64 de cuvinte, altă cifră masonică. Adevărata reacţie de la *Timpul* se produce imediat prin graba suspectă de a-l înlocui pe Eminescu din redacţie, fapt anunţat pe 2 iulie, când "direcţiunea politică şi redacţiunea o luă Mihai Paleologu". Meschinăria completată cu anunţul din 3 iulie, a fost sesizată de biografi (vezi G.Munteanu, p.313, de pildă), dar nu şi întreaga ei semnificaţie. Este limpede că redacţia se leapădă cu uşurare de redactorul de la "direcţiunea politică" şi că recunoştea, indirect, că misiunea înlăturării fusese
îndeplinită. Internarea, în cămaşă de forţă, şi destituirea din redacţie, pecetluiesc pasul hotărâtor al *morţii civile* eminesciene. Din acest punct de vedere, conservatorii de la *Timpul*, diriguiţi de mai marii partidului, au comis o crimă imprescriptibilă faţă de Eminescu. Aceiaşi conservatori nu vor ezita să desfiinţeze ziarul, pentru ca la întoarcerea în ţară de la Ober Döbling şi din Italia Eminescu să nu mai găsească publicaţia şi, deci, prilejul de a reintra în jurnalistică! La revenirea în ţară a poetului, de la Viena, pe 17 martie 1884, *Timpul* nu mai exista, deşi devenise, graţie lui Eminescu, o publicaţie de mare audienţă. Este vizibilă, apoi, strădania lui Maiorescu şi Petre P.Carp de a-l ţine cât mai departe de Bucureşti, cât *Timpul* încă mai apărea. În ianuarie 1884, poetul îşi revenise, dar el nu trebuia să se întoarcă la Bucureşti. Carp era atunci ministrul României la Viena. Vizitându-l la sanatoriu, conchide

că "Eminescu nu este de tot vindecat" (vezi Scrisoarea către Maiorescu, tipărită de T.Kirileanu în *Convorbiri literare*, 1906, p.996). Iar când doctorii vienezi au decis că poetul poate părăsi stabilimentul, a venit ideea călătoriei în Italia, pe care poetul a primit-o ca pe o altă lovitură, bănuind motivul şi fiindcă se temea să nu fie dus la o altă casă de sănătate (vezi Eugeniu Speranţia, *Amintiri din lumea literară,* Bucureşti, 1967). Rezultă, de altfel, şi din scrisoarea către Chibici, din 24 ianuarie 1884, că poetul avea oroare de "casele de sănătate" care îl năruiseră moraliceşte, adică îi pecetluiseră moartea civilă. Pe bună dreptate, Gala Galaction va exclama: "Italia îi trebuia lui acum!" (Gala Galaction, *Mihai Eminescu*,Ed.Junimea, Iaşi,1987, p.89) Chibici, care l-a însoţit cu devotament şi-n Italia, a avut o misiune extrem de grea, anume - să-l determine pe poet să accepte oricare altă localitate la întoarcerea în ţară, *afară de Bucureşti.* În scrisoarea către Chibici-Râvneanu, din 8/20 martie 1884, Maiorescu precizează: "Fiindcă amicul nostru Eminescu pare aşa de doritor de ţară, întreabă-l unde anume şi cum vrea el să trăiască aici? De *Timpul* nu mai poate fi vorba..." Lucru cât se poate de clar. Cu disperare, Chibici îi răspunde la 14/26 martie 1884 că "astăzi s-a hotărât definitiv pentru locul care-i este mai puţin prielnic, adecă pentru Bucureşti"" Chibici adaugă:" nici amintirile neplăcute ale boalei, nici căldurile grozave ale Bucureştilor, care, desigur, au contribuit poate mult la declanşarea boalei, nici alte considerente...n-au putut schimba această a lui hotărâre". (vezi şi dr. Ion Nica, p.220-221). Probabil, poetul încă îşi mai făcea iluzii că i se va permite să se reintegreze social, reluându-şi locul în ziaristică. El mai

credea într-o salvare, în pofida conştiinţei tragice de la Ober Döbling.

În strădaniile lor, adesea ireproşabile, de binefăcători, junimiştii, îndeobşte Maiorescu, au ignorat drama interioară trăită de poet. Pe 12/24 ianuarie 1884, Eminescu scrie cele mai tragice rânduri ale vieţii sale, adresându-i-se lui Chibici-Râvneanu de la Ober Döbling: "Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura ireparabilă care va avea influenţă rea asupra întregului rest al vieţii ce voi mai avea de trăit. (...) D.Maiorescu a trecut pe aici într-o zi, dar a stat mai puţin de un minut şi nu mi-a spus nimic în ce mă priveşte, încât, deşi mi-am venit în fire de mai bine de două săptămâni, nu ştiu absolut nimic asupra sorţii care mă aşteaptă, căci sper că nu voi fi condamnat a petrece aici ani întregi fără necesitate". Şi: "nu-ţi poţi închipui starea în care un om se află într-un institut de alienaţi, după ce şi-a venit în fire. Neavând nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuieşte la spitale şi lăsat în prada celor mai omorâtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar de-a-mi plânge soarta căci şi aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie. (...) Foamea şi demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece nenorocitul tău amic M.Eminescu". (*Opere, XVI*, p.197-198). Literatura română n-a strălucit, în mod deosebit, prin specia *tragedie*. În schimb, ţara a dat numeroase personaje tragice, de la Decebal la Vlad Ţepeş (Marin Sorescu a intuit bine) până la Constantin Brâncoveanu, Mihai Viteazul, Ioan Vodă cel Cumplit, Alexandru I.Cuza, Ion Antonescu, martirii ororilor comunite sau deportaţii basarabeni în Siberia. Nimic însă nu pare să se compare cu tragedia celor şase ani

eminescieni, cu atât mai mult, cu cât ei au rămas o pată oarbă chiar şi pentru eminescologi. În definitiv, el a trăit ceea ce întrezărea: "sper că nu voi fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate". El e deopotrivă un *rege Lear detronat* şi un *Hamlet în neputinţă de a-şi răzbuna strămoşii* martirizaţi de istorie. Se ştie că proiectase un *dodecameron dramatic* de anvergură shakespeariană. N-a mai apucat să-l realizeze, fiindcă el însuşi a ajuns *personaj de tragedie*. Când se va ivi o pană de geniu care să reînvie într-un roman sau într-o tragedie cei şase ani eminescieni? Va să zică, Eminescu este internat într-un institut de alienaţi şi "uitat" acolo mai bine de o lună, după revenirea deplinei lucidităţi. Maiorescu îl vizitează şi nu-i dă atenţie mai mult de un minut, iar P.P.Carp consideră că e bine să mai stea la Viena. Mai mult, printr-o decizie stranie, Maiorescu îl consideră la începutul anului 1884, "definitiv irecuperabil". De ce atâta siguranţă? Estimp, Eminescu îşi trăia din plin drama morală a scoaterii din societatea civilă. Se temea să-şi plângă până şi soarta, "căci şi aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie". El înţelege aici psihologia comportamentistă a celor care-i înconjoară pe cei declaraţi nebuni. Şi o resimte din plin - "*starea încare un om se află într-un institut de alienaţi, după ce şi-a venit în fire*". Credea că prietenul Chibici ar putea să-l salveze, dar acesta avea ordine precise de ce trebuie să facă. Maiorescu se lăuda că e specialist în psihiatrie. Dar cu Eminescu nu s-a străduit să fie şi un bun psiholog. În răceala-i olimpiană era, se vede, inapt de un dram de omenie în plus, încât dorinţa lui de a-l revedea sănătos pe poet n-a putut da altfel de rezultate. Meritul lui Maiorescu de a se fi ocupat de partea materială a subzistenţei lui

Eminescu nu scade din atare pricină. Nici grija pentru soarta poeziilor lui Eminescu. Şi poate că şansele reintegrării sociale a poetului ar fi fost mai mari dacă, între timp, duşmanii din ţară n-ar fi lucrat cu spor pentru *definitivarea* morţii lui civile.

Grigore Ventura nu-şi încheiase misiunea. Internarea poetului la ospiciul doctorului Şuţu nu era o garanţie că nu va reveni în presă, în ciuda măsurilor luate în redaţia *Timpului.* Opinia publică trebuia *obişnuită* cu ideea nebuniei lui Eminescu, garanţie sigură că nimeni nu-i va mai da credit public.

După încheierea tratatului secret dintre România şi Tripla Alianţă, care a marcat abandonul treptat al Franţei, în august 1883 viaţa politică se liniştise. Împrejurarea ducea, în mod firesc, la "uitarea" cazului Eminescu. În consecinţă, poetul putea avea un teren propice pentru reintrarea în viaţa civilă*. Este momentul când intră în "jocul" masonic Al.Macedonski, cu faimoasa lui epigramă din *Literatorul.* Există o întreagă istorie cu această epigramă adresată unui poet X., nebun. Pe patul de moarte, Macedonski a mărturisit: "Niciodată nu am adresat o epigramă lui

* Printre puţinii care au făcut ceva pentru readucerea lui Eminescu la o viaţă publică normală (fiindcă nu era implicat în odiosul complot al cabalei antieminesciene) a fost Haşdeu, fost adversar al poetului. În octombrie 1884 , Haşdeu a semnat o petiţie pentru aducerea lui Eminescu ca director al Arhivelor Statului din Iaşi, recomandându-l " bun cunoscător al scrierilor româneşti vechi, după cum subsemnatul însuşi a avut ocaziunea a se încredinţa în mai multe rânduri". (ap. N. Georgescu " Cercul strâmt " , p.41). Haşdeu l-a apărat constant, după 1883, pe poet. În 1888, propunea un premiu substanţial pentru vol. Poesii, spre a se curma ruşinea chetelor. Premiul i se va refuza.

Eminescu. Cea cu pricina e scrisă cu doi ani înainte de nenorocirea care l-a izbit. Este o infamie care mi-a fost pusă în cârcă de oameni interesaţi să-şi facă un steag şi un titlu de glorie din ipocrita şi falsa lor milă pentru cel pe care ei singuri l-au împins în prăpastie".

N.Georgescu e de părere că epigrama intră în categoria şaradelor masonice şi a avut menirea să relanseze *cazul Eminescu* ameninţat de uitare, după stingerea conflictului diplomatic cu Austro-Ungaria. Cu alt prilej, Macedonski a pus publicarea epigramei pe seama iniţiativei redacţionale a colaboratorului său D.Teleor, fără ştirea sa. Totuşi, Macedonski a avut o mare aversiune pentru Eminescu, neputând ierta multă vreme proasta părere a lui Eminescu despre poezia sa. La apariţia studiului critic denigrator al părintelui Al.Grama de la Blaj (1891), Macedonski îi scrie acestuia de-a dreptul entuziasmat, găsindu-l curajos în demascarea "imposturii" eminesciene. Am putea, totuşi, să-i dăm credit şi lui Macedonski, cel de pe patul morţii. Oricum ar fi, scoaterea de la naftalină a epigramei în numărul din august al *Literatorului* n-a fost o simplă întâmplare. În textul epigramei, N.Georgescu descifrează, prin anagramnă, ("anagramele şi şaradele erau cele mai indrăgite jocuri de cuvinte în epocă"), numele întreg al lui Eminescu. Criticul merge până la a bănui că anagramarea au făcut-o în comun Macedonski şi Ventura (p.21). Mi se pare, totuşi, că faptele sunt greu verificabile. Deşi Macedonski a avut de pătimit mult de pe urma epigramei, el nu a dat atunci dezmintire fermă, ceea ce arată că poetul X vizat era Eminescu. Dar epigrama în sine, prin ambiguitatea literei X., putea foarte bine să fie uitată a doua zi după apariţie.

Ce se întâmplă însă? Intră în acţiune viclenia inimaginabilă a aceluiaşi Grigore Ventura, care transformă apariţia epigramei într-un scandal de presă erijându-se într-un mare prieten al lui Eminescu! Ofensiva este declanşată în *L'Indépendence roumaine*: "Il n'y a pas doute: c'est notre malheureux collegue et ami Eminesco qui est visé par cette epigramme".
Se vede imediat interesul expres al acestui Rică Venturiano abject (cum îl numeşte îndreptăţit N.Georgescu) de a-l identifica în X pe Mihai Eminescu. Fanfaronul de la baia Mitraşewski se arată foarte indignat: "Toţi cei care au onoarea de a ţine în mână o pană în România, nu pot să nu fie indignaţi de această acţiune. Eu, subsemnatul, om de litere şi jurnalist, mă constitui în apărătorul bietului amic Eminescu, şi-i declar d-lui Macedonski că acţiunea sa este nedemnă". (Cf. N.Georgescu, *op.cit.*, p.19-20). Deşănţata "apărare" avea ţinta precisă de a-l compromite definitiv pe Eminescu, subliniind faptul că este un "biet" nebun lovit mişeleşte de Macedonski. Scandalul a luat proporţii. În urbe au avut loc şi manifestaţii, cu ameninţări şi spargerea geamurilor lui Macedonski. "În codul de moravuri publice şi politice al epocii - *comentează N.Georgescu* -, "boala gravă" a nebuniei îl îndepărta definitiv de la viaţa publică pe cel atins de ea. Declararea nebuniei cuiva, însemna, implicit, şi destituirea lui din funcţie. Iată, aşadar, , ce realizează Grigore Ventura: dizlocarea unui mare ziarist, a unui adversar de temut, din sistemul unui ziar de opoziţie". (*Ibidem*, p.20). Anunţurile anterioare din presă fuseseră vagi. Ele nu aduceau precizarea categorică a diagnosticului: "A doua tentativă, însă, a reuşit: prin gura lui Macedonski, Grigore Ventura anunţă lumii

largi diagnosticul adevărat al bolii lui Eminescu...". (*Ibidem*, p.21).

Grigore Ventura, aşadar, intră în istoria culturii române ca *pecetluitorul morţii civile a lui Eminescu.* Devine explicabil acum de ce Maiorescu s-a pronunţat atât de categoric , în scrisoarea către Chibici, împotriva reîntoarcerii poetului la *Timpul*, în capitală. El cunoştea evoluţia opiniei publice. Eminescu doar o bănuia. Macedonski aprecia corect, înainte de moarte, că apariţia epigramei a fost mană cerească pentru cei "interesaţi să-şi facă un titlu şi un steag de glorie din ipocrita şi falsa lor milă pentru cel pe care ei singuri l-a(u) împins în prăpastie".

Poate că sunt vizate aici chiar faptele lui Ventura din memorabila zi de 28 iunie 1883. În 1889, Maiorescu îl numea, în *Însemnări zilnice*, în ziua înmormântării lui Eminescu, "nebunul şi ticălosul indiscret", care ţinuse să se facă auzit la slujba religioasă din biserică. Într-adevăr, Ventura a ţinut morţiş să nu-i dea pace lui Eminescu nici în coşciug şi nici mai târziu, în discuţiile cu amicii, dintre care Al.Ciurcu îi va reţine "amintirile" despre descoperirea bolii lui Eminescu şi despre întâmplările din 28 iunie 1883. (Ranchiunos, Ventura îl numea pe Eminescu "nebun", în presă şi înainte de 1883). La capătâiul poetului, în Biserica Sf.Gheorghe cel Nou, Ventura, nepoftit de nimeni, a luat cuvântul şi, în aceeaşi manieră caragielească, a ţinut să se ştie că important este *poetul*, iar nu *ziaristul*: "Soarta noastră, a ziariştilor, este ca aceea ce scriem, ceea ce lăsăm în urma noastră, să dispară o dată cu noi". Adevărat în ce-l privea, dar nu şi-n cazul lui Eminescu. Însă el voia să se ştie că

ziaristica nu trebuie să-i supravieţuiască lui Eminescu. Poftă neostoită până la urmaşii săi de azi.

Din păcate, Eminescu a trăit cu adânca durere că nici binefăcătorul său Maiorescu nu i-a mai dorit reintrarea în publicistică. S-a străduit, prin compensaţie, să-i facă cunoscută poezia, realizând celebra ediţie de la sfârşitul anului 1883 de la Socec. Partea uluitoare a lucrurilor, după cum argumentează acelaşi N.Georgescu, reuşind să ne pună pe gânduri, e că şi faimoasa ediţie are un mesaj masonic. (Reamintesc că principalii junimişti care au trăit în preajma poetului - T.Maiorescu, P.P.Carp, Iacob Negruzzi, Th.Rosetti, George I.Lahovari, Vasile Pogor etc. erau masoni, dar şi Grigore Ventura, C.A.Rosetti, I.C.Brătianu, Dimitrie A.Sturdza ş.a. - tot masoni, vezi Daniel Beresniak, *op.cit.*, p.128-129).

Maiorescu a pretins că a lucrat enorm la ediţie, deşi e plină de neglijenţe redacţionale, cu numeroase erori de tipar. Încotro s-a canalizat efortul criticului? Cercetând cu atenţie structura, aranjamentul, numărul poeziilor reţinute, se constată anumite ciudăţenii care-l abat pe editor de la firescul unor criterii consacrate. Bunăoară, Maiorescu nu operează nici cu criteriul cronologic, nici cu cel tematic. Derutanta *amestecătură* l-a izbit întâia oară pe G.Ibrăileanu, pus el însuşi în situaţia de a realiza o ediţie. De altfel, nici un editor n-a putut lua ca model ediţia Maiorescu. Criticul reţine, surpriză ! - exact 64 de poezii, binecunoscuta cifră masonică ! Volumul se deschide cu poezia *Singurătate*, are la mijloc *Se bate miezul nopţii*, în care Ibrăileanu vedea *ideea de sinucidere*, mergând spre "succesiunea *Doină - Mai am un singur dor - Variantă - Altă variantă - Altă variantă - Epigonii - Călin - Strigoii.* Acest lanţ de

8 poezii propun scenariul unei culpabilităţi, urmărite până dincolo de sine". (N.Georgescu, p.100-110). Din lunga demonstraţie a criticului, reţinem: "poetul a fost izolat de lume prin opera lui: singur şi-a creat singurătatea - pe care o anunţă prima poezie din antologia criptică a lui Titu Maiorescu". (*Ibidem*, p.112).

Nu ştiu în ce măsură pot fi creditate "lecturile masonice" ale lui N.Georgescu. Ele ar putea fi considerate simple fantezii, dacă n-ar fi confirmate de relectura critică a izvoarelor, multe amănunte biografice dezvăluind acum noi înţelesuri. De exemplu, cum ar putea fi înţeleasă flagranta "ingratitudine" a lui Eminescu faţă de gesturile generoase ale mentorului junimist? De altminteri, în corespondenţă, Maiorescu se arată el însuşi surprins şi nemulţumit de surda ostilitate a poetului. Eminescu vedea mult mai departe decât îşi închipuiau duşmanii sau binefăcătorii. Chiar şi-n "nebunie" el le este superior. Dezgustul statornic al ipoteşteanului faţă de ediţia maioresciană, aparent inexplicabil, nu este deloc întâmplător. Eminescu a mers până acolo încât - la Iaşi - a spart vitrina şi a călcat în picioare propriul volum de poezii. Judecătorul superficial a conchis imediat că e semn de nebunie. În realitate, pentru poet, această ediţie, făcută fără acordul său şi fără concepţia sa, devenise simbolul "aruncării sale peste bord", al izgonirii din publicistică şi din viaţa civilă. Amintitul gest "ingrat" este expresie a imensei dureri morale izbucnite în scrisoarea de la Ober Döbling către Chibici. Propria carte îl proiecta în mit, adică în *moarte*, într-o pustietoare SINGURĂTATE, aşa cum i-o amintea Maiorescu prin aranjamentul poemelor. E de bănuit că lui Eminescu nu i-a scăpat

"mesajul masonic" al editorului. E un adânc simţământ tragic în "ingratitudinea" lui Eminescu, trăirea destinului care-l trăgea ca şi *fundul mării,* către Bucureşti, către publicistica neîncheiată, din care fusese scos în "cămeşoiul de forţă" şi-n acompaniamentul parolelor secrete.

Când în 1888 Veronica Micle, ea însăşi jucărie în destinul eminescian, l-a smuls de la Botoşani, unde era otrăvit sistematic de tratamentul fatal al doctorului Francisc Izsac, readucându-l la Bucureşti, pâlpâirea pasiunii pentru ziaristica cea blestemată păru să renască din propria ei cenuşă. Eminescu a scris câteva articole pentru *Fântâna Blanduziei* şi *România liberă.* Aproape că rămăsese acelaşi, mai senin, în chip paradoxal, după atâta pustiire a suferinţei. Apăruse o altă generaţie de tineri entuziaşti, semn că ideile sale încolţiseră şi că puteau da rod. Lumea părea dispusă ca să-l reprimească şi să pună capăt morţii civile. De fapt, era prea târziu. Erau ultimele sclipiri, dar şi acestea putând să incomodeze şi să redeştepte vechile idiosincrasii masonice. Poetul trebuia reîntors cu orice preţ acolo unde-i era locul - la casa de nebuni. Guvernul era dispus acum să-i plătească şi o pensie din bugetul statului. Turbulentul care publicase ultimul său articol în *România liberă*, la 5 ianuarie 1889, şi care cu unul din articole a zdruncinat guvernul, a fost dus la Mărcuţa, tot în forţă (3 februarie). Regele semna, la 12 februarie, un decret de pensie viageră, trecut apoi greu prin toate formalităţile din parlament. S-a hotărât un nou examen medical care să limpezească dacă Eminescu poate sau nu să-şi administreze singur banii. În vederea unei curatele, poetul a ajuns din nou acolo unde-şi începuse agonia - la sanatoriul "Caritas".

Comisia a hotărât ca ancheta şi raportul să fie făcute, la 12 iunie 1889, de un anume judecător Gheorghe (Ghiţă) Brusan (Bursen). El i-a luat lui Eminescu mult citatul interogatoriu, în care e vorba de Petre Poenaru, cel care l-a lovit în cap cu o piatră pe poet. Este ultima tragi-comedie pusă pe seama lui Eminescu de către masoni. Căci - iarăşi întâmplare? - acest Bursen era cunoscut în lumea interlopă drept "metru Ghiţă" şi considerat "celebru". Biografii n-au dat prea mare atenţie "metrului Ghiţă", *celebrul «metru Ghiţă»*, după relatarea lui Radu D.Rosetti, care a publicat textul anchetatorului. Brusan era *Maître*, adică *maistru* în ierarhia masonică. Interogatoriul luat constituie un act juridic, deci hotărâtor în a marca destinul poetului şi a pecetlui pentru eternitate starea de *nebun irecuperabil*. Cele patru răspunsuri atribuite lui Eminescu au fost luate de toţi drept textul fundamental ce probează "paralizia generală". În felul său, el este o "capodoperă". Pentru curiozitatea cititorului, îl voi reproduce: "- Cum te cheamă? - *Sunt Matei Basarab, am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar, pe care regele l-a pus să mă împuşte cu puşca umplută cu pietre de diamant cât oul de mare.* - Pentru ce? - *Pentru că eu fiind moştenitorul lui Matei Basarab, regele se temea să nu-i iau moştenirea.* - Ce ai de gând să faci când te vei face bine? - *Am să fac botanică, zoologie, mineralogie, gramatică chinezească, evreiască, italienească şi sanscrită. Ştiu 64 de limbi.* - Cine e Poenaru care te-a lovit? - *Un om bogat care are 48 de moşii, 48 de râuri, 48 de garduri, 48 de case şi care are 48 de milioane*".

Izbeşte, în acest text o anumită făcătură deconspirată de prezenţa cifrelor masonice 64 şi 48.

Sunt cifrele cu care Eminescu a fost condamnat la moarte civilă în principalele cotidiene ale vremii (48 de cuvinte în nota redacţională din *Românul*, 1 iulie 1883 şi 64 de cuvinte din ştirea *Timpului*, 3 iulie 1883). "Aceste 4 întrebări şi 4 răspunsuri constituie un text cu cele mai ciudate simetrii cu putinţă", observă N. Georgescu, fapt care-l duce la concluzia că a fost lucrat *cu mare migală*, demnă de scrupulozitatea cu care poetul îşi definitiva bijuteriile poetice. De aceea am şi îndrăznit a identifica în acest text un soi de "capodoperă".

"Metrul Ghiţă" s-a străduit ca totul să curgă impecabil, ceea ce pentru un nebun care delirează e greu de imaginat. "Până la «ştiu 64 de limbi» în răspunsurile poetului sunt exact *64 de cuvinte*, dacă respectăm câteva reguli: *nu-i* din al doilea răspuns se citeşte ca un singur cuvânt, iar 64, deşi este cifră, se ia în calcul ca un cuvânt. Se poate elimina din calcul cifra 64, şi citi *nu-i* ca două cuvinte : iese aceeaşi sumă" (p.8). Urmărind regulile codului, în primul răspuns sunt 33 de cuvinte (*voci*) - cifră, iarăşi, masonică; al doilea răspuns are 16 cuvinte, iar dacă socotim *nu-i* un singur cuvânt - 15, care adunate cu 33 dau 48, anticipând parcă cifra 48 din ultima replică. "*Mai mult, al treilea răspuns are tot 16 cuvinte, cu cifra 64... Şi tot 15 cuvinte fără cifră. Aşadar, dacă adresantul uită să adune la primul răspuns, de* 33 de carate, *pe următoarele 15 cuvinte, este atenţionat a doua oară - după care, în cel de al treilea răspuns, cifra 48 se repetă de 6 ori*:semnal puternic. *Asta, pe prima diagonală a încrucişării "ies" frumoasele sume: 32 + 16 + 16, adică 16 x 4= 64. Simetriile sunt atât de bine construite, încât este limpede că textul, în întregul său, a fost lucrat migălos.*

Patru întrebări şi patru răspunsuri: 4 x 4 = 16; aceasta pare a fi cifra de bază care trebuie luată în calcul. 16 cuvinte au primele 3 întrebări (socotind Ce-ai din întrebarea a treia drept două cuvinte). A patra întrebare are 7 cuvinte (te-a= două cuvinte) - şi bănuim că trebuie să mai fie unul pentru totalul de 24 al tuturor întrebărilor: într-adevăr, în "Cine e Poenaru care te-a lovit" trebuie, poate, presupus numele enunţat de Eminescu: Petre Poenaru. Această omisiune are importanţa ei: totalul cuvintelor din întregul text (adăugate şi cifrele, fără a socoti legăturile câte un cuvânt) este 111 cuvinte. Adăugând cifra 1, pentru cuvântul presupus lipsă, iese suma de 112: exact 16 x 7 = 112. În text sunt 7 cifre (o dată 64 şi de 6 ori, 48).(...) Pe mine nu mă interesează, de fapt, semnificaţia acestor cifre totale în sistemul cifric presupus. Constat, doar, că relaţiile numerice dintre cuvinte sunt suspect de exacte - ceea ce înseamnă că actul,în întregul său, este un fals. Cade dintr-un condei valoarea probatorie a acestui act " (p.8-9).

Într-adevăr, această concluzie este importantă. Există trei posibilităţi în a judeca celebrul interogatoriu: *prima*, cea tradiţională, a "autenticităţii" lui, în sensul că ar fi un document probatoriu pentru ultima fază a nebuniei lui Eminescu; *a doua* - ar putea fi că Eminescu însuşi a răspuns cifrat, în limbaj masonic; *a treia* - contrafacerea cifrată a "metrului Ghiţă". Ultimele două pledează pentru luciditatea poetului în ziua de 12 iunie 1889. Acceptarea jocului masonic de către Eminescu este cea mai improbabilă soluţie, încât existenţa acestor ciudate simetrii atestă că masonul Brusan a construit textul spre a dovedi că Eminescu

este absolut iresponsabil şi că el trebuie ţinut, în continuare, departe de viaţa publică, de ziaristică.

În acest din urmă caz, nu-l putem bănui pe anchetator că a inventat integral dialogul cu Eminescu, ci doar că a *denaturat* cu bună ştiinţă informaţiile furnizate de poet, relatându-le cifrat, spre a comunica un mesaj companionilor masoni. Cu siguranţă, discuţia dintre Brusan şi Eminescu a fost mult mai lungă. Din toate, "metrul" a reţinut în combinaţia logică cunoscută, ceea ce a crezut de cuviinţă. Totuşi a reţinut *esenţialul*. Când spun *esenţialul*, mă gândesc că în informaţiile transmise de poet se ascunde ceva din drama vieţii şi operei sale mai cu seamă a celei publicistice, încheiată în "cămeşoiul de forţă" şi cu sentimentul unui incomensurabil eşec faţă de ceea ce el dorise pentru asanarea morală a politicianismului, "păturii superpuse" şi pentru *un mai bun viitor*, cum însuşi s-a exprimat în scrisoarea din 1882.

Se înţelege cât de gravă e responsabilitatea istorică a "metrului Ghiţă", în situaţia confecţionării textului. Cum, însă, în lipsa şi altor dovezi nu putem da un verdict sigur numai pe baza ciudatelor jocuri de simetrii cifrice, admitem şi plasarea enunţurilor eminesciene reţinute în zona *raţionalităţii negative*, adică în *inconştientul* "organelor sfărmate". În asemenea postură, ne ciocnim, fatalmente, de o *simbolistică* a profunzimilor, de o plonjare, dacă vreţi, în *inconştientul colectiv* (C.G.Jung) şi care în creaţia artistică dă măsura puterii geniale, dar în caz de nebunie riscă să devină obsesie strict individuală, cum a fost luat şi textul interogatoriului din 12 iunie. Pe noi ne impresionează doar superficialitatea interpretativă a judecătorilor lui Eminescu, superficialitate izvorâtă din

necunoaşterea operei eminesciene sau din unilateralitatea referenţială a istoricilor literari. Poate că cele 4 replici ale lui Eminescu, grăiesc lucruri fundamentale asupra universuui său de gândire sau asupra soartei ce i s-a rezervat.

"Logica" inconştientului este mult mai complexă decât cea a raţionalităţii în regim diurn. Ea e logica visului şi a poeziei. Această "logică" sparge legăturile intermediare şi produce asociaţii neobişnuite. Iată, de pildă, poetul pare să-şi fi pierdut identitatea, căci răspunde la numele de Matei Basarab. Cine este, însă, iniţiat în ontologia eminesciană înţelege imediat că Eminescu se *identifică arheal* cu unul dintre marii voievozi români preţuiţi de poet, pe care ar fi vrut să şi-l ia ca simbol al reformării şi unităţii fiinţei româneşti, dând numele unei societăţi mondiale a tuturor românilor, de felul celei francmasonice sau catolice (vezi paginile anterioare). Există un puternic "complex voievodal" în opera lui Eminescu sesizat şi analizat cu pătrundere de Lucian Blaga. Hyperion însuşi se întrupează într-un "tânăr voievod". Or, se ştie că Hyperion este o ipostază a eului eminescian. Tudor Vianu vorbea de o "lirică a măştilor" în *Luceafărul.* Această identificare arheală este o cheie hermeneutică de primă importanţă în interpretarea nu numai a operei poetice dar şi a celei publicistice (vezi şi cap. *Arheul românilor* şi *Monarhul arheu*, din *Modelul ontologic eminescian*). În articole, Matei Basarab (alături de Mircea cel Batrân, Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Tudor Vladimirescu, Al.I.Cuza) este simbolul *arheului românilor.* Eminescu se simte *continuator* (întrupare "metempsihotică") şi solidar cu toţi aceşti iluştri apărători ai fiinţei naţionale. " Rivalitatea " dintre

Eminescu şi Carol I, pe care l-a numit de atâtea ori Îngăduitorul, nu poate fi înţeleasă fără această cheie hermeneutică a operei, dar şi a vieţii poetului, căci cele două aspecte ontice se confundă la el, de unde şi măreţia de *model exemplar* a personalităţii eminesciene. *Gazetarul luptător este ipostază de mare voievod, care şi-a ales drept armă scrisul*, căci vremurile moderne sunt potrivite pentru astfel de arme. Iar dacă politica românească n-a evoluat, în ultimă instanţă, pe topoganul intereselor internaţionaliste masonice, se datorează şi extraordinarei verve publicistice a culturii critice eminesciene, în ciuda sentimentului zădărniciei ce se degajă din mărturiile ultimilor ani. I.C.Brătianu va urma, după proclamarea regatului (fapt cu care Eminescu a fost de acord), marile linii naţionale ale gândirii lui Eminescu, deşi gazetarul a fost *sacrificat*. În vreme ce Carol I era *regele politic* al românilor, mai dedat cu abilităţile marilor dinastii europene, dar adesea dispus să facă concesii intereselor străine, să instaureze chiar o dinastie catolică, Emiunescu era *regele neîncoronat al geniului naţional*, el întruchipa *absolutul, arheul românităţii*. Numai aşa trebuie înţeleasă fermitatea existenţială a tot ce a făcut Eminescu, acea *impersonalitate* pe care i-a lăudat-o T.Maiorescu, neavând nimic comun cu *ura, intoleranţa*, care i-au fost uneori atribuite. Carol Îngăduitorul trebuia "silit" să urmeze *linia românităţii statului de la Dunăre*, ceea ce s-a şi întâmplat spre meritul final al acestui Hohenzolern.

Nu puteau încăpea *doi regi* într-o singură ţară. În mod fatal, unul dintre ei trebuia eliminat. Şi asta s-a petrecut în tragedia acestui prinţ Hamlet al României care a fost Eminescu. Prin compensaţie, a fost

proclamat doar *regele poeziei, poetul naţional.* Este şi intenţia lui Maiorescu, unul dintre cei care i-au pus coroana de rege Lear detronat şi nebun, dar care l-a consacrat drept "cea mai înaltă încorporare a inteligenţei române" (v. scrisoarea adresată poetului la Ober Döbling), prin realizarea primei ediţii a *Poeziilor* eminesciene, scriind de asemenea, primul mare studiu eminescologic (*Eminescu şi poeziile lui*, 1889).

Şi-atunci, în straturile de adâncime, acolo unde zidurile-ligament ale raţiunii diurne nu mai funcţionează, este absolut firească auto-identificarea poetului cu Matei Basarab. *Arheul voievodal* este acelaşi, numai numele pământesc este o întâmplare. Milioanele lui Petre Poenaru sunt simbolul puterii *regale* (inexistentă, în realitate, ca şi "milioanele" tenorului internat la "Caritas"), iar piatra atentatorului se transformă în "puşcă umplută cu pietre de diamant", poate chiar *diamantele* din discursul lui Petre Grădişteanu (alt *Petre*, nume evocând *piatra*), din 6 iunie 1883, la Iaşi, moment decisiv pentru soarta poetului. Ardealul, Bucovina, Basarabia ("diamante" lipsă din coroana regală) au fost utilizate de cei interesaţi drept "gloanţe" pentru sacrificarea lui Eminescu. În continuare, motivaţia este perfectă: "Pentru că fiind moştenitorul lui Matei Basarab regele se temea să nu-i iau moştenirea" sunt cuvinte care exprimă exact cauza *morţii civile* a lui Eminescu. La nivel arheal, Eminescu, iar nu Carol I era *moştenitorul* lui Matei Basarab. O adâncă *teamă metafizică* s-a insinuat la curtea regală, şi, deci, în guvern şi la alţi politicieni, teamă indescifrabilă ("enigmă neesplicată") care a dus la sacrificarea *regelui arheu.* Măsura acestei *angoase metafizice* este *compensată* cu gloria în

creştere a poeziei eminesciene şi încercarea de consacrare în lumea germană. Mite Kremnitz l-a şi numit "un Lenau român". Fiind, aşadar, *mort* de viu pentru "transferul de moştenire" de la Matei Basarab, în caz că poetul s-ar fi vindecat (vezi a treia întrebare şi al treilea răspuns), nu-i mai rămânea decât domeniul culturii. Enumerarea ştiinţelor intră, de asemenea, în ordinea firească a enciclopedismului eminescian. De altfel, el şi făcuse gramatică sanscrită în timpul anilor de boală, ceea ce "metrul Ghiţă", nu ştia, cum nu ştia de baia turcească Grigore Ventura. De la "ştiu 64 de limbi" încolo, textul devine şaradă pur masonică, vrând să atragă atenţia asupra trucurilor sale, prin repetarea de 7 ori a cifrelor 64 şi 48. Dar identificarea lui Petre Poenaru din ultima replică spune limpede că tenorul Petre Poenaru, care l-a lovit cu piatra, reprezintă cabala bogată atentatoare la viaţa civilă a poetului. Figura acestui Petre Poenaru, rămâne de altfel, foarte obscură, el nefiind un oarecine în lumea bucureşteană. În epocă, a existat convingerea (la Harieta ş.a.), că Eminescu a fost ucis de piatra lui Poenaru. N.Georgescu îşi pune întrebarea legitimă "de ce anchetatorul Brusan nu l-a interogat şi pe Poenaru?" Pe 12 iunie 1889, cu trei zile înainte ca inima-i să înceteze a mai bate, Eminescu a dat răspunsuri grave şi fundamentale "metrului Ghiţă", indiferent dacă în limbajul nebuniei sau al lucidităţii pe care anchetatorul a ascuns-o de contemporani. Documentul este de o mare însemnătate. Poetul a explicat pentru ultima oară unui pământean de ce a eşuat publicistica lui şi cum a încercat să amelioreze drama întregului neam românesc, ceea ce n-a încetat, de fapt, niciodată să gândească şi să spere în cei şase ani rătăcitori.

Faimosul interogatoriu trebuie integrat în destinul operei şi vieţii lui Eminescu.

Mă opresc aici, cu precizarea că problematica acestui studiu rămâne fatalmente, deschisă. Dar ea trebuie pusă, împreună cu cei doi cercetători care i-au dat atenţie, - *Ovidiu Vuia* şi *N.Georgescu*, spre a face înţeleasă şi coerentă tragedia *morţii civile* eminesciene.

II
PRIMA SACRIFICARE

RESURECŢIA
" GALAXIEI GRAMA"

Cei şase ani petrecuţi în Infern de Eminescu (1883-1889) şi-au pus amprenta şi pe existenţa în posteritate. O dominantă a receptării sale critice va fi aceea a sancţionării publicisticii şi, ca "recompensă" - supralicitarea poetului. La scurt timp, însă, de la moartea lui, a existat o tentativă de contestaţie violentă, datorată "canonicului de la Blaj" Alexandru Grama (1850-1896), tentativă lăudată, între alţii, de Al. Macedonski. În 1891, părintele Grama tipărea, la Blaj, *Mihail Eminescu. Studiu critic.* Aşadar, cea dintâi carte despre Eminescu este una demolatoare. Cu o ură oarbă, poezia şi gândirea lui Eminescu erau spulberate în cele patru vânturi. Ipoteşteanul apărea drept un *" biet comediant ", "versificatoriu tare de rând", "nice geniu, nice barem poet".* Alexandru Grama sublinia *influenţa nefastă* a modelului cultural Eminescu înainte de a se cristaliza imaginea lui publică. Izbucnirea părintelui Grama a trezit o contrareacţie benefică, sporind influenţa eminescianismului şi confirmând profeţia maioresciană din finalul studiului prilejuit de moartea poetului (*Eminescu şi poeziile lui*). Totuşi, mentalitatea Grama s-a consolidat de un secol încoace, punând la încercare, periodic, rezistenţa eminescianismului. Scriitorul D.R.Popescu a putut vorbi, într-o carte publicată înainte de 1989, de existenţa unei "galaxii Grama", simbolizând spiritul demolator, un criticism maladiv, departe, însă, de a fi inocent. "Galaxia Grama" a atins punctul culminant, cu

urmări nefaste, în anii proletcultismului, când cea mai mare parte a operei eminesciene a fost interzisă. Ne aşteptam ca asemenea focar să se stingă definitiv după 1989. Dar n-a fost să fie aşa.

S-a produs, în ceea ce-l priveşte pe Eminescu, o veritabilă resurecţie a "galaxiei Grama". Dar cu metodele mult mai viclene ale "ticălosului" Grigore Ventura.

Vom vedea şi pentru care miză.

1. Erorile unui canonic

Coincidenţa face ca resurecţia "galaxiei Grama" să fie declanşată tot de un "canonic" - doctor Moses Rosen, fostul rabin şef al Comunităţii evreieşti din România, răsplătit ulterior, cu titlul de membru al Academiei Române. În nr. 6 din 1990 al revistei clujene *Tribuna* (e fatal ca dinspre Ardealul pentru care a fost sacrificat Eminescu să vină marile lovituri?), noul Grama a acordat un lung interviu sub titlul încurajator *Să trăim cu toţi în armonie*. Se va vedea, însă, că "armonia" profetizată de dr. Rosen, era condiţionată de *o nouă sacrificare a lui Eminescu*.

Precum altădată Grigore Ventura sau Corneliu Botez, viitorul academician, se declara un mare admirator al poeziei lui Eminescu. Asta pentru a face credibilă următoarea mutare de şah, constând într-o somaţie de a ne lepăda urgent de cel puţin de jumătate din moştenirea eminesciană, recte opera gazetarului: "Eminescu are...o proză jurnalistică, cea de la *Timpul*, unde a fost redactor, care, după părerea mea, *nu are*

nici o valoare literară (s.n.), o proză de reporter, în care *se revarsă un antisemitism* (s.n.), nu ştiu al lui sau al altora, plătită cu o bucată de pâine şi care nu a fost retipărită de nici un regim anterior din România, nici măcar în timpul Gărzii de Fier, nici măcar la comemorarea din timpul legionarilor".

Interesele politice conjuncturale din nefasta zi de 28 iunie 1883 iau acum altă turnură. Se comit în acest text (cu bună ştiinţă?) patru erori fundamentale, care sunt tot atâtea acuzaţii fanteziste, dar cu o ţintă precisă:

1. Doctor Moses Rosen nu recunoaşte nici un soi de *valoare literară* prozei jurnalistice. Aceasta este o gafă à la Grama, fiindcă nu ştiu cine l-ar putea lua în serios, ziaristul nefiind cu nimic mai prejos decât poetul. Cu asemenea minciună gogonată, autorul a sperat să *motiveze* şi celelalte trei acuze. Şi pentru ca lucrurile să pară credibile "eminescologul" compară publicistica cu poeziile "pornografice" scrise de Eminescu pe când era nebun, de unde şi concluzia că "este o profanare a lui Eminescu publicarea acestor articole". Nici că se putea "apărător" mai grijuliu al memoriei poetului ! Noul Grama afirmă indirect că Eminescu n-a fost teafăr la minte când a scris articolele! La fel zisese şi vechiul Grama! Ca şi aceia care l-au scos în "cămeşoiul de forţă" de la ziarul *Timpul.*

2. Al doilea reproş are şi tradiţia cea mai lungă, în ciuda spulberării ei de către cercetători foarte serioşi ca G.Călinescu, Mircea Eliade, Perpessicius, Al. Oprea sau D. Vatamaniuc. Este vorba de prejudecata că Eminescu a fosat un înverşunat "antisemit" şi, în consecinţă, *un fascist avant la lettre.* Poetul este făcut responsabil de apariţia fenomenului legionar: "Eminescu n-a fost fascism, el n-a ştiut ce este fascism

dar ce scrie el acolo e fascism.(...)Eminescu a fost victima boerimii de atunci care dorea să extermine pe evrei." Cum se vede, atribuirile nedrepte, dornice, prin fantezismul lor, să facă din alb negru şi din negru alb (vorba poetului) se ţin lanţ. Nu numai că Eminescu este socotit "iresponsabil", dar el devine o victimă a boierimii "fasciste", de vreme ce scopul ei era exterminarea evreilor! Obsesia "fascismului" eminescian, este atât de răvăşitoare la dr. Moses Rosen, încât incriminatul "fascism" i se pare că a contaminat şi istoria literară : "Aparatul critic al lui Oprea a fost un aparat fascist". Recunosc că este o judecată critică în premieră mondială. Cei drept, pe de altă parte, Al.Oprea semnează prefaţa la volumul IX de *Opere* (1980), dar aparatul critic aparţine lui D. Vatamaniuc. Asta dovedeşte cât de temeinică a fost lectura "criticului". Altminteri, noul Grama recunoaşte (cu mândrie), că s-a opus apariţiei şi difuzării volumului X mulţi ani, ca patriot român, având avantajul extraordinar de a nu fi citit nici un rând din acest op, ba chiar hotărât să nu-l lectureze ("n-am să-l citesc să nu mi se urce sângele la cap din nou"). Dacă un om înţelept ca Moses Rosen, păstor de suflete, n-a putut dobândi seninătatea gândului la lectura unor articole, cum să fi fost în măsură să emită o judecată cât de cât obiectivă? Iată de ce n-avem a ne face griji, fiindcă e greu să convingi pe cineva în atari condiţii. Îl mai poţi crede când îşi mărturiseşte "admiraţia" pentru poezia lui Eminescu? Şi ce fel de patriotism este acela care şi-a propus năruirea principalului stâlp de susţinere a spiritualităţii româneşti? Flagranta contradicţie devine de-a dreptul dramatică, dacă nu e vorba de cinism. Prima situaţie izvorăşte dintr-o

eroare capitală (nu numai a lui Moses Rosen) - asimilarea unor accente critice eminesciene, cu substrat strict economic, cu *antisemitismul.* Aceasta este o maladie a spiritului uman foarte gravă, surprinsă cu finețe disociativă de către Mihai Ralea, în *Valori* (1935), și - prin aceeași ani - de către Mircea Eliade. Este ceea ce s-a numit *confuzia punctelor de vedere*, semn de recunoaștere a lipsei de inteligență. În exemplul nostru, dr. Moses Rosen, confundă *economicul* cu *religia* și *rasa.* Ralea ne povestește despre eșecul dialogului dintre două studente. La un moment dat, una din ele - nemaiavând argumente - izbucnește în plâns și exclamă cu obidă: "Așa-mi trebuie mie, dacă stau de vorbă cu o tuberculoasă!". Inteligența veritabilă își domnină narcisismul individual sau de grup, adică nu confundă punctele de vedere. Eminescu este etichetat "antisemit" din aceeași pricină din care studenta își numește partenera de dialog "tuberculoasă". Nu e oare grăitor că dr.Rosen asimilează "antisemitismul" eminescian cu un produs al nebuniei, invocând și poeziile "pornografice"?

Dar dr. Rosen este doar unul dintre ultimii purtători de torță ai "antisemitismului" și "fascismului" eminescian, fiindcă pomenita confuzie de puncte de vedere s-a produs încă din vremea lui Eminescu (din rațiuni foarte precise!). Și poetul s-a apărat, crezând că va spulbera el însuși o prejudecată care avea să dureze peste un veac (și, probabil, va mai face carieră încă multă vreme). În varii ocazii, poetul a exclamat:"Cât de departe suntem de a-i urî pe evrei!". Mai mult, îi admira pentru uimitorul lor spirit de solidaritate, oriunde s-ar afla; și, prin contrast, regreta că românii sunt așa de dezbinați. În această privință, poetul ar fi

dorit ca românii să ia ca model pe evrei şi năzuia să înfiinţeze o societate secretă cu numele "Matei Basarab", al cărui principal scop să fie unitatea românilor de pretutindeni. Este gata să admită şi teoria lui Schleiden că evreii "sunt cel mai remarcabil popor - din multe puncte de vedere - asemenea că sunt poporul ales al lui Dumnezeu" (*Timpul*, 14 iulie 1879). Piatra de încercare a atitudinii faţă de evrei iese clar în relief în anul 1879, când s-a pus, în Parlament, problema amendării art.7 din Constituţie, privitor la împământenirea israeliţilor: "În această oră de apropiere generală, când România dă într-adevăr din toată inima posibilitatea ca israeliţii să devină cetăţeni ai ei, ne simţim datori a vorbi în spiritul păcii şi a *reaminti* (s.n.) că nu ura contra rasei israelite, nu
patima, nu preventiuni religioase ne-au silit a menţine un atât de strict punct de vedere, ci mai cu seamă natura ocupaţiunilor economice ale evreilor, precum şi persistarea lor întru a vorbi în familie şi piaţă un dialect polono-german care-i face neasimilabili cu poporul nostru".Şi Eminescu încheie cu urarea :"Fie zis într-un ceas bun şi împlinească-se binele cu prisosinţă" (*Timpul*, 7 octombrie 1879). Poetul aprecia faptul că o bună parte a evreilor înţelegeau că "nu cu Alianţa, ci cu noi împreună or să trăiască". Şi nu e oare grăitor că avea prieteni printre evrei? Între aceştia, pe un Moses Gaster, pe .H.Tiktin.

În ce măsură se poate vorbi aici de *antisemitism*? În dicţionarele pe care le-am consultat, am găsit aceeaşi explicaţie:"Atitudine ostilă faţă de evrei, bazată pe discriminare rasială sau religioasă, constituind o formă a şovinismului rasist". Or, Eminescu precizează clar : "nu ura contra rasei israelite, nu patima, nu

prevenţiuni religioase ...". Atunci, înseamnă că eticheta de *antisemit* este o confuzie deliberată de puncte de vedere, cu bătaie foarte lungă. Eminescu era perfect edificat asupra situaţiei şi definea astfel confuzia prin *etichetare* : "cestiunea e de a taxa pe adversar de ceea ce *vrei* să-l taxezi, potrivească-se epitetul sau nu. Aparenţa ţine locul adevărului, înduplecarea în locul convingerii". (*Timpul*, 3 august 1879). Sau şi mai clar: "Noi nu suntem - israeliţii o ştiu bine - inamicii cauzei israelite, dar amici încât să renegăm sângele nostru şi să ne periclităm interesele poporului, care de sute de ani au apărat şi ţinut aceste ţări, aşa amici nu suntem. Noi credem că interesele reciproce sunt armonizabile, dar pentru aceasta se cere bunăvoinţă şi abnegaţie reciprocă". (*Timpul*, 29 iunie 1879). Tot în acelaşi loc, Eminescu îi îndeamnă pe evrei:" Fiţi drepţi şi cunoaşteţi-vă". Este o lecţie superbă de *adecvare la real* pe care mulţi n-au înţeles-o nici azi, continuând să-l eticheteze pe Eminescu în fel şi chip. Lecţia aceasta nu se adresa numai evreilor, ci şi fanarioţilor, maghiarilor, ruşilor, adică principalilor *adversari naturali* ai poporului român, de unde şi extinderea zgomotoasă a altei etichete - *xenofobia*. Dar Eminescu era şi mai necruţător cu conaţionalii săi care îngroşaseră "pătura superpusă" sub stindardul liberalismului *roşu*. Dacă urmăm silogismul care proclamă "antisemitismul" eminescian, atunci poetul n-a fost numai antisemit şi, prin extindere, "xenofob", ci şi "românofob"! Confuzia punctelor de vedere ne aruncă în plin absurd, în toate direcţiile. Şi, într-adevăr, liberalii demagogi n-au ezitat să-l acuze pe Eminescu de *lipsă de patriotism*, lipindu-i şi o altă etichetă compromiţătoare: *reacţionar*. Cum se vede, toate se

leagă între ele. Acum mă voi opri la principalele acuzaţii pe care le aduce Eminescu evreilor şi pentru care a fost "confundat" cu un *antisemit*.

a) Primul reproş al lui Eminescu era că evreii nu se "sincronizează" cu ritmul naţiunii române. De-aici toate celelalte consecinţe. Poetul găsea două explicaţii: pe de o parte, egoismul etnic, de "popor ales", care tinde să creeze "stat în stat", în pofida intereselor naţionale, iar pe de alta, rezultat al primeia, tendinţa de a profita de pe urma decalajului real între nivelul lor de civilizaţie şi starea de semicivilizaţie la care românii fuseseră condamnaţi de vitregiile istoriei: "Evreii se grămădesc în ţările unde semcivilizaţia este unită cu pseudoliberalismul şi fug de civilizaţia adevărată şi de libertatea adevărată". Că problema pusă de Eminescu era una reală, o va dovedi, mai târziu, şi Mihai Sebastian, intelectual, evreu de elită, etichetat, la rându-i drept...antisemit. Romanul său *De două mii de ani...*, prefaţat de Nae Ionescu, a stârnit un adevărat scandal în presa vremii. Sebastian încercase să demonstreze că nu antisemiţii sunt vinovaţi de suferinţele evreilor, după cum nu evreii, ca minoritate etnică şi religioasă, sunt factorul dizolvant al naţionalităţii unui alt popor. Paradoxal, "xenofobia" eminesciană (adică extinderea reacţiei de respingere la alte etnii minoritare) îl absolvă pe poet de antisemitism, după cum teoria "golului etnic" îl absolvă de acuzaţia de xenofobie. Nu e oare de învăţătură că atât Nae Ionescu, cel anterior *Prefeţei* la romanul *De două mii de ani...*, cât şi Mihail Sebastian explicau tragedia evreilor tot printr-un "gol etnic" de neacoperit, constând într-o antiteză insolubilă între naţionalitate şi religie? De aceea, a prevăzut Sebastian,

nici sionismul şi nici internaţionalismul marxist nu vor rezolva drama evreilor. Aidoma, nici soluţia *asimilismului* lui Ion Trivale sau Ronetti-Roman. Doar *integrarea* în ritmul naţiunilor, care nu impune neapărat să te laşi *asimilat*, adică să renunti la propria-ţi identitate. Sebastian dădea exemplul românilor emigraţi în America: "foarte buni americani, deşi au rămas cu o admirabilă tenacitate români" (cf. *De două mii de ani...*, Ed. Humanitas, 1990, p.248). Este exact ceea ce doreşte Eminescu de la evrei şi de la alte minorităţi , spre a se pune capăt relaţiei aberante dintre autohtoni şi periferici, de negăsit la marile civilizaţii europene, dar cu efecte devastatoare la un popor de ţărani ca al nostru (v. şi cartea mea *A doua schimbare la faţă*).

Am văzut că poetul respingea privarea de drepturi constituţionale pentru minoritari, dorindu-i, cu adevărat , " fii ai României " : "dacă israeliţii se simt într-adevăr fii ai României şi sunt devotaţi ei, dacă ţara noastră e singura lor patrie, dacă sentimentele lor sunt legate de acest pământ sfânt pentru ei ca şi pentru noi pentru că acoperă osemintele părinţilor lor, dacă îşi iubesc patria ca şi ceilalţi, dacă inima lor se întristează când ea se află în nevoi, dacă toate acestea sunt, precum suntem şi noi bucuroşi a crede că sunt, atuncea: *hic Rhodus, hic salta!*". (*Timpul*, 29 iunie 1879). Şi fiindcă e vorba de fapte cum zice dictonul latinesc, Eminescu le invocă pe cele negative, ca prime urgenţe de depăşit.

b) Cea mai stringentă condiţie i se pare a fi de ordin economic. Între 24 mai şi 21 iunie 1879, publică seria de articole sub titlul *Cestiunea israelită*, in care demonstrează cu statistici şi fapte că, în majoritatea lor, evreii profită, ca altădată fanarioţii, de

decalajul dintre nivelul lor de civilizaţie şi starea satelor româneşti. Eminescu nu învinuieşte "rasa" israelită ca atare, ci recurge la explicaţii de altă natură: "Sub regimul libertăţii s-au produs fapte cari dovedesc că, indivizii (fiind) lăsaţi pradă concurenţei universale, cei puţini şi mai abili se fac cei mai bogaţi şi mai puternici, încât concurenţa şi libertatea nu folosesc decât acestora". Observaţia devine extrem de actuală şi azi. Eminescu era adeptul unui *protectionism* social şi naţional, al unui stat de drept care să pună frâu tendinţelor egoiste spoliatoare care generaseră "pătura superpusă". Ca exemplu, Eminescu invocă "practica uzurară" ce înlesnea, prin speculă, exproprierea, în Bucovina (dar nu numai), îndeosebi a românilor şi rutenilor. Creditorii beneficiari de pe urma "uzurei" erau evrei într-un raport de 82,9%, în 1876 şi de 81,5%, în 1877. De aceea, le reproşează acestora că privesc poporul român ca pe "un duşman bun de esploatat şi nimic mai mult". (*Timpul*, 7 iulie 1879). Ruinarea ţăranilor prin expropriere se făcea şi cu preţul corupţiei în justiţie. Eminescu se slujeşte de lucrările unor specialişti străini care analizaseră fenomenul pentru Galiţia şi Bucovina (Platter, Kaserer etc.). La fel de îngrijorat era Eminescu de "cârciumăria evreiască" ,"un adevărat scandal" de negăsit în vreo ţară civilizată, cârciumile fiind "locale de îndobitocire şi de prostituţie sufletească şi libertatea de a le ţinea deschise dumineca şi sărbătorile face ca biserica să fie pustie la zile mari şi cârciuma plină" (*Timpul*, 17 iulie 1879).

c) Poetul considera că o datorie elementară a unui cetăţean român de altă naţionalitate este să ştie şi limba română. Respectul pentru "limba de stat" ar fi fost, pentru Eminescu, semn al solidarizării cu patria de

adopțiune. Or, majoritatea evreilor din vremea lui se declarau români, dar refuzau să vorbească românește. Timpul a decis în favoarea lui Eminescu: adesea, evreii au ajuns să vorbească românește mai bine decât mulți români, unii devenind, încă din secolul trecut, străluciți lingviști și filologi.

d) Eminescu nu era de acord cu amestecul Alianței izraelite mondiale în treburile interne ale statului român. Asta era o piedică foarte serioasă în efortul de sincronizare a evreilor cu ritmul națiunii române. Poetul este indignat că Alianța izraelită internațională amenința România cu "intervenția străină, cu nerecunoașterea independenței țării". Cum se vede, "pâra" în Europa, este poveste veche, când e vorba de România. De-aci campaniile de denigrare a țării și impunerea de condiții din exterior: "Dar pretinși români (î)ncep activitatea lor de fii ai patriei prin a denunța și calomnia patria lor și prin a-i impune *condiții internaționale de existență*, sau neexistență, asemenea români nu admitem noi și nu-i admite nimeni".(*Timpul*, 1 august 1879). Cu obidă, Eminescu exclamă : "La străini s-au adresat pentru a căpăta drepturi, de la străini capete-le: să vedem cu ce se vor alege". Nu poate ignora că pretinșii democrați "ne înjură prin presa evreiască cum poftesc și noi îi lăsăm să-și joace caii după cum le e voia și dorința inimei". Este contrariat că deși "statele mari ale Europei cugetă cu desăvârșire tot în modul acesta când e vorba de evreii lor", totuși României i se impun condiții dinafară, legi pe care "sfătuitorii nu le au în propria lor țară". (*Timpul*, 7 iulie 1879).

Dacă toate acestea pot fi numite dovezi de "antisemitism", desigur, Eminescu este un *antisemit*,

n-avem ce face! Dar devine de-a dreptul grotesc să vezi în cel mai pur patriotism românesc mizeria antisemitică. Cum adică? Să-ţi vezi sângerând propriul popor şi să nu zici nici pâs pentru a nu fi bănuit de antisemitism sau xenofobie? Nu există nici o dovadă că Eminescu a dorit *exterminarea* evreilor, cum insinuează dintr-un exagerat complex partizan un Moses Rosen! Cerea doar respect reciproc şi armonizarea intereselor. Era pătruns, altfel spus, de cel mai autentic *democratism*. El ştia prea bine că antisemitismul este la fel de rău ca şi *antiromânismul*. De ce ignoră detractorii poetului această dublă faţă a lucrurilor ? Nu a zis Eminescu de atâtea ori că românii ajunseseră *străini* în propria lor ţară? Acesta este unul din adevărurile crunte ale istoriei româneşti, consecinţă a instituirii unei relaţii aberante între autohtoni şi periferici, relaţie pe care am analizat-o pe larg în *A doua schimbare la faţă*. Este suficient să amintesc că fanarioţii s-au erijat în stăpâni ai majorităţii româneşti, ca şi maghiarii minoritari în Ardeal, ca şi rusofonii în Basarabia şi Bucovina de Nord, aceştia din urmă asumându-şi rolul de " frate mai mare", în "frăţia" internaţionalistă a ultimei jumătăţi de veac.

3. A treia eroare a d-lui Moses Rosen rezultă din primele două şi, în intenţIe, este la fel de umilitoare pentru poet. Dacă publicistica "n-are valoare" şi dacă e rodul unui "antisemitism" de poruncă, înseamnă că Eminescu nu a crezut în ceea ce a scris(ceea ce ar putea fi o "disculpare" a poetului!), ci a făcut-o *pentru bani* (ca să câştige "o bucată de pâine"!), încât poetul şi-a trădat menirea de creator, punându-se în slujba boierimii exterminatoare!

Comentariile mi se par de prisos.

4. În sfârşit, Moses Rosen, mai comite o eroare, cu scopul de a da greutate pledoariei sale : anume că tipărirea publicisticii ar fi o iniţiativă a istoriei literare "ceauşiste", că nimeni nu s-ar fi pretat, până la Al.Oprea şi D.Vatamaniuc, să editeze articole eminesciene, nici chiar legionarii! Se putea probă mai infailibilă? Dar e vorba de o nouă gafă, un fel de a-ţi tăia craca de sub picioare, dat fiind că fiecare pasăre pre limba ei piere! Dacă ar fi răsfoit măcar vol. IX din *Opere*, Moses Rosen, ar fi descoperit că între 1890-1944, proza politică a lui Eminescu s-a tipărit în nu mai puţin de *22* de ediţii parţiale - evident - dacă ne gândim că până şi ediţia academică (volumele IX-XIII) n-a putut fi integrală, fie şi din simplul motiv că *Timpul* se găseşte în colecţii incomplete.

Cu astfel de mijloace, Moses Rosen spera să poată convige guvernul (sau guvernele) democratice de după revoluţie (cum l-a convis şi pe Ceauşescu), să interzică tipărirea şi difuzarea publicisticii eminesciene. Cu alte cuvinte, Revoluţia din Decembrie trebuia, după socotelile lui Moses Rosen, să înceapă - ca şi aceea din 1944-1947 - cu o punere la index a ediţiilor poetului naţional; cei drept, cu interzicerea doar a publicisticii. Asta, doar la prima vedere! Şi să vedem de ce ...

2. Tripla "despărţire" de Eminescu

E momentul să ne punem întrebarea: pentru ce a fost nevoie de acest excurs dacă intervenţia lui Moses

Rosen nu-i decât un accident, care nici măcar nu vine de la un specialist ? Ar putea un simplu interviu să impresioneze publicul şi să marcheze o schimbare de esenţă în destinul culturii naţionale? Doar se ştie că de la T.Maiorescu şi N.Iorga, până la Blaga, Mircea Eliade sau Nichita Stănescu, Eminescu a continuat să fie "omul deplin al culturii româneşti", adică *modelul nostru cultural* cel mai fecund. Or, acest *model* se constituie nu numai dintr-o anumită latură a personalităţii eminesciene ci din *întregul ei*. Există mari motive de îndoială că acela care se leapădă de "gândirea publicistului", să zicem, ar fi mai în avantaj în a se apropia de tainele cele mai afunde ale poeziei sau prozei beletristice. Poţi, desigur, să nu fii de acord cu unele idei, izolate de context, ale cugetătorului, poţi să le corectezi pe altele, dar e imposibil a dărâma *spiritul eminescianismului* fără a "demola", simultan, poetul, chiar sub lustrul unor laude " complezente ". Perpessicius a evaluat corect această complementaritate organică:"Istoricii literari şi esteticienii vor stabili într-o bună zi cât de unitară a fost existenţa materială şi sufletească a poetului, câtă prezenţă artistică şi ideologică este în articolul său de ziar ca şi în poema cea mai hieratică..."

Perpessicius exprimă aici principiul vital al eminescologiei moderne, posibil de împlinit abia după realizarea ediţiei integrale, cu acele eforturi uriaşe, de călugări benedictini, ale editorilor, vreme de jumătate de secol, al căror cap de serie a fost. Şi, iată, nici n-au apărut toate cele *şaisprezece* volume ale ediţiei

naţionale , că şi suntem somaţi să ne despărţim de comorile a mii de pagini, deghizat - când e vorba de poezie -, sau pe faţă - când sunt în joc cele care cuprind publicistica şi însemnările de tot felul. Chiar că ne aflăm în faţa unui paradox dintre cele mai stranii: de regulă, cariera universală a unui geniu începe de la editarea integrală a operei. Cu Eminescu, riscăm o experienţă *à rebours*: de îndată ce ediţia există, să impunem unei întregi culturi să se lepede de modelul ei primordial. Dar nu e prea mult spus? Cum ar putea un interviu al cuiva să producă o asemenea "revoluţie culturală" ? Evident, nu se mai poate, fiindcă nu suntem, totuşi, în anii proletcultismului. Numai că ciudata reacţie a noului Grama nu este ea însăşi o *excepţie*, ci se înscrie într-o tradiţie îndelungată, în mrejele căreia au căzut şi cad mulţi intelectuali, unii valoroşi şi chiar specialişti în eminescologie. Or, această tradiţie, cu ecou neglijabil până în 1944, a câştigat mereu teren şi pare astăzi într-o spectaculoasă ascensiune şi consolidare, inoculând spiritului public ideea perfidă că *modelului eminescian* i-a sosit ceasul de pe urmă, în sensul că n-ar mai fi la înălţimea modelului cultural occidental, ba - mai mult - că ar fi... antieuropean ! Pare incredibil, dar o parte importantă a "elitei" noastre intelectuale îl consideră de mulţi ani pe Eminescu "anacronic", aşa cum un "întârziat" ar fi fost şi în vremea lui, în raport cu simbolismul francez. Şi asta chiar pe terenul poeziei, unde Eminescu părea

---

* Asta era situaţia în 1990, când am schiţat întâia oară aceste gânduri.

imbatabil. Doctor Moses Rosen se dovedeşte generos, continuând să-l admire pe Eminescu ca poet.

Este bătătoare la ochi strădania de a demola eminescianismul, într-o triplă direcţie: 1) *eliminarea eminescianismului din sfera lirismului modern*; 2) *compromiterea cugetătorului în spaţiul ştiinţelor, filosofiei şi politicii*; 3) *o dată cu surparea modelului cultural eminescian, ţinta ultimă e de a pune sub semnul îndoielii o întreagă tradiţie culturală naţională fe cundată de eminescianism şi pregătirea terenului pentru crearea unei "noi identităţi culturale"*.

Raportându-ne la aceste trei ambiţii, reacţia lui Moses Rosen pare empirică prin franchefea ei şi mai apropiată de ignoranţa paradisiacă a părintelui Grama. Totodată, mă simt dator să trec în revistă cele trei reacţii antieminesciene.

DESPĂRŢIREA DE POET. Prima chestiune am abordat-o în cartea mea din 1984 (*Eminescu - Dialectica stilului*), unde am demonstrat între altele, de ce Eminescu nu poate fi asimilat unui "romantic întârziat" şi în ce constă *revoluţia* realizată de el în poetica europeană. Întrucât timpul a lucrat în favoarea tezelor mele, *chiar şi prin creşterea rezistenţei faţă de acestea*, voi proceda la o scurtă sinteză sporitoare şi cvasiconclusivă. Căci, realmente, dă de gândit consecvenţa cu care o parte a criticii şi istoriei literare continuă să mascheze adevărul cu o pastă prefabricată în scopul precis de a evidenţia că poetica eminesciană s-a istoricizat şi, deci, este un stadiu depăşit al liricii europene, chiar în clipa când s-a produs.

Acest punct de vedere a fost impus de prestigiul de mare critic al lui Nicolae Manolescu, cel puțin în două dintre lucrările sale: *Metamorfozele poeziei* (1967) și *Despre poezie* (1987). Totuși, Manolescu a scris extrem de puțin despre Eminescu, încât judecățile de valoare ale domniei sale sunt, mai degrabă, apodictice, în virtutea unor scheme estetice prestabilite, fără o investigare serioasă a liricii eminesciene. Faptul este surprinzător la un critic de descendență maioresciană și, îndeosebi, călinesciană, cum s-a considerat uneori N.Manolescu. Or, se știe, atât Maiorescu, cât și G.Călinescu au atins culmea potențelor critice tocmai trecând proba de foc supremă a culturii românești - M.Eminescu. Cred că de aici se trage relativa sterilitate a viziunii critice manolesciene, din refuzul de a se apropia de eminescianism. Va fi, totuși, nevoit s-o facă în *Istoria critică a literaturii române*, la care lucrează. E greu, însă, de presupus, că d-l Manolescu va depăși grila celor patru stadii-concepte: *tradiționalism / modernism /avantgardism /postmodernism*. În scara de valori a lui N.Manolescu, Eminescu apare încremenit în tiparele *tradiționalismului*. De aceea, pentru domnia sa, istoria poeziei românești moderne începe cu Macedonski și Bacovia. Firește, d-l Manolescu își are argumentele sale imposibil de ignorat, căci conform pomenitului referențial estetic poezia modernă implică o ruptură decisivă de arta ca *mimesis*. Poezia nu mai *exprimă adevărul*, limbajul poetic modern nu mai are referință în real, ci - așa cum arătase Hugo Friedrich în *Structura liricii moderne* - este o "derealizare a realului", încât limbajul își are propria sa referință, fiindu-și suficient sieși. Or, se știe, Eminescu a rămas la o *estetică a*

adevărului şi se poate cita în sprijin celebra interogaţie din *Criticilor mei*: "Unde vei găsi cuvântul / Ce exprimă adevărul?".

Dacă raţionamentul nostru urmează această cale simplă, atunci totul devine foarte limpede şi n-are rost să mergem mai departe. Şi, din nefericire (nu pentru Eminescu), d-l Manolescu s-a închis în propriul silogism critic, ocultând toate evidenţele privitoare la complexitatea universului eminescian. Drama e că scara paradigmei poeticii manolesciene îmbracă o tentă axiologică izbitoare, încât devine o axiomă că poezia tradiţionalistă presupune un stadiu *inferior*. Consecinţele unui asemenea viciu de gândire se văd , în întreaga lor goliciune, la un discipol al lui N.Manolescu, Mircea Scarlat, autor al unei *Istorii a poeziei româneşti* (vol.II, 1984). Este interesant cum, în *Despre poezie*, N.Manolescu urmează cu fidelitate propriul său epigon, în cele câteva pagini dedicate lui Eminescu. Este întru totul de acord cu Mircea Scarlat care "ataşează poezia eminesciană de convenţia clasicistă a poeticului" (*Despre poezie*, Ed. Cartea Românească, 1987, p.143). Eminescu ar urma "convenţia clasicistă" cu deosebire în antume, iar pe cea romantică în postume, criticul recunoscând în romantism, totuşi, "un preludiu al modernităţii".

Chiar şi un istoric literar atât de conservator ca Al.Piru, a sesizat ciudăţenia scării valorice a lui Mircea Scarlat (asupra căreia N.Manolescu nu are nici o obiecţie). Al.Piru (în *Critici şi metode*, 1989, p.103-104) a remarcat că Mircea Scarlat a ajuns la o inedită punere în balanţă a poeziei lui Eminescu, Macedonski şi Bacovia. *Luceafărul*, bunăoară, este catalogat ca fiind inferior, estetic, *Noptii de decemvrie*, deoarece

Macedonski nu are numai ascendentul limbajului poetic, ci găseşte - tocmai de aceea - o soluţie "mai modernă" pentru drama geniului. Mai mult, Mircea Scarlat îl consideră pe Macedonski inferior lui Bacovia, de unde rezultă, prin comparaţie, că Eminescu este sub nivelul valoric atât al lui Macedonski, cât şi al lui Bacovia! Şi asta din pricină că Bacovia a împlinit cu adevărat "revoluţia" simbolistă, la noi. În realitate, Eminescu este un geniu, pe când ceilalţi doi nişte foarte mari poeţi cu momente de genialitate. Nu este adevărată nici afirmaţia că *Noaptea de decemvrie* ar fi superioară *Luceafărului*, iar soluţia pentru drama geniului la Eminescu este incomparabil mai modernă şi mai complexă decât la Macedonski. Paradoxal, "simbolistul" Macedonski se găseşte mai aproape de convenţia romantică decât... romanticul Eminescu. În *Noaptea de decemvrie*, antiteza dintre emir şi pocitanie nu comportă nici o completitudine, în rigiditatea ei convenţională, pe când Eminescu are extraordinara intuiţie a tragismului izvorât din *diferenţa ontologică*, în sens heideggerian. A nu sesiza faptul e cel puţin o lipsă de gust. Şi asta în pofida încercării lui Eugen Negrici de a coborî *Luceafărul* la nivelul kitsch-ului. Autorul teoriei "expresivităţii involuntare" (aflat, probabil, în criză de audienţă) crede că efortul intelectual ar fi distrus, prin intenţia alegorică, poema eminesciană. Criticii s-ar fi înşelat susţinând că e vorba de o capodoperă. Eugen Negrici atinge performanţa unică, pe care el o crede "exigenţă", de a reduce *Luceafărul* la o creaţie mediocră, ce-şi explică faima prin...*populism* ! Altfel spus, *Luceafărul* e un soi de kitsch, bun pentru prostime: "Nu preget să afirm că are o atracţiozitate plebee". (cf. Eugen Negrici, *Resursele populiste ale*

Luceafărului, în *România literară*, nr.17/1996, p.9). Titlul nefericitului articol, altminteri, grăieşte de la sine. În mintea "elitistă" a d-lui Eugen Negrici, Eminescu este, în *Luceafărul*, un sentimental minor, melodramatic:"Mişcător, înduioşător mai ales pentru sufletele sensibile - care nu vor fi niciodată în minoritate - este ceea ce ţine chiar de anecdota biografică repudiată de Negoiţescu" (*Ibidem*). În realitate, Negoiţescu nu coboară atât de jos *Luceafărul*, cu toate cusururile disocierilor sale. Nu neg că poemul eminescian nu poate fi receptat şi în cheie minoră de o anume categorie de cititori (asta se-ntâmplă cu oricare capodoperă), dar a da verdicte estetico-morale la acest nivel e cel puţin o lipsă de perspicacitate critică, de care Eminescu nu se face vinovat. Reducerea *Luceafărului* la o *anecdotă biografică* (vehiculată ce-i drept, pe la sfârşitul secolului trecut de către Al.Vlahuţă) dă seama nu asupra valorii scrierii, ci asupra valorii interpretului. Nici nu e de mirare că, în cele din urmă, Eugen Negrici, adoptă punctul de vedere gherist privitor la finalul *Luceafărului*, final pe care el nu-l înţelege. "De altfel,decide Eugen Negrici, tocmai finalul poemului" "scoate, din păcate, textul din orizontul mitic pentru a-l împinge în orizontul moral". Exact ceea ce spunea şi Gherea, care vedea în finalul poemului ilustrarea moralei vulpii care nu ajunge la struguri! Dar dacă autorul s-ar fi iniţiat în exegeza eminesciană, ar fi descoperit că reducţia la o atitudine morală a cuvintelor "nemuritor şi rece" ţine de o interpretare grosieră cu adevărat "plebee". Eroarea lui Eugen Negrici se explică printr-o incredibilă confuzie de planuri: între *politică* şi *poezie*. *Populismul* e un curent politic la modă, intrat în uz cotidian, la noi,

după 1989. Uluitor e că un om inteligent şi cultivat ca Eugen Negrici transpune un astfel de concept în limbajul poeticii. Rezultatul e catastrofal, în măsură să-l "descalifice" nu pe Eminescu, ci pe exegetul său improvizat.

De altfel, Eugen Negrici nu este singurul care face uz de *metoda populistă în critică,* atunci când vine vorba despre Eminescu. Într-o tabletă din "Luceafărul" (evident revista!), Dan C. Mihăilescu descoperea cât de "reacţionar" este Eminescu prin celebrele versuri: "Iar noi locului ne ţinem, /Cum am fost aşa rămânem"(*Revedere*). Poetul ne-ar îndemna aici să nu ne mişcăm din inerţia...comunismului, din subdezvoltarea tradiţională! Până şi N. Manolescu s-a lăsat ispitit de *metoda populistă,* oferind o mostră exegetică pe alte versuri: "Eu? Îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul..." (*Scrisoarea III*). Ce fel de patriot era Mircea cel Bătrân, (implicit, Eminescu) dacă se erijează în apărător al *sărăciei*? - se întreba ritos marele critic. Dar mai bine să-i dau cuvântul:"De câte ori am citit m-am întrebat:De ce trebuie *apărate* sărăcia şi nevoile ? Iată o ideologie la fel de izolaţionistă ca şi aceea din *Doină.* Un domnitor patriot ar trebui să urmărească civilizarea neamului, nu conservarea cu mândrie a sărăciei, între frontierele istorice ale nevoilor." (*România literară*, nr.1/1993). În orbeţia sa politico-ideologică, N.Manolescu îşi imaginează că Mircea (recte Eminescu) vorbeşte *cu mândrie* despre sărăcia neamului. E vreo diferenţă de limbajul proletcultist al anului 1949, când Ov.S.Crohmălniceanu, de pildă, răspunzând unei anchete a revistei *Flacăra*, zicea:" *Suntem unul din puţinele popoare care avem nenorocul ca figura majoră a poeziei noastre să fie*

prizonieră, cu tot geniul ei unei concepţii reacţionare.(...) Nouă ne revine sarcina de a arăta în lumina marxis-leninismului ce e rătăcire, fugă de luptă, spaimă şi duşmănie pentru progres în această pledoarie *pentru nefiinţă.* Ba mai mult, *demascând, combătând ce e reacţionar, învechit, duşmănos vieţii în ideologia lui Eminescu,* vom înzestra pe lector cu acea putere de a alege ceea ce semnalez că găseşte ecou în sufletul meu, peste intenţiile şi convingerile poetului." (apud Ilie Bădescu, Dan Lungaciu, *Sociologia şi geopolitica frontierei*, II, Ed. "Floarea Albastră", Bucureşti, 1995, p.325-326).

Cel puţin I.Vitner, Ov.S.Crohmălniceanu ş.a. aveau o scuză în anii '50, în plin fanatism ideologic. În schimb, criticii vizaţi, cărora li s-au raliat şi alţii, nu mai au nici una. Voi mai da încă un exemplu de *critică literară populistă.* El aparţine unui prozator supralicitat de comilitonii săi - Bedros Horasangian. Pus în postura de a răspunde dacă se pot găsi la Eminescu versuri de actualitate, domnul Horasangian a conchis fără să clipească:"Vers din Eminescu de actualitate ? Poftim: «Arbeit macht frei!»" (*România literară,* nr.1/1993). *Arbeit macht frei!* era sloganul de pe frontispiciile lagărelor naziste, însemnând "Munca te face liber!" Ca să vezi până la ce performanţe merge "critica populistă". Şi ce discipoli destoinici are părintele Grama! De altfel, trimiterea la fascism am văzut-o şi din interviul din *Tribuna* al lui Moses Rosen. În 1994, Z.Ornea invoca *Mein Kampf* de Hitler, comentând reeditarea cărţii lui D.Murăraşu *Naţionalismul lui Eminescu* (Ed.Pacifica, Bucureşti). Z.Ornea decide în aceeaşi manieră din anii '50: "Eminescu a fost un paseist potrivnic evoluţiei ţării spre o civilizaţie de tip

industrial, respingând formele suprastructurale moderne... Opiniile lui Eminescu despre fenomenul românesc nu ne pot ajuta. Dimpotrivă".(*O reeditare diletantă*, în "*Adevărul*", nr.1281/1994). Mistificări grosolane, dar cu țintă precisă.

Pe de altă parte, interpretările lui Negrici et comp. (cu priză asupra unui public ușor atins de snobism) este contrazisă chiar cu uneltele criticii "estetice" de proveniență hugofriedrichiană, cu ajustări poststructuraliste. Primul care a oferit o probă imbatabilă este însuși Ion Negoițescu, în *Poezia lui Eminescu* (1968), probabil, tot ce a scris mai bun acest critic literar care, ulterior, s-a lepădat și el de Eminescu, din motive politice și ca dovadă că nu *adevărul eminescianismului* prevalează când e vorba de interese circumstanțiale. Deși la vremea ei cartea lui Negoițescu a fost socotită de N.Manolescu drept "extraordinară", nimic din substanța ei n-a marcat " sistemul estetic " al autorului în ce-l privește pe Eminescu.

Îndrăzneala lui I. Negoițescu consta în aceea că demonstra, cu cărțile pe față, că există în lirica lui Eminescu un fascinant "filon plutonic" care îl plasează pe poet în plină contemporaneitate cu marea experiență simbolistă și cu lirica secolului nostru. Negoițescu delimita clar acest filon liric de *mimesis*-ul clasic și romantic, adică de ceea ce Manolescu a numit poezia tradiționalistă:"Astfel, probleme ca romantismul lui Eminescu sau realizarea modalităților romantice în opera sa poetică devin tot mai lăturalnice precum problema simbolismului lui Mallarmé sau a expresionismului lui Trakl". (*Prefață* la *Poezia lui Eminescu*). Originalitatea demersului venea din părăsirea unei stricte paradigme a formelor și orientarea

către ceea ce azi e *critica ontologică*, direcţia cea mai fecundă şi mai completă a gândirii critice europene. Intenţia lui Negoiţescu se exprima pregnant : "accentul însă cade permanent pe tonul originar al poeziei lui Eminescu, pe viziunile născute din sensibilitatea sa pură; am redus melancolia eminesciană la sâmburele său ontic". Nefiind, însă, suficient avertizat asupra complexităţii criticii ontologice, I. Negoiţescu a comis eroarea proclamării unei rupturi ireductibile dintre ceea ce el a numit *filonul plutonic* şi cel *neptunic*, recte dintre *postume* şi *antume*, răsturnând perspectiva la fel de rigidă a lui Ibrăileanu, care dăduse câştig de cauză antumelor. Astfel, I.Negoiţescu a proclamat *superioritatea* postumelor, acolo unde Eminescu este "originar", nemarcat de prejudecăţile esteticii tradiţionale. Altfel spus, i se recunoaşte *modernitatea* poetului numai *acolo unde n-a intervenit conştiinţa estetică*. În consecinţă, Eminescu rămâne prizonierul poeticii tradiţionale în tot ce a încredinţat tiparului, încât o capodoperă ca *Luceafărul* este considerată depăşită estetic de cutare postumă asupra căreia n-a intervenit cenzura mutilatoare a creatorului. Premisa este atât de hazardată, încât schisma dintre antume şi postume n-a putut fi validată de eminescologie. Rămâne de explicat de unde vine bizarul artificiu exegetic al lui Negoiţescu, în ciuda excepţionalelor sale intuiţii critice.

I. Negoiţescu n-a găsit calea de acces către *poetica* eminesciană, continuând să judece lucrurile aşa cum le-a moştenit de la predecesori. Aşadar, şi-a imaginat că postumele *n-au fost gândite* de către poet, că ele sunt produsul "inconştientului" şi au fost salvate tocmai fiindcă Eminescu nu le-a prelucrat, nu le-a dat

forma cizelată, perfectă spre care năzuia. Cu alte cuvinte, poetul, cu estetica lui, tributară *Junimii*, a fost cel dintâi distrugător al propriilor comori poetice. Ideea poate să pară unora ingenioasă, dar este nedreaptă şi neadevărată. Or, prezenţa variantelor este cheia înţelegerii travaliului artistic eminescian şi el concordă, în bună măsură, cu exigenţele unui *modernist* recunoscut ca Mallarmé. (Ba, în secolul nostru, combinatoria lingvistică producătoare de nenumărate variante e una dintre experienţele adesea invocate!). La Eminescu, variantele indică un efort creator pozitiv şi nu autodistrugător. I.Negoiţescu admite o conştiinţă estetică, în postume, de mare îndrăzneală, dar care ar fi fost mereu autocenzurată, poetul neavând curaj să-i înfrunte pe contemporani. Ipoteza e fantezistă. Pe de altă parte, criticul eludează faptul că de la prima versificaţie a basmului *Fata în grădina de aur* până la forma cvasifinală a *Luceafărului* nu s-a produs un proces "entropic", dimpotrivă. De asemenea, este ignorat faptul că printre postume se găsesc reuşite cel puţin la fel de modeste ca şi în unele pasaje din antume. Explicaţia nereuşitelor eminesciene trebuie căutată în propriul sistem de referinţă: poetul n-a găsit întotdeauna *cuvântul ce exprimă adevărul*. Într-adevăr, variantele eminesciene n-au sensul unui joc combinatoric, căci poetul credea, ca şi contemporanii săi Flaubert şi I. L. Caragiale, că dintre toate cuvintele numai *unul singur* atinge *adevărul*, adică originarul, onticul. Năzuia Eminescu să se supună, cu acest deziderat, canoanelor *mimesis*-ului tradiţional? Aici e *nodul gordian* al poeticii eminesciene. I.Negoiţescu, N.Manolescu etc. s-au învârtit pe lângă *nodul* eminescian, dar cu neputinţa *ideilor "a priori"*. Această

neputinţă (pe care totuşi, Negoiţescu ar fi putut-o depăşi) este perfect explicabilă, de vreme ce erau prinşi în mirajul unui sistem de concepte foarte precis, descinzând din poetica de tip Hugo Friedrich coroborată cu experienţa structuralistă şi poststructuralistă şi care a marcat îndelung o mare parte a gândirii critice occidentale. (Dar, chiar şi-n interiorul acestui sistem, un Ion Constantinescu încerca să demonstreze, cu ani în urmă, că Eminescu răspunde chiar şi exigenţelor poeticii moderniste a lui Hugo Friedrich).

Cred că numai un autentic spirit *postmodernist* poate depăşi limitele unor teorii, oricât de bune la un moment dat. Acest lucru a reuşit să-l facă ceea ce numim *critica ontologică* şi care posedă marele avantaj că aspiră spre transcederea limitelor tuturor formelor critice secvenţiale (stilistică, psihocritică, semiotică etc.). La noi, critica ontologică a fost practicată sporadic (L.Blaga, Mircea Eliade, Constantin Noica, Edgar Papu ş.a.), dat fiind că idealul criticului român a fost să se "sincronizeze" mai totdeauna cu Parisul. Din păcate, la modul epigonic. Strădania lui G.Călinescu de a pune temeiul unei *critici totale*, specifice geniului românesc, n-a dat rezultate spectaculoase din pricina "revoluţiei culturale" comuniste.

Dar să revin la I. Negoiţescu : impasul său nu stă în a fi distins între latura *neptunică* şi *plutonică* a geniului eminescian. Din contră, e aici o intuiţie excepţională, de mare forţă interpretativă. Eroarea vine din spiritul schizoid al criticii lui Negoiţescu, din indecizia de a găsi punctul cumpănă dintre orizontul neptunic şi cel plutonic. Şi nu l-a găsit pentru că nici nu l-a căutat. Răspunsul este întreg în Eminescu,

nu în idei critice "a priori". Că I. Negoiţescu vede peste tot "ziduri despărţitoare" în sânul eminescianismului, o dovedeşte şi ruptura pe care o postulează între poezie şi publicistică, reflex al primei priviri schizoide, dar de o gravitate greu calculabilă, vădind o catastrofală cădere în partizanat politic şi cultural. Nu e deloc întâmplător că o asemenea dramă trăieşte astăzi şi N Manolescu. Degringolada spirituală de contestare a modelului cultural naţional îşi are sorgintea în inaderenţa profundă la modelul ontologic eminescian. Nimic nu se produce la întâmplare. Faptul depăşeşte cadrele unei experienţe strict personale şi arată o deviere tragică a intelectualităţii româneşti, în ultimele decenii, sub impactul formidabil al presiunii ideologiilor supranaţionale pe care le-a inoculat în doze mici, cu perseverenţă, internaţionalismul comunist.

3. Eminescu şi conceptul de modernitate

Dar pentru a înţelege punctul slab al referenţialului critic manolescian (contrazis parţial chiar din interiorul sistemului), trebuie repus în discuţie însuşi termenul de *modernitate*. Şi o voi face din punctul de vedere eminescian, care şi-a dovedit din plin percutanţa, chiar dacă a fost ignorat vreme de un secol, în pofida profeţiei maioresciene împlinite cu asupra de măsură. Şi trebuie să subliniez că aceia care nu s-au supus tendinţelor minimalizatoare ale modernismului de suprafaţă, au fost autorităţi incontestabile : T. Maiorescu, N. Iorga, T. Vianu, Vl. Streinu, G. Călinescu, D. Caracostea, L. Blaga, Mircea

Eliade, Constantin Noica, Edgar Papu, George Munteanu ş.a. Pentru aceştia, modernitatea poetului a fost privită întotdeauna ca *substanţială,* fiindcă nu se crease rigida ierarhizare valorică *tradiţionalism - avangardism - modernism - postmodernism.* Am mai atras atenţia că pentru T. Maiorescu, bunăoară, Eminescu nu a fost niciodată un "romantic întârziat", ci "un om al timpului modern", depăşindu-şi veacul, de vreme ce a fost posibilă profeţia că literatura română a secolului al XX-lea "va sta sub auspiciile geniului lui". Profetizând, Maiorescu simţea tocmai *modernitatea de fond* a eminescianismului, interpretată ca atare şi de toţi cei care s-au lăsat înrâuriţi de Eminescu, nu ca epigoni, desigur. E o referinţă din *interior,* ca semn al originalităţii românismului în cultura europeană modernă. Un Noica sau un Mircea Eliade nu s-au simţit obligaţi să demonstreze *modernitatea* poetului cu paradigma simbolismului parizian, de exemplu, fiindcă acest soi de comparatism li se părea nerevelator şi nu s-ar fi diferenţiat de sursomanie. Mircea Eliade îi preţuia pe marii noştri scriitori tocmai fiindcă *nu semănau* cu geniile Ocidentului. Hasdeu şi Eminescu, bunăoară, i se păreau extraordinari fiindcă nu s-au lăsat copleşiţi de culturile cu care au venit în contact, asimilându-le şi măsurându-se cu ele de la egal la egal. Încercările unor N. Davidescu sau B. Fundoianu de a demonstra că Eminescu a fost un precursor al simbolismului grăiesc asupra complexităţii eminescianismului, dar rămân iluzorii, fiindcă poetul nu s-a simţit obligat să imite experienţele pariziene de ultimă oră (de unde şi ironiile la adresa lui Macedonski), poetul ştiindu-se în stare să revolutioneze poezia din *interior.* De-aici, s-a tras concluzia că

Eminescu a refuzat modernitatea, preferând starea de "întârziat". În realitate, el se plasa într-un alt mod de a cuceri modernitatea, care mod, ce-i drept, n-a putut marca Occidentul, din pricină că Eminescu venea dintr-o cultură marginalizată. În schimb, miracolul s-a produs în interiorul culturii românești, eminescianismul devenindu-i principalul ferment.

Se pune întrebarea de ce a ales Eminescu drumul modernității prin cultura romantică germană și nu prin simbolismul francez al vremii? De mirare ar fi fost să urmeze alt drum. De fapt, fără romantism, simbolismul însuși n-ar fi fost posibil. Ca și Eminescu, Baudelaire se simțea solidar cu romantismul, dar amândoi acești creatori erau, în realitate, mari deschizători de drumuri. Eminescu, plus de asta, și-a asumat toate riscurile culturii urgisite din care provenea, căci marea lui țintă era să demonstreze Europei că menirea României era să constituie "un strat de cultură la gurile Dunării", o menire străveche, dată de împăratul Traian, dar care se-mplinise doar sporadic datorită unei istorii ingrate. De aceea, Eminescu nu admitea condiția de periferie culturală a Europei, având o extraordinară încredere în forța de creație a geniului românesc.

Cine citește articolele este izbit de credința poetului că el judecă lucrurile într-o perspectivă foarte modernă: "Maniera noastră de a vedea e pe deplin modernă" (*Timpul*, 17 august 1879). Mai mult, își are propria teorie cu privire la conceptul de modernitate și pe aceasta trebuie s-o luăm în considerație. Așadar, aprecierea lui Maiorescu avea o perfectă acoperire: "Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturei europene de astăzi".

(*Eminescu şi poeziile lui*, 1889). Maiorescu îl vedea pe poet *sincronizat* cu marea cultură occidentală a vremii, într-o dublă perspectivă: "să arate întâi în cuprinsul ei o parte din cugetările şi simţirile care agită deopotrivă toată inteligenţa europeană în artă, în ştiinţă, în filozofie; să aibă, al doilea, în forma ei o limbă adaptată fără silă la exprimarea credincioasă a acestei amplificări". Aici vedea Maiorescu temeiul influenţei prezente şi viitoare a lui Eminescu în cultura românească. De ce, atunci atât de receptiv, Eminescu a ignorat şi chiar ironizat simbolismul ? Întâi de toate, dintr-un spirit de independenţă specific marilor cutezători ai gândirii:

"Dară nime nu m-a face
Să mă iau dup-a lui flaut;
E menirea-mi: adevărul
Numa-n inima-mi să-l caut".

(*De vorbiţi, mă fac că n-aud*)

Apoi, Eminescu a simţit primejdia *aventurii limbajului în sine*, revendicată de simbolismul de suprafaţă şi pe care marii poeţi nu şi l-au revendicat, în ciuda teoreticienilor. Se ignoră faptul că un Rimbaud s-a vrut un *vizionar* şi un "suprem savant". Or, savantul caută *adevărul*, nu se joacă cu vorbele! De aceea, proba supremă în poezie rămâne *cuvântul*.

În istoria culturii, au funcţionat îndeobşte două criterii de abordare a conceptului de modernitate: de la forme la fond şi de la fond la forme. La acestea, gândirea contemporană a găsit o cale "de mijloc" nu în sensul unui compromis care să ne scutească de complicaţii, ci într-unul care să înlăture contradicţia ireductibilă dintre *fond* şi *formă*. Altminteri, o teză

fundamentală a structuralismului modern este chiar abolirea vechii polarităţi prin soluţia că fond şi formă nu-s altceva decât feţe complementare ale aceleiaşi realităţi. Aceasta fiind o probă foarte grea a gândirii obişnuite să opereze cu instrumentarul logicilor tradiţionale, în faptă, continuă să funcţioneze primele două criterii. De-aici tendinţa spiritului schizoid european de a instaura seria de opoziţii absolute între "tradiţional" şi "modern", între *tradiţie* şi *inovaţie* etc. În vreme ce "inovatorii" pariază pe dinamica *formelor*, tradiţionaliştii s-ar plasa pe terenul mai sigur al *fondului*, riscând să fie etichetaţi drept "conservatori", când nu sunt numiţi "reacţionari", paseişti etc. La asemenea acuze, se răspunde prin respingerea ironică a modelor, a noilor metode în critica literară, a experimentelor de ultimă oră. Fiecăreia dintre părţi i se rezervă, aşadar, un câmp larg de posibilităţi în a-şi exersa "spiritul critic". Sunt perioade istorice când biruinţa e de o parte sau de alta. În anii proletcultismului, partizanii "fondului" şi-au luat partea leului. După tirania pseudo-adevărurilor, urmează, de obicei, extremismul formelor.

Urmând criteriile unilaterale, s-a ajuns sau se ajunge la fenomene aberante, precum eliminarea din "actualitate" a celor mai importante valori naţionale (în proletcultism), sub pretextul "anacronismului" ideologic, sau la discriminări cu mult mai "subtile", de cealaltă parte - de unde rezultă foarte curioase contradicţii în judecăţile de valoare asupra scriitorilor de primă mărime. Rebreanu - au decis criticii - este un prozator de factură *tradiţionalistă*, autorul lui *Ion* nefiind un inovator în arta romanului, căci a prelungit, pur şi simplu, marele realism din secolul trecut. Şi

totuşi, acelaşi Rebreanu este considerat, totodată, "creatorul romanului românesc modern". Dar cum vine asta ? În literatura autohtonă, Rebreanu e *modern*, iar în cea europeană *nu* ? România nu face parte din Europa? Ce vrea să afirme această dublă situare? Ponciful mai vechi că literatura română e mereu *în întârziere* comparativ cu ce se face aiurea?

Exact aceluiaşi tratament au fost supuşi şi L.Blaga, M.Sadoveanu, Marin Preda etc. Cu Eminescu, s-a zis, începe poezia românească *modernă,* el este inegalabilul *inovator*, "un trăsnet picat din cer". Toate bune şi minunate, numai că acelaşi nu-i decât un "romantic" întârziat, refractar modernităţii care-şi croia drum, în Europa, prin simbolism. Din care motive, în anul de graţie 1880, *modernă* nu putea fi decât poezia simbolistă ? Iar dacă ne gândim bine, nici cu "modernul" Bacovia nu stăm prea strălucit, căci el este asimilat simbolismului când acesta deja trecuse ca modă, la Paris! Totuşi, doamna Svetlana Matta, într-o carte din 1958 (*Existence poétique de Bacovia*) a demonstrat că Bacovia reprezintă un alt stadiu al poeziei europene decât defunctul simbolism, propunând o viziune existenţială de o tulburătoare noutate. Dar Rebreanu ? El este doar un epigon al marelui realism balzaciano-sthendalian ? Am arătat contrariul într-un eseu din *Convorbiri literare*. De ce astfel de discriminări, când e vorba de literatura română?

Am dat aceste exemple spre a vedea erorile pe care le poate favoriza criteriul exclusiv de la forme la fond. Curiozitatea e că nu străinii ne judecă printr-o asemenea grilă cultura, cât o anume categorie de critici şi istorici literari de limbă română, prizonieri exclusivi

ai criteriului formelor, în numele unui excesiv "sincronism" pe care nici o cultură originală nu-l practică în Europa! Cred că e o situaţie singulară, reflex bizar al vechii nevoi de a închina ţara unor puteri străine, politic, economic, apoi cultural, fenomen amplificat stăruitor şi perfid de starea noastră de semicolonie comunisto-sovietică. Ne apărăm noi înşine straniul "complex de inferioritate", ne bălăcim în ape călduţe care ne scutesc de grija de a ne construi sau regândi cultura *din interior*, singura garanţie a competitivităţii *în exterior*. Nu e oare uluitor cazul lui Jean-Louis Courriol, de la Universitatea din Lyon, care - având revelaţia *modernităţii* poeziei eminesciene - a fost acoperit de o ploaie de sudalme din partea unor critici români? Şi nu cu aceeaşi suficienţă de sine a fost tratată cartea Svetlanei Paleologu-Matta *Eminescu şi abisul ontologic* (1988) ? La capătul acestor şiretlicuri stă parcă un program anume al excluderii eminescianismului din curentul viu al culturii moderne. Începând cu poezia. Şi nu de azi, de ieri.

Gheorghe I. Florescu, un harnic cercetător de enciclopedii străine, observa tendinţa unor colaboratori la asemenea lexicoane de a strecura informaţii compromiţătoare despre Eminescu, vizând, în ultimă instanţă, ideea că primul mare poet al României nici măcar n-a fost român, punându-se, totodată, accent pe nebunia poetului, pe "conservatorismul" articolelor sale de la *Timpul*. Este exemplul Lui Moses Gaster, pentru care Eminescu a nutrit o autentică prietenie şi care, la rându-i, s-a pretins prieten al poetului. E cazul să ne întrebăm, totuşi, ce porniri obscure l-au îndemnat pe Moses Gaster, în 1910, să strecoare în *Encyclopedia Britannica* informaţii falsificatoare despre fostul său

prieten? Să nu-l fi putut ierta, nici pe el, nici cultura în care a creat, pentru severitatea poetului față de evrei? Foarte probabil, dar într-o enciclopedie se dau informațiile cele mai obiective, esențiale, pe care cititorii sunt înclinați să le ia întotdeauna ca sigure și pentru eternitate. Ei bine, Moses Gaster n-a găsit altceva mai bun decât de a informa publicul englez că Eminescu este pseudonimul unui poet "de origine turco-tătară". Așadar, avea România un poet important, dar acesta nici măcar nu era român! În 1910, o asemenea afirmație nu putea fi nevinovată și Mite Kremnitz a sesizat perfidia, luând atitudine în articolul *Un Lenau român*, ca și N. Iorga, care a remarcat, pe bună dreptate, că articolul lui Gaster devenea "opinie publică engleză", mai ales că acesta locuia, pe vremea aceea, în Anglia. Că era vorba de o acțiune cu efecte pe termen lung, o dovedește și faptul că informația lui Moses Gaster a trecut intactă în următoarele trei ediții, până în 1929, de unde trece în *Larousse de XX-e siècle* (1930) și în enciclopedia americană *The New Century Cyclopedia of Names*, unde numele lui Eminescu devine, pur și simplu, Mihail Emin (1954). În 1967, Beatrice P.Patt prelua aceleași date în *European Authors*.

Am reținut doar unul dintre exemplele oferite de d-l Florescu. Autorul observă că în cazul unor scriitori ca Stendhal sau Mark Twain, în majoritatea enciclopediilor nu se precizează că e vorba de *pseudonime*. De ce excepția de la regulă cu Eminescu? "Când vine vorba de poetul național al românilor, însă, născut în România, din părinți români, propensiunea unora - editori și colaboratori de enciclopedii și dicționare - către fabulație gratuită și asertiunea

malițioasă se dezlănțuie ca un gând îndelung tăinuit și care poate fi, în sfârșit, fără a le pretinde cineva vreo explicație. Necazul mare este acela că neadevărurile de acest gen rămân înscrise în paginile unor lucrări considerate de atâția, și justificat întru totul, drept izvoare istorice, cu netăgăduite virtuți documentare. Ele se vor repercuta astfel, în sens negativ, asupra lui Emninescu și a literaturii române, dar și asupra literaturii universale". (cf. *Repere ale receptării universale, în Eminescu: sens,timp și devenire istorică*, Iași, 1988, p. 924, vol.îngrijit de Gh.Buzatu, St.Lemny, I.Saizu).

Să ne mai mire faptul că Jean-Louis Courriol a fost sancționat atât de sever, după 1987, an în care a protestat împotriva "monstruoasei absențe" a lui Eminescu din "conștiința estetică franceză", deși e un deschizător de drumuri în lirica modernă ? (V. și eseul meu *Eminescu și conștiința estetică franceză,* în 'Luceafărul", nr.17/1988). Românistul francez mărturisește că a fost nevoie să întâlnească poezia lui Marin Sorescu *Trebuiau să poarte un nume* pentru a afla că românii au un poet extraordinar:"Rien n'est évidemment plus consternant s'agissant d'un créateur dont l'essentiel de l'oeuvre este resté exceptionellment moderne et actuel".(*Prefață* la ediția bilingvă a *Poeziilor* lui Eminescu, Ed. Cartea Românească, 1987).

Ne amintim că au existat încercări, în cultura franceză, chiar de la sfârșitul secolului al XIX-lea de a-l vedea pe Eminescu în adevăratele lui dimensiuni, dar care au fost înăbușite în față. B.I.Hétrat, colaborator al *Convorbirilor literare*, cunoscător al poeziei europene, aprecia:"dacă Eminescu ar fi scris în limba franceză, ar fi fost cel mai mare poet al acestui secol" (v. Elie

Cristea, *Eminescu. Viaţa şi opera*, în *Pagini dintr-o arhivă inedită*, ediţie, studiu, note de Antonie Plămădeală, Bucureşti, Ed.Minerva, 1984, p.289).

Am să mai dau şi exemplul lui Ungaretti care, în 1964, scria:"Rareori se întâlneşte, cred, în literatura ultimelor două secole, o figură de scriitor şi de poet mai complexă şi mai completă decât aceea a lui Mihai Eminescu". (*Eminescu,* în *Secolul 20*, nr. 6/1964, p.3).

Care e motivaţia "ocultă" că pentru străinii Jean-Louis Courriol, Giuseppe Ungaretti, Rosa del Conte ş.a. Eminescu este un poet modern, iar pentru N.Manolescu, Z.Ornea, V.Nemoianu etc. e "tradiţionalist ", "antisemit", "xenofob", "conservator" şi "romantic întârziat"? Pentru a nu neîndreptăţi pe nimeni, poate e nevoie de a face şi o distincţie între *modernism, modern*, şi *modernitate*. Primul concept e mai funcţional, se pare, în sfera *modei*. Conservând metrul popular în *Revedere*, lui Eminescu nu i-ar fi trecut prin minte că nu-i *modern*. Ba chiar G.Călinescu a apreciat că e vorba de o *inovaţie* eminesciană în materie de poezie, pe care a numit-o "folclor savant". Or, destui poeţi ai secolului nostru, de la Federico García Lorca la Cezar Ivănescu, au mers pe un drum similar. Nu sunt aceştia *moderni*?

În fine, e vremea să ştim ce credea Eminescu însuşi despre *modernitate,* fiindcă despre modă şi imitaţii se ştie că le-a tratat după propria-le măsură. Teoria "formelor fără fond" de expresie maioresciană nu mi se pare suficientă spre a defini corect poziţia poetului. Şi asta din cauză că, reducând chestiunea modernităţii la *fond* (recte la *adevăr*), există primejdia alunecării într-o altă extremă, pe care Maiorescu însuşi n-a evitat-o până la capăt, de vreme ce el n-a reuşit să

reconstruiască filosofic şi estetic conceptul de *adevăr*, aşa cum a făcut-o Eminescu într-un spirit surprinzător de "heideggerian", cum a demonstrat şi Svetlana Paleologu-Matta în *Eminescu şi abisul ontologic*. Cum deja am atras atenţia, eroarea priorităţii "fondului" iese la iveală în poeticile sociologizante şi nu întâmplător socialiştii din epocă, împreună cu Gherea au îmbrăţişat şi ei "teoria formelor fără fond". În schimb, prin Eminescu se realizează o veritabilă ruptură de ambele extreme, care i-a permis poetului român să depăşească nu numai *mimesis*-ul tradiţional, dar şi exclusivismul formelor. Respingând mimarea formelor ("cuvinte goale/ce din coadă au să sune"), nu înseamnă că Eminescu a optat pentru o artă cu "idei", adică pentru ceea ce s-ar putea numi *fond*. Ce-i drept, aşa zice Mircea Scarlat (iar, mai recent, Eugen Negrici) şi N.Manolescu îl crede pe cuvânt (v. *Despre poezie*). Cine citeşte publicistica are surpriza să constate o masivă şi permanentă polemică a poetului cu ceea ce el a numit *ideile* "a priori", echivalent al "vorbelor goale". Din acest punct de vedere, Eminescu gândea ca şi Mallarmé, cel din replica faimoasă dată lui Degas şi luată drept măsură a poeticii moderne. Degas s-a plâns, într-o zi, prietenului său că, deşi are *idei* şi *sentimente*, nu reuşeşte să scrie poeziile dorite. Mallarmé a răspuns:"Dragul meu Degas, poezia nu se face cu idei şi sentimente, ci cu cuvinte". Nu altceva spune Eminescu în *Criticilor mei*: "Unde vei găsi cuvântul / ce exprimă adevărul?" Aşadar, şi la Eminescu marele chin al poeziei este *cuvântul*. Da, se va zice, dar Eminescu adaugă, în versul următor, *adevărul*. Aici e nodul gordian al chestiunii. Eminescu pariază ca şi Mallarmé, pe cuvânt, dar - paradoxal - nu se leapădă de adevăr.

De-aici se trage concluzia că el a rămas prizonierul esteticii tradiţionale. Am văzut, însă, că Eminescu respinge, totodată "ideile". Asta înseamnă că poetul român a făcut pasul decisiv ca şi Mallarmé, iar al doilea pas - care, aparent, e unul înapoi - este, de fapt, unul mai departe decât cel făcut de simbolistul francez. Eminescu, deci, îl confirmă pe Mallarmé şi, simultan, îl *contestă*, depăşind un impas virtual al modernismului ... tradiţional. Nichita Stănescu, solidar cu revoluţia necunoscută a eminescianismului, a rezolvat enigmatica contradicţie printr-un singur cuvânt - *necuvântul*. Este o evidentă adresă polemică la replica lui Mallarmé. În *Matematica poetică,* citim: "Matematica s-o fi scriind cu cifre/dar poezia nu se scrie cu cuvinte". E zguduitura pe care o primeşte lunga tradiţie a modernismului. Abia prin Nichita Stănescu vom înţelege genialitatea gândului eminescian. Nu mai e vorba aici de a *copia realitatea (mimesis). Adevărul* fiinţei precede cuvântul. De aceea, *cuvântul* e marele chin al poetului, *crucea pe care o poartă* :"Ah! atuncea ţi se pare/ că pe cap îţi cade cerul", zice Eminescu. Şi Nichita Stănescu: "Semantica precede cuvântul. Poezia nu rezidă din propriile sale cuvinte. Poezia foloseşte cuvintele din disperare". (*Respiraţii*, 1982, p.173). Această *disperare* o simte Eminescu în faţa *adevărului.* Şi lui Nichita Stănescu "îi cade pe cap cerul" ca *adevăr* : "Dragii mei, adevărul e cerul. Dragii mei, realul e câmpul". (*Ibidem*, p.68). Aparent, Nichita Stănescu ajunge la o poetică tradiţionalistă când spune că poezia "este însăşi viaţa, însuşi sufletul vieţii". Mai mult, el crede, ca şi Eminescu, că "poeţii adevăraţi nu sunt scriitori". Nu se considera Eminescu "poet de ocazie?"

4. Deconstrucţia conceptului de adevăr

E necesară o paranteză în strădania de a reda lui Eminescu locul pe care-l merită în istoria poeziei universale.Conceptul de *adevăr* în artă devenise, în perioada simbolistă şi după revoluţia kantiană în filosofie, nerevelator, din cauză că *mimesis*-ul tradiţional vedea în artă o reflectare fidelă (oglindă pasivă a realului). Simboliştii au simţit că omenirea se afla în pragul unei revoluţii a cunoaşterii şi au trecut la năruirea vechiului concept de *adevăr*. Poezia nu trebuie să mai urmeze *adevărul*, ci - după expresia lui Hugo Friedrich - "să derealizeze realul". Dar, în iconoclastia lor, simboliştii au crezut că o dată cu apa trebuie să arunce şi copilul din copaie, recte cuvântul *adevăr*. Şi aveau dreptate, în felul lor, deoarece filosofii vremii (cât şi arta) uitaseră de *alétheia* grecilor, reducând *adevărul*, să zicem, la "felia de viaţă" a lui Stendhal. Aşa se explică de ce credinţa lui Eminescu în *adevăr* a putut fi confundată cu naiva teorie a artei - copie a realităţii. Când Rimbaud decreta ruptura radicală de tradiţie, el avea în vedere acest stadiu pozitivist şi pragmatic al cunoaşterii. De observat că atât simboliştii, cât şi T. Maiorescu s-au salvat fiecare printr-un subterfugiu - unii prin poezia ca "derealizare a realului", celălalt prin distincţia poezie-ştiinţă, iarăşi corectă, cu precizarea esenţială că, în vreme ce ştiinţa se ocupă cu *adevărul*, poezia are ca ideal *frumosul*. În definitiv, poziţia lui Maiorescu nu diferea fundamental de simbolism, numai că mentorul junimist prelua concepte mai vechi din

estetica post-kantiană, de unde impresia că ar fi redus modernitatea la un clasicism peren. Curajul simboliştilor a stat şi-n aceea că, renunţând la "adevăr", au intuit şi lipsa de consistenţă a vechiului concept de *frumos artistic* pe care Maiorescu nu l-a abandonat. Aici vine poetul nostru cu o îndrăzneală miraculoasă, "riscând" enorm. El a înţeles că ruptura de înaintaşi este o frondă superficială, rezumându-se doar la *demolare*. Nu e revelator că acelaşi "radicalism" era propovăduit şi de Maiorescu faţă de romanticii paşoptişti ? Şi nu devine semnificatiativ că, în acest punct, Eminescu se distanţa hotărâtor de magistru? Aparent, el se-ntorcea la romantici, dar, în fapt, "se întorcea" peste tot unde-s poezie şi fiinţă până la Dante şi Shakespeare, până la greci şi indieni. Geniul lui Eminescu e că nu s-a temut de romantici şi nici de cei vechi, iar criticii au înţeles că poetul s-a refugiat *în trecut* inventând una din enormităţile culturii noastre, refugiu nu numai ca poet, dar şi ca doctrinar politic. Alţii au spus că Eminescu era *paseist* în poezie şi *modern* în politică, pentru ca unii să inverseze datele problemei. "Uluitoarele contradicţii" aparţin însă criticilor, nu eminescianismului. "Întoarcerea în trecut a lui Eminescu" trebuie înţeleasă în sensul profundei observaţii a lui Edgar Papu, din *Feţele lui Ianus* (1970): "Cu cât saltul înainte este mai mare cu atât fandarea înapoi pentru a-i pregăti avântul în aceeaşi proporţie..." Şi cu cât puterea de cuprindere a geniului este mai vastă, cu atât el se desprinde mai decisiv de şcolile şi modele literare, haine prea strâmte pentru un uriaş. "Sinteza" eminescianismului trebuie explicată şi prin specificul spiritualităţii româneşti, aflată la cumpănă de culturi şi civilizaţii, între Occident şi

Orient. Ignorând, mai departe, mesajul unei culturi "mici", aflată "în calea tuturor răutăţilor", Europa Occidentală va fi ea însăşi frustrată de comori spirituale întregitoare. Cine are interes să bareze accesul acestora spre Occident?

Ca şi Confucius, Eminescu gândea că nu avem dreptul "să ucidem" sau să eliminăm cuvintele, ci să "corectăm denumirile". Teoria confuciană *thceng ming* s-a dovedit a fi cea mai rezistentă parte a gândirii învăţatului chinez, reactualizată periodic cu istoria culturii (Platon, Kant, Haidegger). Aflaţi în faţa *degradării* conceptului de *adevăr*, simboliştii au recurs la un "paricid". În schimb, Eminescu procedează la o "reconstrucţie", la o "rectificare" a lui. De aceea este Eminescu atât de mare, iar criticii lui, atât de neajutoraţi.

În *Eminescu - Dialectica stilului*, am tratat pe larg acest uriaş demers eminescian, cu toate că poetul n-a făcut-o *sistematic* ci fulgurant intuitiv, în verva bătăliilor pe care le-a purtat cu sine şi cu ceilalţi. Imensa lui sete de cunoaştere nu se putea exercita în gol, poetul nu-şi putea permite starea umilă de epigon al unei şcoli literare decedate în chiar anul naşterii lui (1850, după aprecierea lui Albert Béguin şi Hugo Friedrich). Eminescu a priceput că numai poezia nu-i va fi suficientă pentru a urni din loc cunoaşterea poetică însăşi. De-aici receptivitatea lui pentru tot ce era fundamental şi nou în ştiinţa ultimelor secole, ca şi-n filosofia universală. Geniul *vede legături* surprinzătoare acolo unde inteligenţa obişnuită n-are acces. Puţine spirite au fost înzestrate, în atare direcţie, ca Eminescu. De aceea, am recurs la confruntarea cu patru personalităţi de răscruce ale gândirii universale:

Platon, Kant, Einstein şi Haidegger*. Cum iese Eminescu din această dispută istorică? Iese foarte bine, de unde şi violenţa protestelor celor îngust "specializaţi" în idei estetice "a priori".

De la Platon a învăţat Eminescu că nu trebuie să eliminăm conceptul de *adevăr*, ci să-l *recîădim*, aşa cum a făcut-o grecul prin extraordinarul *mit al peşterii*, dar nu numai. De la Kant a învăţat poetul că mintea umană nu-i o *oglindă pasivă* (ca în simetriile perfecte platoniciene). Kant a dat temei filosofic *cunoaşterii ştiinţifice*, în limitele *spaţiului* şi *timpului*, absolut de sorginte newtoniană. Kant, însă, a creat un paradox: *optimismul* său gnoseologic se-ntemeiază pe ...agnosticism! "Lucrul în sine" nu poate fi cunoscut. Astfel, Kant a desăvârşit, mai ales prin epigonii săi, spiritul schizoid european. Ca să supravieţuiască propriului său impas, Kant a decretat că *frumosul* (ca obiect al esteticii) şi *morala* ar fi "dovezi" indirecte, inexplicabile ale *lucrului în sine*, nefiind forme de cunoaştere. *Morala* apare ca un *imperativ categoric*, n-are legătură cu adevărul care aparţine de *fenomenal.*

Eminescu trage toate învăţămintele din kantianism, dar este, totdată, "infidel", căci se-ntoarce în acelaşi timp la greci, pentru care adevărul (*alétheia*) închide în sine *frumosul* şi *binele*. Toate acestea, însă, nu puteau fi suficiente pentru a face faţă crizei de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi pe care simboliştii au resimţit-o atât de acut. Drama simboliştilor a constat în faptul că au înţeles precaritatea conceptului de *frumos*

* Vezi Theodor Codreanu, *Modelul ontologic eminescian*, Ed.Porto-Franco, Galaţi, 1992.

kantian, dar au continuat să fie kantieni în ce privește *adevărul*, excluzându-l, în continuare, din sfera poeticului. De fapt, recuceream adevărul în pofida propriei concepții despre artă precum Rimbaud și Mallarmé.

Europa a trebuit să aștepte apariția lui Einstein pentru a revoluționa cunoașterea științifică (cu urmări în toate celelalte sfere ale creației umane) și pentru a pune temei, prin Haidegger, unei *poetici a adevărului*, pe măsura relativismului einsteinian. Eminescu, însă, nu i-a așteptat pe nici unul dintre ei. Și-a devansat atât de incredibil timpul și cultura din mijlocul căreia s-a ridicat, încât și-a găsit foarte greu judecătorii pe potrivă, mai ales într-o cultură contaminată de virusul "complexului întârzierii", întreținut cu abilitate și astăzi, de către cei ce vor să dovedească mai departe, subrezenia spiritului românesc în istoria Europei.

O parte a criticii românești, a protestat vehement împotriva oricărei apropieri dintre Eminescu și Einstein, pornind de la o obiecție mai veche a lui G. Călinescu. Dar dacă între cele două războaie mondiale Călinescu avea tot dreptul să refuze filiația Eminescu - Einstein, din pricina îngustimii punerii problemei la nivel strict științific și într-o vreme când estetica poeziei europene, dăduse câștig de cauză modernismelor și avangardismelor care urmat paradigma poeticii ca *aventură a limbajului în sine*, acum, când aceeași Europă merge spre poetica de tip Haidegger, într-un spirit *postmodernist*, este mai mult decât o dovadă de conservatorism critic, de lipsă de "sincronizare" cu spiritul veacului, să persiști în mentalitatea mijlocului de secol XX. Uluitor este faptul că amintiții critici se pretind reprezentanți ai postmodernismului, dar e

vorba de o abilă formă de a-şi masca conservatorismul sub etichete la modă. Căci spiritul dominant al postmodernismului este tocmai toleranţa şi sinteza tuturor formelor artistice create de omenire. Postmodernismul înseamnă biruinţa *pluralismului* (Wolfgang Welsch). Meritul postmodernismului este de a fi, în primul rând, o *atmosferă,* dincolo de extremismul avangardelor. Or, se observă tentaţia de a perpetrua intoleranţa şi exclusivismul sub o firmă generoasă. Eminescu a recurs nu la respingerea apodictică a formelor de până la el, ci le-a cultivat cu aceeaşi seninătate deopotrivă, fără a fi un scriitor eclectic. Edgar Papu observa, pe bună dreptate: "Gama sa lirică este imensă. Într-însa coexistă intuiţia viitorului, ansamblul tuturor ecourilor mitice, istoria şi peisajul românesc, cele mai vaste ingerinţe folclorice, asimilarea filosofiei, a ştiinţei, a vechilor «înţelepciuni». Se găsesc toate dispoziţiile lăuntrice: exaltarea, extazul, visarea, duioşia, luciditatea satirică, revolta, sarcasmul. Se cuprind toate formele poetice de la strofa alcaică a Antichităţii, şi de la liniile armonioase ale sonetului, până la cele mai îndrăzneţe expresii ale versului liber şi ale prozei ritmate, anticipări certe ale unor forme specifice numai veacului nostru" etc. (*Din clasicii noştri,* Ed.Eminescu, 1977, p.92-93). Remarcile acestui pasaj, care nu se opreşte aici, concordă perfect cu autenticul spirit al postmodernismului. Şi asta fiindcă spiritul sintetizator dinamic este fructul unui nou mod de cunoaştere artistică, în care cititorul recunoaşte ceea ce s-a numit *armonia eminesciană.* Oare nu s-a vrut şi Rimbaud "vizionar" şi "suprem savant"? Din păcate, a părăsit poezia mult prea devreme, căci visul se dovedea peste puterile lui. Un

eşec a înregistrat şi Mallarmé, cel care a ambiţionat să creeze CARTEA, oglindă totală a lumii. Dar Eminescu până unde a mers? Până la limita unde gândul a făcut explozie şi s-a stins la modul tragic, în nebunie. Nu e de mirare, de vreme ce Einstein însuşi a eşuat în a prinde Universul într-o ecuaţie, gând care-l bântuie şi pe Eminescu. Şi totuşi Eminescu şi Einstein au realizat mai mult decât toţi predecesorii, unul în *poezie*, celălalt în *ştiinţă*. Când G.Călinescu spune că Eminescu creează un "folclor savant", el recunoaşte implicit ceea ce la nivel de concept estetic şi ştiinţific nu pare dispus să înţeleagă. Într-adevăr, ca şi Rimbaud, Eminescu se ştia nu numai poet, ci şi "savant". Într-o scrisoare, mărturiseşte Veronicăi Micle că preocuparea de căpetenie este ştiinţifică şi literară. Slavici, la rându-i, probează că atunci când Eminescu era acaparat de o problemă ştiinţifică nu se lăsa până nu cerceta lucrurile până la deplină limpezire. Noica a văzut bine că Eminescu face parte din categoria rarisimă a artiştilor-savanţi, comparându-i manuscrisele cu cele ale lui Leonardo da Vinci şi cu *caietele* lui Paul Valéry. Câţi dintre critici au înţeles cu adevărat această incomparabilă sete de cunoaştere a poetului român? Foarte puţini. Este binecunoscută suficienţa de sine a criticului estetizant în literatura noastră. Cei mai mulţi privesc cu suspiciune şi iau în derâdere pe literaţii şi oamenii de ştiinţă care nu despart poetul de cugetătorul politic şi ştiinţific. Şi batjocura lor are priză la publicul leneş. Este o dovadă a succesului de care se poate bucura *incompetenţa* erijată în judecători de valori. Oare nu o incompetenţă euforică l-a putut sili pe Al.Piru, de exemplu, să califice ca fiind o "enormitate" recunoaşterea afinităţilor dintre Eminescu

şi Einstein ? "Răle or zice că sunt toate câte nu vor înţelege...", vorba poetului. Platon, însă, ne-a învăţat că despre boala trupului trebuie să se pronunţe medicul, nu ciubotarul sau negustorul. Eminescu invocă adesea acest argument, semn al restabilirii, "denumirilor corecte". A aprecia competenţa eminesciană în diverse ştiinţe, presupune să o faci în cunoştinţă de cauză. Or, Al.Piru et comp. n-au dovedit nicăieri efortul unei minime competenţe în alt domeniu decât maliţia ostentativă a unei erudiţii de istoric literar. " Autoritatea", însă, ţine loc de argument doar în ochii necunoscătorilor. Nu e curios faptul că toţi contestatarii paralelei Eminescu-Einstein fac uz întotdeauna de etichetări şi niciodată de probele zdrobitoare pe care dau impresia că le deţin ? Din fericire, destui oameni de ştiinţă, matematicieni şi filosofi s-au pronunţat cu un entuziasm controlat asupra competenţelor extraliterare ale poetului: Octav Onicescu, Aurel Avramescu, Solomon Marcus, Constantin Noica, Mihai Drăgănescu, Andrei Dorobanţu, Vasile C. Nechita, C. Jornescu, C. Petrescu, Ilie Bădescu etc.

În ce constă, de fapt, "enormitatea" că Eminescu, bunăoară, premerge lui Einstein ? Se intră mult prea gratuit în panică, fiindcă nu ştiu dacă vreunul din cei care au făcut apropierea (din 1921 încoace) s-a gândit anume că poetul nostru chiar ar fi formulat teoria relativităţii în una din variantele ei. Mai mult, Eminescu n-a ajuns la celebra formulă einsteiniană $E = mc^2$ şi alte amănunte tehnice ale teoriilor lui Einstein. Nimeni nu pretinde merite care-i aparţin exclusiv celebrului fizician. Dar există un nivel al lucrurilor de la care ne putem îngădui a vedea mai departe decât litera faptelor. Punctul de purcedere ni-l oferă însuşi Einstein.

Cu modestia-i recunoscută, știa că relativismul nu s-a ivit din neant și că el a beneficiat de achizițiile gândirii înaintașilor. Din păcate, *stricto sensu*, Eminescu n-a putut fi printre aceștia, din motive lesne de înțeles. Și totuși Eminescu, între toți, este cel mai aproape de modul său de a vedea universul. Meritul lui Einstein este de a fi văzut cu un ceas mai devreme încotro duc înfăptuirile precursorilor, și de a fi restructurat genial, printr-o sinteză care îi este proprie, elementele oferite de cultura filosofico-științifică universală. Einstein, spre exemplu, afirmă că el n-a făcut altceva decât să ducă mai departe gândurile cele mai profunde ale lui Kant despre spațiu și timp. Apoi a urmat - *in concreto* - îndrăzneața coroborare a *cuantei* lui Planck cu *experiența* lui Michelson și *contracția* Lorentz-Fitzgerald, pe fondul descoperirilor lui Clausius, Mayer, Maxwell, Boltzmann etc. Cu toate acestea, teoria relativității este *altceva* decât apriorismul kantian asupra spațiului și timpului, unde, însă, spațiul și timpul rămân *absolute* și *independente*. Mai mult, relativismul este altceva și decât spațiul cvadridimensional al lui Diderot, intuiție uimitoare pe care o întâlnim în *Enciclopedie*. Există multe intuiții precursoare, altminteri, din antichitate și până în 1900. Culmea e că unii nu-i recunosc lui Eminescu nici măcar acest "statut", deși - dintre toți precursorii - poetul e cel mai aproape de Einstein atât cronologic, cât și ca viziune. Revoluția einsteiniană a fost posibilă grație unui fond ontologic singular. Fizicianul era înzestrat cu o forță colosală de percepere a lucrurilor și universului în simultaneitate spațio-temporală. Descoperirile științifice de la sfârșitul secolului al XIX-lea l-au ajutat să introducă în simultaneitatea clasică elementele

relativității dinamice, depășind, astfel, spiritul schizoid european care, prin Kant, atinsese pragul maxim, dar tocmai de aceea și posibilitatea ieșirii din criză.

Specialiștii au constatat că sunt foarte puțini oameni capabili să perceapă lucrurile în simultaneitate spațio-temporală. Astronomul Charles Nordmann dădea exemplul florii, cu momentele succesive ale evoluției sale, întrebându-se: există oameni care să cuprindă dintr-o privire întregul ? Eminescu era conștient de acestă dificultate extraordinară și atribuia doar lui Dumnezeu capacitatea de a cuprinde simultan "roata universului". Omul prinde lucrurile numai "bucată cu bucată", în succesiune. Să vezi în simultaneitate toate succesiunile - aceasta e capacitatea reprezentării spațiului cvadridimensional: "Il en voit simultanemênt toute la succesion." (Charles Nordmann, *Einstein et l'univers*, Librairie Hachette, Paris, 1921, p. 73). Einstein numea *interval* acest bloc spațio-temporal dinamic, singurul în măsură să reprezinte *obiectiv* realul. Unii cred și astăzi că relativismul înseamnă abandonul *obiectivității* în cunoaștere (mai ales după ce Heisenberg a descoperit *relația de incertitudine*), când, în realitate, este calea de acces spre adevărul deformat și sărăcit în limitele spațiului și timpului absolut kantian. Propriu-zis, revoluția einsteiniană stă în reconstruirea conceptului de *adevăr*, marcând decisiv întreaga gândire a secolului nostru. Einstein a distrus credința în *obiectivitate* a vechiului scientism întemeiat pe mecanica lui Newton și apriorismul lui Kant. Lucrul acesta este mai important decât realizările științifice, în aspectul lor tehnic, care - cu trecerea anilor - și-au dovedit, în bună măsură, provizoratul. Nici o teorie științifică nu e definitivă, totul este

rectificabil. Tocmai aceasta garantează "obiectivitatea" cunoaşterii. A vedea intervalul evenimentelor este semnul dobândirii *impersonalităţii* în cunoaştere, a depăşi amăgitoarele relaţii spaţiale şi cronologice ale fenomenelor: "seul l'Intervalle einsteinien nous livre ce qui peut être connu du Réel". (*Op.cit.*, p. 77). Şi asta fiindcă, aşa cum a spus Minkowski, "spaţiul şi timpul nu sunt decât nişte fantome. În realitate există numai un fel de uniune intimă a acestor două entităţi."

Preluând sugestii schopenhauriene, fără însă a se împotmoli în solipsism, Eminescu gândeşte la fel despre spaţiu şi timp. Unde este spaţiul ? Unde e timpul ? - se întreabă Dionis. Dacă universul are un început, acesta nu poate fi decât din clipa când spaţiul şi timpul s-au unit (despre similitudinile cosmogoniei eminesciene din *Scrisoarea I* şi teoria Big-Bang-ului, am vorbit în altă parte). Or, în sistemul de referinţă newtoniano-kantian, spaţiul şi timpul rămân independente. La Eminescu, în universul real, ele apar într-o permanentă "încrucişare" şi faptul este decisiv în reconsiderarea conceptului de adevăr, semnul cel mai sigur al depăşirii a modelului cosmologic kantian. Petru Creţia a reconstituit poezia *Eterna pace* , în care spaţiul şi timpul nu mai apar ca un *cadru* unde au loc fenomenele, ci sunt consubstanţiale acestora:

" Astfel e timpul care lung străbate
Prin mii de veacuri, stăpânind în sine,
Născând şi ucizând în lume toate.

Astfel e spaţiul fără fund şi fine,
Iar din încrucişarea amândorura

Născând mişcare, s-au născut lumine."

De altfel, intima lor corelare este prezentă peste tot, mergând până la celebra imagine din *Luceafărul*: " Şi căi de mii de ani treceau / În tot atâtea clipe." Era imposibil ca aceia, cât de cât familiarizaţi cu universul lui Einstein, să nu sesizeze faptul. Din "încrucişarea" de care vorbeşte Eminescu rezultă toate consecinţele relativismului concentrate în ceea ce Einstein a numit *interval* (nu ştiu dacă termenul este atât de potrivit), iar Eminescu - *clipa suspendată, ghemul* sau *fuiorul* (sau şi *roata lumii*), aşa cum apare subiectului cunoaşterii, capabil să distingă lucrurile în patru dimensiuni.

Dezicându-se de absolutul spaţiului şi timpului, Einstein introduce un alt absolut - *viteza luminii*. Într-un continuum cvadridimensional, spaţiul se-nconvoaie (curba universului), iar timpul "se dilată" sau "se contractă" în raport cu viteza luminii. Experimentele şi obsservaţiile au confirmat genialele intuiţii einsteiniene. Am atras atenţia în altă parte asupra izbitoarei asemănări dintre *intervalul* einsteinian şi *ghemul* eminescian. Iată-l pe primul în descrierea lui Louis de Broglie: " tot ce pentru noi constituie trecutul, prezentul şi viitorul alcătuieşte un bloc şi întreg ansamblul de evenimente succesive (din punctul nostru de vedere) care constituie existenţa unei particule materiale este reprezentat de o linie, linia universului particulei... Fiecare observator, prin scurgerea timpului său, descoperă, ca să spunem aşa, noi porţiuni ale spaţio-timpului său,care îi apar ca aspecte succesive ale universului material, deşi, în realitate, ansamblul evenimentelor care constituie spatio-timpul exista deja, înainte de a fi cunoscut."

(*Opera ştiinţifică a lui Albert Einstein*). Şi acum, uimitoarea însemnare a poetului de pe marginea unui manuscris cu traducerea *Criticii raţiunii pure*: "Reprezentaţia e un ghem, absolut unul şi simultan. Resfirarea acestui ghem e timpul şi - experienţa. Sau şi un fuior din care toarcem firul timpului văzând numai astfel ce conţine. Din nefericire atât torsul cât şi fuiorul ţin într-una. Cine poate privi fuiorul, abstrăgând de la tors are predispoziţie filosofică". Aşadar, a te sustrage simplei succesiuni cronologice înseamnă a vedea în mai mult de trei dimensiuni ale spaţiului. Eminescu rezervă asemenea putere filosofului. Locul însemnării are o importanţă covârşitoare. Eminescu nu rezumă o idee kantiană, ci trage concluzii personale, cu sens polemic, din textul kantian. Eminescu va relua *ideea* în proza lui cea mai enigmatică - *Sărmanul Dionis* -, care a dat atâta bătaie de cap junimiştilor şi cărora le-ar fi replicat: "Asta-i o teorie greu de înţeles" . Nuvela este o încifrare estetică *avant la lettre* a "paradoxului gemenilor" (v. dedublarea Dan-Dionis), consecinţă inevitabilă a simultaneismului relativist: " Nu e adevărat că există un trecut - consecutivitatea e în cugetarea noastră - cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, aceleaşi întotdeauna, există şi lucrează simultan".

Dacă la Kant şi la romantici, simultaneismul (clasic) este creaţia *conştiinţei în genere* (vezi prima parte din *Modelul ontologic eminescian*), recte a conştiinţei geniale imaginative, se vede limpede că Eminescu desparte simultaneitatea de conştiinţa indivizilor umani, investind-o cu atributul *obiectivităţii*, ca şi Einstein - "consecutivitatea e în conştiinţa noastră", nu şi în lumea obiectivă. Saltul de la Kant şi romantici la o viziune modernă este perfect normal

pentru o minte ca a lui Eminescu. Să nu uităm că între Eminescu şi Kant se interpune un secol, pe când de Einstein îl despart doar două-trei decenii. Firesc ar fi fost ca românul să fie martor al revoluţiei einsteiniene începută în 1905. Şi-l poate imagina cineva pe Eminescu, la vârsta de 55 de ani, adversar al teoriei relativităţii ?

În 1971, un fost colaborator al lui Einstein*, David Bohm, a lansat ipoteza organizării holografice a universului. Dar structura holografică este un produs firesc al simultaneismului dinamic. Solomon Marcus a fost izbit de prezenţa masivă a unei viziuni holografice la Eminescu (v. *Invenţie şi descoperire*, Ed. Cartea Românească, 1989). La rândul său, acad. Mihai Drăgănescu descoperea în poet un neaşteptat precursor al conceptului de *informaterie*. Astfel de revelaţii n-ar fi fost posibile dacă Eminescu ar fi rămas la vechiul concept de *adevăr*. Dacă rezumăm elementele comune care au dus la afinităţile dintre universul lui Eminescu şi cel al lui Einstein, acestea ar fi: kantianismul - care trebuia depăşit, o capacitate similară de percepţie a lucrurilor, setea enormă de cunoaştere, sinteza datelor ştiinţifice de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Dar dacă aceste puncte de convergenţă sunt foarte importante, la fel de importante devin *elementele care-i despart pe cei doi*. În primul rând Einstein e mai tânăr cu 29 de ani decât Eminescu. Românul a murit când Einstein împlinea 10 ani. În 1872, nici nu se punea problema *cuantei* lui

* Cititorul poate consulta vol. David Bohm, *Plenitudinea lumii şi ordinea ei*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995.

Planck sau a contracţiei Lorentz, ambele descoperiri survenind abia la 1900. Cu toate acestea, în manuscrisele poetului există, ca un miracol, reţinut termenul de *cuantă;* plus de asta, Eminescu avea noţiunea de *contracţie* a timpului, prin intuiţie poetică, să zicem. Să adăugăm răscolitoarea sintagmă "curba în infinit a universului", pe care a semnalat-o George Munteanu, şi avem germenii principali ai relativismului, rămaşi, din păcate, la acest stadiu. Dar piedica cea mai mare în calea gândirii eminesciene a fost insuficienta stăpânire a limbajului matematic, deşi poetul a făcut eforturi eroice, târzii, de a se iniţia cât de cât în acest domeniu şi progresele sale sunt imposibil de ignorat. (Justa lor evaluare a întreprins-o Solomon Marcus în studiul *Eminescu - orizontul matematic*, inclus în vol. *Invenţie şi descoperire*). De aceea, în ciuda fulgurantelor sale intuiţii, în ştiinţa fizicii, n-a trecut dincolo de un anumit prag al diletantismului. Şi asta din pricină că vocaţia sa principală nu era a unui specialist în ştiinţă, ci *poezia.* Aici, Eminescu îşi ia, cum se spune revanşa asupra cetăţii ştiinţei. Ceea ce a înfăptuit Einstein pentru ştiinţa secolului XX, a realizat Eminescu pentru arta modernă.

Arta poetică eminesciană, atât prin realizare, cât şi prin concepţie, deschide un drum atât de îndrăzneţ şi de complex, încât i-a găsit nepregătiţi să o valorifice pe istoricii şi criticii literari. De-aici începe paradoxul emiescian. Era normal ca o viziune ontologică, dublată de una cosmologică, atât de cutezătoare, să apară cu un ceas mai devreme decât în ştiinţă. Din "nefericire" s-a întâmplat asta în cultura unui popor marginalizat de istorie, în care s-a insinuat cu perfidie un *complex al întârzierii* şi al "datoriei" de strictă sincronizare cu

Europa apuseană. Iată izvoarele dramei eminesciene: în timp ce Eminescu a fecundat toată marea cultură românească modernă, critica a creat mitul "romantismului întârziat". Să ne mai mirăm de dezinteresul Europei față de Eminescu ? Cu atât mai mult, cu cât arta europeană apucase ea însăşi pe o altă cale, a cărei piatră unghiulară o pusese simbolismul francez, în divergenţă cu marea răsturnare einsteiniană din ştiinţă. Fiindcă adevărata expresie artistică pe măsura cosmologiei simultaneist - relativiste era *poetica totală* a lui Eminescu şi nu *antiarta* spre care se va-ndrepta foarte repede avangarda culturii europene, urmaşa simbolismului francez. W. Heisenberg a înţeles, printre primii, această discrepanţă neaşteptată dintre universul einsteinian şi criza artei, în care agoniza, de fapt, refuzul optimismului ştiinţei clasice. De aceea, Heisenberg prevedea că sincronizarea artei cu modelul cosmologic al veacului nostru va duce, cu necesitate, la depăşirea tuturor experimentalismelor şi teribilismelor, în favoarea unei viziuni totalizante, ceva în genul unui nou clasicism sau a unui nou romantism. La fel gândea şi Mircea Eliade. Într-adevăr, după 1960, apare chiar o viziune *simultaneistă* la romancierii care s-au străduit să depăşească Noul Roman. Altminteri, cubismul lui Picasso (considerat de către unii drept cel mai mare pictor al secolului) este tot o formă de simultaneism care a marcat poezia simultaneistă a lui Apollinaire. În aceeaşi direcţie a evoluat şi romanul sud-american, o capodoperă a simultaneismului din această zonă fiind *O sută de ani de singurătate*, care i-a adus lui Gabriel García Márquez premiul Nobel. Eminescologul Mihai Cimpoi a fost primul care a atras atenţia asupra

surprinzătoarelor similitudini dintre cartea lui Márquez şi nuvela *Sărmanul Dionis*. Să adăugăm la toate acestea că unul din restructuratorii conceptului de poezie modernă a fost Nichita Stănescu, şi asta pentru că a înţeles ca nimeni altul eminescianismul. *Postmodernismul* de astăzi merge pe acelaşi drum, legitimând un pluralism estetic de largă cuprindere (chiar dacă, la noi, unii îl răstălmăcesc tot în accepţia experimentalismului îngust !). De aceea, pentru Eminescu abia astăzi bate ceasul consacrării universale, ca veritabil întemeietor. Acest ceas nu mai trebuie ratat din pricina criticii conservatoare.

Dacă ar fi să mai aduc o explicaţie a rezistenţei faţă de eminescianism, aceasta vine din supravieţuirea scientismului clasic în istoria şi critica literară, îndeobşte la noi. De aceea, criticii literari şi azi se sperie de ideea alăturării lui Eminescu de Einstein ! Cum ? - se întreabă cuprinşi de panică, e posibil să aşezi un poet dintr-o cultură marginală lângă un nume ca al lui Einstein, care a răscolit un întreg secol de ştiinţă ? Este adevărat, cu descoperirile lui Einstein şi ale urmaşilor săi lumea a progresat enorm, până acolo încât să-şi pericliteze existenţa. Einstein însuşi a înţeles primejdia şi legenda spune că a distrus *ecuaţia unificării tuturor forţelor din univers*, care i-ar fi dat omului puteri peste nivelul inteligenţei sale (v. misteriosul *experiment Philadelphia*). Fizicianul a simţit că e nevoie de *altceva* pentru ca omenirea să fie vrednică de frumuseţea universului în care locuim. Dar el n-a putut să dea acel *altceva*. L-a dat, în schimb, Eminescu. Este *POEZIA*. Fiindcă mesajul cel mai înalt al universului este *armonia*. Şi *armonia eminesciană* este acel *altceva* pe care nu l-a putut da, mesaj superior

ştiinţei şi infinit mai dificil de descifrat şi de urmat. În el se află cheia supravieţuirii speciei umane. Einstein a lucrat toată viaţa la găsirea "ecuaţiei universului". Şi ca semn că înaintaşul său necunoscut trăia într-o lume similară, vom descoperi că Eminescu era bântuit de aceeaşi dorinţă de a stăpâni o "teorie a ecuaţiunii universale". Nici unul n-a găsit-o în termeni matematici (deşi urmaşii lui Einstein fac astăzi progrese în *Grand Unification Theory*). În schimb, Eminescu a cucerit-o în *limbajul poeziei*, împreună cu toţi marii poeţi ai lumii.

5. De la adevăr la conceptul de modernitate (revenire)

Aşadar, păstrînd *adevărul* gândit ca *fiinţă,* aşa cum vor fi făcut anticii şi, în secolul nostru, Heidegger, Eminescu distinge între *adevărul fiinţei* ("substanţial", cum ar zice Camil Petrescu) şi adevărurile istorice, perisabile ("ce-i azi drept, mâine-i minciună"). Deşi poezia şi filosofia au acces la adevărul fiinţei, totuşi diversele sisteme nu sunt ele însele stăpâne ale *adevărului.* Asemenea disociere este o altă dovadă a reconstrucţiei conceptului de adevăr. Heidegger redescoperea în *alétheia* grecilor şi în poezia unui romantic, Hölderlin, temeiul Fiinţei. Cum se vede, Heidegger n-a avut nevoie de argumentul simbolist pentru a redimensiona gândirea poetică modernă. El a identificat în limbajul poetic "casa Fiinţei", *alétheia.* Altfel spus, nu abandonează *adevărul,* deşi, ca şi simboliştii, investeşte *cuvântul* cu suprema demnitate. Este exact drumul pentru care a optat şi Eminescu. Abia în acest context se va putea înţelege cutezanţa

eminesciană a coroborării cuvântului poetic cu *adevărul*. Căutarea e chin ("pe cap îţi cade cerul"), dat fiind că poezia nu e pură aventură a limbajului ("cuvinte goale"). "A turna în formă nouă, limba veche şi-nţeleaptă", a ajunge la "formele perfecte" de care e bântuit poetul constituie şansa atingerii *adevărului*. În cuvântul poetic, "lumea cea gândită pentru noi avea fiinţă". Or, gândirea autentică - spune Heidegger - este *gândirea fiinţei*. Se impune originalitatea soluţiei eminesciene în a defini modernitatea: esenţa "frumosului" stă în dinamismul formelor, dar formele în sine nu pot fi dinamice, vii, nu pot fi *în adevăr*. De aceea, cuvântul manipulat e ameninţat veşnic de căderea în formă, de degradare. Şi poetul nu se limitează doar la literatură. Ceea ce el numea *apriorismul* ideilor, nu diferă de "apriorismul" formelor instituţionale şi pseudoartistice. Într-un articol din *Timpul* (6 mai 1881), citim: "oricine va voi să definească marele mister al existenţei va vedea că el consistă în împrospătarea continuă a fondului şi păstrarea formelor. Forme vechi, dar spirit pururea nou". Să se observe că poetul pune aici problema la nivel *ontologic* şi că poziţia lui este în dezacord cu criteriul lovinescian "de la forme la fond", criteriu care a marcat pe termen lung conceptul modernităţii la criticii noştri. Se înţelege de ce Eminescu nu a contat şi nu contează încă în poezia modernă, fiindcă ar trebui să se răstoarne un întreg sistem de "valori" şi concepte critice.

Pe de altă parte, se poate trage de aici concluzia că Eminescu este un partizan al celeilalte extreme, care l-ar împinge în tabăra "tradiţionaliştilor"? Aşa au gândit judecătorii lui. Se cuvine, însă, să fim atenţi la

nuanţe. Tradiţionaliştii consecvenţi pariază pe *conservarea fondului autohton.* Dar Eminescu vorbeşte de "împrospătarea continuă a fondului" şi din acest punct de vedere, se-ntâlneşte cu Lovinescu. Şi criticul de la *Sburătorul* crede într-un *sæculum*, un spirit al veacului, deci, care se-mprospătează periodic. Cu acest spirit trebuie să se sincronizeze şi literatura. Nu altceva susţine şi Eminescu. Aici, cred, s-a produs confuzia lui Lovinescu, preluată şi de discipolii săi. Numai că Lovinescu şi-a luat măsurile de precauţie prin introducerea noţiunii de *diferenţiere* pe care urmaşii săi au ocultat-o într-un mod neaşteptat.

A conserva *formele* şi nu *fondul*, iată formula îndrăzneaţă a lui Eminescu. Dar a conserva formele nu înseamnă a le condamna *involuţiei*, cum s-ar crede. E momentul când Eminescu vine cu o a doua precizare fundamentală. El dă exemplul Angliei care păstrează "şi astăzi vechile sale forme istorice, pururea *reîmprospătate de spiritul modern, de munca modernă*" (s.n.) . De aceea Eminescu nu s-a temut de "formele" poetice tradiţionale româneşti, romantice, antice, clasice etc. Împrospătate de *spiritul veacului*, ele nu mai puteau rămâne ce-au fost. Am dat exemplul formelor folclorice care devin, sub pana eminesciană, "folclor savant". Dar acel "metru antic" cât de modern sună în *Odă (în metru antic) !*

Altminteri, o logică simplă ne spune că nu poţi fi *modern* optând pentru forme - inerte în sine - ci pătrunzându-te de *misterul existenţei*, identificabil şi cu "spiritul veacului". *Împrospătarea* formelor trebuie să vină din adâncurile *fiinţei*, nu prin *împrumut*, cum recomandă sincroniştii. Ar însemna că e suficient să preiei tehnica textualistă, de exemplu, ca să fii artist

mare, reprezentativ pentru modernitate ! Ceea ce nu se confirmă. Formele *particularizează,* nu sunt universale. Ridicarea lor la rang de *universalitate* vine din particularismul lor profund. De-aici ostilitatea lui Eminescu faţă de împrumutul de forme, de idei *a priori,* cum le spunea poetul, pentru a semnala deopotrivă impostura strecurată în "forme" şi "fond". Poziţia lui Eminescu rezolvă cu supleţe relaţia dialectică de la *naţional* la *universal.* A rămâne în "forme" fără a fi pătruns de duhul veacului înseamnă a fi prizonierul unui specific naţional epigonic, cum vor risca sămănătoriştii minori. Criteriul rămâne cel al *adevărului,* în definirea naţionalului. Nimic nu poate fi *adevărat* numai prin faptul că e *naţional.* Eminescu preţuia formula maioresciană a "naţionalităţii în marginile adevărului".

O primejdie similară, chiar dacă de altă natură, îi pândeşte pe "experimentaliştii" rupţi de geniul naţional. E pot impresiona doar ca manechine ale modei. Dacă viaţa s-ar reduce la formele pe care le creează, atunci cadavrele nu ne-ar mai dezgusta. Confruntându-se cu spinoasa chestiune a formelor în artă, Eminescu e pe deplin conştient de noutatea gândului său, de negăsit în estetica tradiţională: "S-a zis de mult că frumuseţea consistă în proporţia de forme. *Nimănui* (s.n.) nu i-a venit în minte că consistă în proporţia de mişcări şi cu toate acestea, asta e adevărata frumuseţe. Frumuseţi *moarte* sunt cele în proporţie de forme, frumuseţi *vii* cele în proporţie de mişcări".(*Fragmentarium,* 1981, p.75).

Poate că va trebui să regândim de ce a fost Eminescu fascinat de ideea "frumuseţii fără corp" (v. *Miron şi frumoasa fără corp*) şi de ce, în acelaşi timp,

se declara adept al "nefericitei secte","pătruns de-adânca sete a formelor perfecte". Frumusețea și adevărul sunt în *forme* și totuși *dincolo* de ele. Cum gândea Nichita Stănescu. Poezia e în *cuvinte* și totuși *dincolo* de ele, în *necuvinte*. *Formele perfecte* eminesciene nu sunt tocmai transcenderea formelor ca "proporție de mișcări" ? Iar "proporția de mișcări", imposibil de conceput fără corporalitate - și totuși dincolo de ea - nu ne trimite la acel misterios "legănat" , "fără ploaie"și "fără vânt", al codrului eminescian, de profundă sorginte românească dar atât de universal ?

Aceste observații, fără a fi definitive, vin să completeze imaginea poeticii eminesciene din cartea mea din 1984. Scopul a fost nu atât descrierea revoluției poetice eminesciene, cât de a sublinia netemeinicia excluderii lui Eminescu din contextul marilor prefaceri spirituale ce s-au conturat la sfârșitul secolului al XIX-lea. Și dacă Eminescu este perfect asimilabil pluralismului estetic postmodernist, se pune întrebarea de ce suntem somați, mai departe să ne *despărțim* de geniul lui poetic, etichetându-l neobosiți de *tradiționalist* ?

6. Tripla "despărțire" de Eminescu (reluare)

Am zăbovit, până aici, îndeosebi asupra primei "despărțiri" de Eminescu, dar, inevitabil, au intervenit și ingerințe ale celei de-a doua "despărțiri" - de omul de știință. Nu mai puțin virulent este contestat doctrinarul politic. Sunt scoase de la naftalină etichete și aprecieri mai vechi, multe din timpul vieții poetului. Una e să

citeşti un interviu nedrept al lui Moses Rosen şi alta un eseu cu armătură culturală semnat de un Virgil Nemoianu şi intitulat simbolic *Despărţire de eminescianism* (în *Astra*, nr.7/1990).

D-l Nemoianu, şcolit în diaspora românească, anunţă abandonarea urgentă a eminescianismului care - nu ne vine a crede - de un secol încoace, are o influenţă nefastă asupra culturii noastre, întrcât îi canalizează energiile spre ... naţionalism şi fascism !

Mai întâi, d-l Nemoianu constată un adevăr şi anume că modelul Eminescu a influenţat numeroase personalităţi ale culturii naţionale, că a fost, de fapt, principalul ferment al acestei culturi: " Din Eminescu au descins Goga, Iorga şi Pârvan, iar apoi Eliade, Vulcănescu şi Noica, chiar şi universul blagian (cu mult mai autonom) ar fi greu de imaginat fără o genealogie eminesciană". Dar parcă numai aceştia au fost marcaţi de geniul eminescian ? Chiar şi avangardiştii, de vreme ce B. Fundoianu îl recunoaştea de precursor! Şi influenţa nu se opreşte la generaţia "Criterion", ci continuă până la Marin Preda şi Cezar Ivănescu, până la Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Grigore Vieru, Nicolae Dabija, ca să-i amintim numai pe aceştia. Şi, foarte probabil va continua să înrâureze şi alte generaţii. Dar aici e aici ! D-l Nemoianu şi o întreagă "pleiadă" de intelectuali tocmai de acest viitor se tem şi-şi exprimă speranţa că a sosit clipa decesului pentru *modelul Eminescu*: "Acum însă văd la Negoiţescu şi la Ileana Vrancea, la Culianu şi S. Damian, la Stahl, Berindei şi Vlad Georgescu, precum şi la destui alţii, semnele unei despărţiri, fie de Eminescu, fie de descendenţa lui intelectual-politică./ Nu e nefiresc să fie aşa. Din moştenirea politică a

eminesciantismului s-a constituit una din pietrele de temelii ale mişcării legionare: utopistă, radicală, «tiermondistă»".

Aşadar, aceeaşi obsesie ca a rabinului şef Moses Rosen ! Dar dr. Rosen pare îngăduitor comparativ cu Virgil Nemoianu. De câte nu se mai face vinovat Eminescu ! El a produs "ruptura de Occident", ne-a împins în "anti-istorism", în "pasivitate şi retragere somnolentă", în "sentimentalism stagnant", iar, "la un nivel si mai jos", spre "violenţă sângeroasă", pentru ca în vremea lui Ceauşescu acelaşi "să legitimeze totalitarismul orwellian întruchipat în cel mai jalnic dictator al istoriei române".

Stai şi te minunezi ce viperă primejdioasă a zămislit cultura românească ! De o perfidie inimaginabilă acest Eminescu: pe unii îi ademeneşte la "pasivitate şi retragere somnolentă", iar pe alţii la "violenţă sângeroasă" ! Un *advocatus diaboli*, cu siguranţă ! Părintele Grama poate sta liniştit în mormânt: discipolii săi ating performanţe uluitoare. Te scuturi de oroare în faţa "mizeriei" spirituale a nenorocitului Eminescu ! Mai poţi să crezi în poezia lui când a urnit din loc cohortele legionare şi ceauşiste ? Tânărul credul se va dezgusta - pariază Virgil Nemoianu şi elita "superoccidentalizată" - de acest "antieuropean" fioros pe care românii, lăsându-se înşelaţi, l-au divinizat până ieri ! Se înţelege că toţi aceia care s-au lăsat modelaţi de Eminescu, dar mai ales cei care se lasă azi, nici nu pot fi numiţi *intelectuali*, ci nişte bieţi "paranoici şi suspicioşi", "protocronoşti" mizerabili, adunaţi în jurul lui Lăncrănjan, Barbu şi Păunescu, toţi producând "un

scris mediocru şi nociv, prin anacronismul hilar al manifestării lor".

După această execuţie sângeroasă a modelului cultural naţional, firește trebuia pus *altceva* în loc. Există vreo personalitate în cultura noastră în măsură să biruie influenţele nefaste ale eminescianismului ? Optimismul d-lui Nemoianu este de-a dreptul debordant. Acea personalitate trebuie să fie neapărat un gânditor, adică un filosof. Şi care e cel mai mare filosof român al ultimelor două-trei decenii ? Un neavizat ar lua-o înainte şi ar pronunţa numele lui Constantin Noica. Eroare fatală, căci Noica este tot un produs al eminescianismului ! Atunci cine ? "Mihai Şora, poate cel mai remarcabil filosof român din ultimele două decenii. Original de la început (mare NOROC pe Şora că nu s-a lăsat ispitit de Eminescu ! Cum să se lase ?!, n.n.)prin sinteza dintre existenţialism, neo-tomism şi marxism pe care a încercat-o în tinereţe original prin stil şi formulare, Şora poate fi însă definit până la un punct drept omul care a pus în lumină potenţialităţile pluraliste, democratice şi cosmopolite pre-existente în modul de filosofare românesc care l-a precedat". Şi fiindcă nu poţi elimina chiar aşa uşor pe un Blaga, un Mircea Florian, un C. Rădulescu-Motru etc., şansa acestora de a fi recuperaţi pentru cultură e să fie citiţi prin grila Şora !

Nu ştiu dacă Virgil Nemoianu i-a făcut vreun serviciu lui Mihai Şora prin fantastica lui supralicitare. Sigur e că un filosof modest ca Mihai Şora nu va avea niciodată câştig de cauză în faţa lui Eminescu şi Noica. Spaima de *modelul Eminescu*, însă, este atât de acută, încât până şi un fost eminescolog ca I. Negoiţescu a devenit un Grama al celor doi. În imaginaţia lui

Negoiţescu, Noica apare ca un înverşunat "anti-occidental" şi un ceauşist notoriu: "«Filosoful de la Păltiniş» (ghilimelele contestă până şi calitatea de filosof a lui Noica! , n.n.), care cocheta cu puterea ceauşistă (...), denigrator al Occidentului actual în numele unei pretinse spiritualităţi mai vii pe tărâmurile noastre - cred că s-ar fi văzut, probabil, în complet dezacord cu cel mai important elev al său de altădată, Gabriel Liiceanu, cel atât de nobil activ, pe tărâm politic azi. Poziţia politică a lui Noica, cu consecinţele ei contradictorii, ca şi semantica sa filosofică naţionalistă, ar fi modelul cel mai potrivit pentru condeierii de la *România Mare*".

Mărturisesc că nu l-am crezut, până acum, pe Noica drept un denigrator al Occidentului. Asta e o descoperire a lui Negoiţescu strâns legată de aprecierea că România n-ar avea o *spiritualitate vie*, aşa cum credea Noica, ci ar fi impregnată de acelaşi marasm isvorât din modelul Eminescu : " ne simţim complet străini de ideologia lui politică retrogradă, cu urmări atât de nefaste în societatea românească, sesizabile, din nefericire, până astăzi". (Interviu acordat Magdei Cârneci, în *22*, nr.39/1990).

Din fericire pentru Eminescu şi cei înrâuriţi de geniul său, toate aceste cumplite acuzaţii nu se rezumă decât la *etichetări* lipsite de demonstraţiile de rigoare. În realitate, Eminescu, Iorga, Blaga, Mircea Eliade, Noica etc. au fost *europeni desăvârşiţi*, mai europeni decât cei care trâmbiţează pe toate drumurile că numai ei deţin cheile de la porţile Occidentului. Cum te poţi pretinde campion al democraţiei, al pluralismului politic şi spiritual şi, în acelaşi timp, să profesezi o intoleranţă aşa de înverşunată împotriva unei culturi

pe nedrept marginalizată de istorie ? Numai două cauze pot genera un asemenea comportament straniu: pe de o parte, din *ignoranţă*, din lenevia de *a citi* şi *înţelege*, de pildă, publicistica lui Eminescu; pe de altă parte, dintr-o aversiune gregară faţă de poporul român şi cultura acestuia, specifică celor veniţi în Ţările Române ca pe un pământ al făgăduinţei şi care n-au făcut nici un efort de integrare în ritmurile culturii naţionale, ci au tratat-o cu dispreţ "cosmopolit", cu aerul de privilegiaţi ai sorţii. Aşa au procedat fanarioţii în Muntenia şi Moldova, rusofonii în Basarabia, ungurii în Transilvania. Bineînţeles că batjocora la adresa românilor a fost întotdeauna mascată de principii frumoase, ca *democraţia, drepturile omului, internaţionalismul* etc., care pot înşela şi produce bizarul fenomen al *mancurtizării*, al celor dispuşi să arunce săgeata în proprii părinţi. Oricât de crud ar fi adevărul, un Ion Negoiţescu, lovind în geniul naţional, reacţionează ca un mancurt tipic, deşi poate nu e conştient de aceasta. Faptul ţine de o condiţie tragică.

În zadar s-a străduit, recent, Ileana Vrancea (mentor politic şi spiritual al ultimului Negoiţescu) să elogieze tocmai metamorfozarea criticului în adept al "galaxiei Grama". Ileana Vrancea, descinsă din cel mai sumbru proletcultism, şi-a asumat sarcina ingrată de a *eroiza* îndeobşte avatarul unui Negoiţescu agonic, încrâncenat, antieminescian (v. *Destinul maioresciannului I. Negoiţescu*, în "România literară", nr. 12, 13, 14, 15/1996, studiu publicat întâi în Germania). Ironia tragică face că în 1953, când Negoiţescu definitiva prima redactare la sublima sa carte *Poezia lui Eminescu*, Ileana Vrancea îi prigonea pe maiorescieni, înălţând osanale poetului proletar Th. Neculuţă, între

altele. Negoiţescu era atunci un proscris. În eroismul său cultural, redacta, în 1977, al doilea manifest spiritual de răsunet (după cel de la Sibiu, din 1943), în care cerea reeditarea "scrierilor marelui gazetar care a fost Eminescu". Scrisoarea manifest din 1977 avea să-i aducă lui I. Negoiţescu exilul. Dar cum de a fost posibil ca de la urgenţa reeditării "scrierilor marelui gazetar care a fost Eminescu" I. Negoiţescu să ajungă în mocirla "galaxiei Grama" de după 1989 ?

Ion Negoiţescu nu numai că n-a retractat năucitoarele sale acuzaţii la adresa poetului, dar s-a transformat, în anii 1990-1991, într-un campion absolut al "galaxiei Grama", augmentând etichetările ori de câte ori i s-a ivit prilejul, dezvăluindu-ne, astfel, că atacul din 1990 al lui Moses Rosen n-a fost decât începutul unei campanii susţinute şi concertate dinlăuntrul şi din afara României împotriva modelului cultural naţional. În *Convorbiri literare, Baricada, Agora* ş.a., Eminescu se înfăţişează, sub pana d-lui Negoiţescu, drept un "feroce antidemocrat", un "protolegionar"* , un "om politic absolut execrabil" (noroc că poetul n-a fost niciodată om politic !) etc. Mai mult, criticul i-a condamnat, în câteva rânduri pe tinerii din Piaţa Universităţii că şi-au luat ca stindard portretul poetului ! Toate aveau să se concentreze tranşant în concluzia că Eminescu este un fel de cancer

* Epitetul pare cu atât mai straniu, cu cât Negoiţescu însuşi, în tinereţe, l-a elogiat undeva pe Zelea Codreanu, în care vedea pe "marele iniţiator de revoluţie spiritual-politică"(cf. Pavel Ţugui, *Ion Negoiţescu-apologet al totalitarismului legionar*, în "Totuşi iubirea", nr.37/1991).

al istoriei moderne româneşti, *că tot răul de la el ni se trage.*

Ce semnificaţie are ideea grozavă că *modelul Eminescu* e marea pacoste pe capul României ? Ceea ce pare încă o izbucnire accidentală şi necontrolată la V. Nemoianu, Ileana Vrancea, I. Negoiţescu, S. Damian etc., se arată, în realitate, a fi un *program* îndelung gândit şi urmărit, repus acum pe tapet cu mai mulţi sorţi de izbândă, de vreme ce, în ultimele decenii, s-a reuşit racolarea unui mare număr de intelectuali români – la curentul antinaţional (de la semnatarii faimoasei *Declaraţii de la Budapesta*, până la ultimii furioşi reprezentanţi ai "galaxiei Grama"). Limpezimea acestui program a ieşit în relief la o masă rotundă pe tema *Naţionalism, antisemitism, creştinism, iudaism* organizată de Fundaţia Culturală Română condusă de acad. Augustin Buzura, la începutul lui iulie 1991 şi găzduită de paginile revistei *Curierul românesc* (nr. 11-12), cu o participare de prestigiu (N. Manolescu, Z. Ornea, N. Breban, Gh. Buzatu, Eugen Simion, N. Cajal, Cezar Baltag ş.a.). Vioara I a fost, însă, Jean Ancel, istoric din Israel, emigrat din România în 1963, autor al mai multor lucrări despre români, tipărite sau în curs de tipărire la Tel Aviv, Londra etc.

Interesant este faptul că şi pentru d-l Ancel, România se prezintă ca un organism bolnav care trebuie tămăduit cu mijloace radicale. Dar I. Negoiţescu pare un spirit empiric pe lângă cel metodic al d-lui Ancel, care vine înarmat cu un întreg arsenal ştiinţific de diagnoze, prognoze şi medicaţii. Autorul a procedat cu metodă, a luat din istoria ţării un "eşantion" reprezentativ, perioada dintre anii 1859-1947. Cum se vede nu s-a încurcat cu un secol fanariot sau cu cei 42

de ani de comunism. În tot acest răstimp, adică în perioada făuririi României moderne, ţara a suferit de o maladie cumplită care i-a blocat accesul spre Europa. Din două izvoare a plecat "răul": *ideea naţională* şi *românismul*. (Cum se face că *sionismul*, care i-a adunat pe evrei în Israel, e o idee bună, iar ideea naţională care i-a adunat pe români într-un stat unitar, fără pretenţii de cuceriri teritoriale, e atât de "rea" ?) Tocmai cele două idei i-ar fi silit pe români să refuze esenţialul - năzuinţa spre un regim democratic. După oaspetele nostru, ideea de *democraţie* "n-a existat niciodată, în principiile fundamentale ale poporului român", încât "românismul, încă de la începutul său, nu a inclus conceptele democratice care au stat la baza ideologiei progresiste europene". Revoluţionarii de la 1848 au fost primii care au abandonat democraţia (să înţelegem că sub fanarioţi a fost democraţie ?), făcând să dispară *cetăţeanul* şi să apară *patriotul*, cel ironizat de Caragiale, dar exaltat de Eminescu! D-l Ancel uită că "patriotul" a fost, în primul rând, obiectul sarcasmului eminescian şi-l acuză (asta trebuia să fie şi ţinta!) pe poet că - deşi a studiat în Occident -, nu a înţeles nimic din geniul Europei, încât s-a întors în ţară cu "o incompletă digerare a ideilor şi valorilor Occidentului, o lipsă de curaj şi de luare de atitudine în ce priveşte critica societăţii româneşti". (Citim şi nu ne vine a crede. Eminescu lipsit de curaj şi de spirit critic ?). Dar d-l Ancel continuă, afirmând că spiritul eminescian a produs o influenţă nefastă, încât "societatea românească şi-a creat etaloane speciale de valorizare a existenţei sale, românismul ieşind din sistemul vest-european de etalonare a valorilor, cu deformaţii resimţite până azi. Mai ales prin articolele

sale politice, Eminescu a pus bazele unei concepţii închise, ce determină complacerea în semivaloare şi orientarea spre reacţionarism. S-a ajuns astfel la exaltarea sentimentului de solidaritate naţională în umbra căruia *orice poate fi iertat*". Şi mistificările grosolane continuă vertiginos : a doua mare nenorocire pe capul românilor, după Eminescu, este chiar produsul eminescianismului, nimeni altul decât N. Iorga, care a pus "bazele naţionalismului românesc de azi", şi care naţionalism n-a putut fi sugrumat nici măcar de internaţionalismul comunist de după 1947, perioadă nu întâmplător neluată în calcul de eşantionul istoric al d-lui Ancel. Nu spusese la 1 decembrie 1944 (în *Răspântia*) internaţionalistul I. Ludo că Iorga e marele vinovat al istoriei moderne a românilor, că, împreună cu L. Rebreanu şi alţi intelectuali ai vremii, reprezenta "elita ciomăgaşă a neamului, toţi ideologii confuzionismului rasist, toţi mentorii cretinologiei româneşti" ? *Curtea-i luminată* ! Cum să zăbovească un popor în *cretinologie* ? Nu trebuie el ajutat să se schimbe din rădăcini, să se *vindece* ?

Nu e greu de ghicit cum arată istoria românească, de la Cuza la Ion Antonescu, în lucrările d-lui Ancel şi nu e de mirare că o parte a opiniei publice internaţionale ne priveşte ca pe nişte barbari rătăciţi prin Europa modernă. Jean Ancel a întrecut într-atât măsura, încât până şi adepţii săi din România s-au văzut într-o postură jenantă şi au încercat să mai îndulcească lucrurile. Cazul lui Z. Ornea (pe care unii îl consideră spiritul director cel mai autorizat al culturii noastre, în ultimele decenii !), care, totuşi a sfârşit prin a-l confirma pe d-l Ancel, subliniind faptul că "într-adevăr, România este o ţară retardatară, ea a intrat

târziu în circuitul lumii". Dar ceilalţi intelectuali cum au reacţionat la proba de foc Eminescu ? Cu totul onorabil, aş zice, în cazul unui poet precum Cezar Baltag. N. Breban a replicat cu indiscutabilă amărăciune: "Nu trebuie să ne împingeţi spre ceea ce este mai urât în noi". Şi i-a reproşat Inchizitorului că dezvăluie "un dispreţ globalizant faţă de cultura română". Poţi trece, însă, pe lângă nuanţa dramatică din primele cuvinte reproduse din replica d-lui Breban? Prozatorul îl imploră pe oaspete să nu ne împingă spre *ce e mai urât în noi.* Dar ce e mai *urât* în români, după Jean Ancel? Ideea naţională, românismul, Eminescu şi Iorga ! Nu e de mirare că, strecurându-se pe aceeaşi linie, cu mare abilitate, nici N. Manolescu nu i-a luat apărarea lui Eminescu, deşi criticul a depăşit reacţia pur sentimentală şi a trecut la o argumentaţie critică riguroasă. N. Manolescu a atras atenţia conferenţiarului de la Yad Vashem că "prezentându-şi ideile în felul cum a făcut-o, se expune unor obiecţii la fel de drastice ca şi judecăţile avansate ". Constatăm, însă, că N. Manolescu a contestat doar culpabilizarea în bloc a culturii româneşti. În esenţă, Jean Ancel nu a greşit acuzând *ideea naţională,* pe Eminescu şi Iorga, dar a ignorat faptul că, în paralel, s-a dezvoltat şi o direcţie "democratică". În mod arbitrar, criticul de la *România literară* îl opune pe D. Cantemir lui Ion Neculce, pe Alecsandri lui Alecu Russo, *Junimea* lui Eminescu, pe E. Lovinescu lui L. Blaga şi N. Iorga etc. Primii ar fi reprezentat europenismul şi democraţia, pe când ceilalţi naţionalismul. Tabloul se bizuie pe o fantezistă opoziţie dintre *ideea naţională şi democraţie* când, în realitate, democraţia autentică este menită să

ocrotească şi să dezvolte liber geniul creator al unui popor.

Teza este răspicat formulată de Leon Volovici, alt culpabilizator al românismului, pe filieră eminesciană: "Pe terenul doctrinelor naţionaliste, cei doi termeni naţionalism şi democraţie, se află într-un raport de excludere." (Cf. *Ideologia naţionalistă şi «problema evreiască»*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1995, p.51). De la M. Kogălniceanu, Heliade, Simion Bărnuţiu, Hasdeu şi Eminescu până la Mircea Eliade şi Emil Cioran, mai toţi intelectualii şi oamenii politici români sunt trataţi prin prisma *maladiei naţionalismului*, de către Leon Volovici. Autorul reaprinde cu o intensitate demnă de o cauză mai bună problema"xenofobiei","antisemitismului","paseismului"," reacţionarismului" etc. la Eminescu. De astă dată, spre deosebire de Jean Ancel, Leon Volovici găseşte că tocmai mediul european este vinovat de *naţionalismul şi antisemitismul* eminescian : "Prin formaţie intelectuală şi temperament artistic, Eminescu este mai apropiat de romantismul german în spiritul căruia s-a cristalizat şi ideologia sa naţionalistă: telurică, paseistă, predispusă spre xenofobie. Ca şi prietenul său Ioan Slavici şi alţi intelectuali români, mai ales cei originari din Transilvania, Eminescu a studiat la Viena, în jurul anului 1870, adică în unul din primele focare ale antisemitismului european modern". (*Ibidem*, p.32).

În prima parte a acestei cărţi am văzut soluţia echilibrată, centrată pe *latinism*, având ca pivot Franţa democratică şi civilizată, în crearea noii Europe. Poetul a plătit teribil pentru aceasta. Dar călăii săi nu vor să ştie. Cu citate ciuntite, abil manevrate, Leon Volovici reface imaginea unui Eminescu deosebit de

"primejdios", care "a avut o înrâurire covârşitoare asupra orientării curentelor naţionaliste şi creării unui «misticism naţional»". Cu asemenea bombardament ideologic nu e de mirare că un Ion Negoiţescu s-a transformat dintr-un apărător al "marelui gazetar Eminescu", într-un violent corifeu al "galaxiei Grama".Ca şi-n anii sovietizării, se constată că şi-n deplină libertate propaganda ideologică îşi atinge ţinta. Unii *intelectuali* români, somaţi să se lepede de arheul lor naţional (modelul cultural Eminescu) o fac cu largheţe dezarmantă. Ei cred cu adevărat că democraţia este incompatibilă cu a gândi şi a simţi româneşte, cu *naţionalismul*. Chit că e un artificiu ideologic vechi, de sorginte kominternistă. Mihai Ralea, cu luciditatea-i recunoscută, năruia această teză încă dintre cele două războaie mondiale: " Nu numai că între democraţie şi naţionalism nu este nici o antinomie, dar naţionalismul este o invenţie a democraţiei.(...) Putem afirma, mai mult, că numai democraţia poate fi cu adevărat naţionalistă". (*Scrieri*, 5, Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p.269). Naţionalismul şi democraţia (care nu se confundă cu agresivitatea imperială, şovinistă) sunt ideile-forţă ale întemeierii civilizaţiei europene moderne, demonstrează Ralea, cu bogate argumente. Fără democraţie şi naţionalism, generaţiile lui M. Kogălniceanu şi Iorga n-ar fi înfăptuit cele două Uniri ale românilor (1859, 1918). Mai ales poporul român n-are a se teme de democraţie, fiindcă el a avut de suferit tocmai în momentele în care minorităţi antinaţionale (supranaţionale, indiferent de origine etnică) au avut pretenţii hegemonice asupra majorităţii, încălcându-se tocmai principiul fundamental al democraţiei. Aşa s-a întâmplat cu românii din Basarabia sau Transilvania,

aşa au stat lucrurile sub fanarioţi sau comunişti. Un popor n-are nici o şansă de a se afirma şi a însemna ceva în istorie lepădându-se de propriul său *arheu.* Ideea naţională este o categorie *spirituală,* înainte de toate, iar românismul nu-şi poate îngădui să fie altceva. Fără "ideea naţională" nici Franţa n-ar fi devenit civilizaţia şi cultura pe care le ştim, iar Israelul n-ar fi existat azi şi evreii ar fi fost de mult asimilaţi. Oare să nu fi aflat acest lucru Jean Ancel, Leon Volovici şi internaţionaliştii noştri ? O ştiu prea bine, numai că nu le place arheul românilor şi vor *o altă identitate* pentru populaţia din Carpaţi. Alt sens nu poate avea distrugerea modelului cultural eminescian, începută de kominternişti şi continuată azi în straie ce par de nerecunoscut.

Am văzut deja că "mentorul" Z. Ornea îndemna deschis la o îngropare a eminescianismului: "Opiniile lui Eminescu despre fenomenul românesc nu ne pot ajuta. Dimpotrivă." (*O reeditare diletantă,*în "Adevărul", nr.1281/1994). Ideea că tot ce e românesc cade în "semivaloare" şi "reacţionarism" este o diversiune atât de ridicolă şi neruşinată, încât a putut naşte judecăţi de valoare ca aceea a lui Virgil Nemoianu, cel care l-a pus pe Mihai Şora deasupra lui Constantin Noica !

Din nefericire pentru apostolii antiromânismului (care ar dori să provoace în masă *devenirea nonromânească a românilor*), românii - aşa e în firea lucrurilor - nu vor putea fi niciodată *europeni*, fără să fie, înainte de toate, *români.*

Suntem români şi punctum ! a spus-o răspicat Eminescu şi faptul nu i se poate ierta.

FIŞĂ BIOGRAFICĂ

Născut la 1 aprilie 1945, Sârbi, com. Banca, jud. Vaslui.

Studii liceale la Bârlad, fostul Complex Şcolar, azi - Liceul "M.Eminescu"(1963). Licenţiat al Facultăţii de Litere, Universitatea "Alex.I.Cuza" din Iaşi (1970). Actualmente, profesor de limbă şi literatură română la Liceul Teoretic "Cuza Vodă" din Huşi. Membru în consiliul de conducere al Societăţii Scriitorilor "C.Negri", Galaţi.

Debut în critica literară: *România literară* (nr.21/1969).

Debut în proză:*Convorbiri literare* (nr.4/1970).

Volume:*Marele zid* (roman, Ed.Junimea, Iaşi, 1981); *Eminescu - Dialectica stilului* (Ed.Cartea Românească, Bucureşti, 1984); *Modelul ontologic eminescian* (Ed.Porto-Franco, Galaţi,1992);*Istoria Huşilor* (Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1995, în colab.); *Plecat-am nouă din Vaslui* (epigrame, Vaslui,1996, în colab.); *Provocarea valorilor* (Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1997).

Ediţii comentate : I.L.Caragiale, *O făclie de Paşte* (Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1992); G.Bacovia, *Plumb* (Ed. Institutul European, Iaşi, 1997); I.L. Caragiale, *Momente şi schiţe* (Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1996).

Colaborări în presă: *Vremea nouă* (Vaslui),*România literară, Cronica, Ateneu, Convorbiri literare, Astra, Luceafărul, Steaua, Literatura şi arta* (Chişinău), *Lumina* (Iugoslavia),*Glasul naţiunii* (Chişinău), *R.I.T.L., Adevărul literar şi artistic, Naţiunea, Adevărul, Vremea, Totuşi iubirea, Porto-Franco, Jurnal vasluian, Sinteze* (Bacău),*Monitorul de Bacău* etc.

Premii : Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, pentru cărţile despre Eminescu şi eseurile despre scriitorii basarabeni, 1993; Premiul Societăţii Scriitorilor "C.Negri", pentru *Modelul ontologic eminescian*, 1993; Premiul revistei *Literatura şi arta*, 1992 s.a.

Referinţe critice : Edgar Papu, Adrian Marino, George Munteanu, Al. Dobrescu, Al. Piru, Eugen Todoran, Solomon Marcus, Mihai Cimpoi, Ioana Em.Petrescu, Constantin Călin, Dan C. Mihăilescu, Cristian Livescu, Cristian Simionescu, Constantin Cubleşan, Ioan Holban, Artur Silvestri, Lucian Chişu, Ioana Bot,

Constantin Trandafir, Mihail Iordache, Eugen Lungu, Dan Mănucă, T.Pracsiu, Sandra Cristea, Marcel Crihană, Ionel Necula ş.a.

APRECIERI CRITICE

Astăzi,când există o adevărată frenezie a "criticii" (a se citi: a bagatelizării, a minimalizării, a ostilității, a relei credințe), autorul Fragmentelor lui Lamparia *vine cu poziția, atât de necesară a* iubirii. *Poate că tocmai rafinamentul atât de sensibil al nuanțelor în gândirea lui Th. Codreanu din vechiul "esprit de finesse", pe care nu-l pot promova decât "les raisons du coeur". Autorul se supune acelei* ordo amoris, *postulate de Max Scheler, care cuprinde...și secretul profundei sale înțelegeri prin iubire, aplicate la întregul domeniu al cunoașterii.*

EDGAR PAPU, 1983

Eminescu - Dialectica stilului *este expresia unui remarcabil efort hermeneutic. (...) Originalitatea tentativei lui Theodor Codreanu nu subzistă atât la nivelul fragmentului, deși există și aici, cât la acela al întregului. Eminescu al său este o construcție pe cât de complexă, pe atât de bine gândită, de coerentă, de armonioasă. Considerații pe care am fi dispuși a le crede prisositoare, simple paranteze ori popasuri pentru împrospătarea forțelor în anevoiosul drum al exegezei, își vădesc ulterior un rost precis. Meritul principal al autorului e că-l scoate definitiv pe Eminescu dintr-o tradiție culturală,aceea a romantismului, ca să-l așeze convingător la originile alteia, cu care ne simțim solidari. Este o mutație radicală, cu urmări încă greu de prevăzut pentru modul în care ne-am deprins a gândi evoluția literaturii noastre moderne. Oricât de bine ne-ar fi nutrit scepticismul, elementele supuse discuției de către autor nu pot fi ocolite de acum înainte și nici respinse fără probe. Iar a subscrie imaginea propusă de Theodor Codreanu e tot una cu a reconsidera întreaga literatură română, inclusiv ultimele experiențe literare. Căci, dacă Eminescu și-a depășit în asemenea măsură timpul, fiind mai degrabă contemporan*

cu Nichita Stănescu decât cu Maiorescu, e evident pentru oricine că vechile repere critice şi-au pierdut puterea, că de altă măsură avem nevoie în aprecierea revoluţiilor artistice ale secolului XX, al căror radicalism ameninţă să păleasscă.

AL.DOBRESCU,1984

Carte de largă cuprindere, însumând întregul univers tematic eminescian, arhitecturată baroc şi scrisă efervescent, Eminescu - Dialectica stilului *impune un spirit analitic-asociativ capabil să neliniştească (profitabil) valorile clasice.*

DAN C. MIHĂILESCU,1984

Cartea este expresia unei extraordinare voinţe şi a vocaţiei întru Eminescu. Dialectica stilului *este o carte organizată riguros, gândită arhitectonic, trecându-l pe Eminescu prin nouă cercuri dialectice, urmărindu-i cu sagacitate temele, motivele, obsesiile lirice, fixaţiile stilistice. Cartea pulsează puternic, este vie, propunându-ne o fascinantă dialectică a ideilor despre Eminescu.(...)Carte de înaltă probitate ştiinţifică,* Eminescu - Dialectica stilului *evită sistematic judecata aleatorie sau "după ureche" invocând opinia de autoritate ori de câte ori argumentaţia exegetică riscă să se pulverizeze. Cine a citit acest amplu studiu şi a traversat notele şi trimiterile bibliografice de la finele cărţii n-a putut să nu fie impresionat de travaliul imens şi de armătura ştiinţifică a exegezei. Theodor Codreanu ar putea spune ca marele Călinescu: "Orice cuvânt din cartea mea poate fi dovedit".*

TEODOR PRACSIU,1984

...ar fi nedrept să se spună că nu întâlnim la Theodor Codreanu analize, interpretări, observaţii şi explicări uneori

ingenioase şi pertinente. De pildă interpretările poemei Luceafărul...

AL. PIRU,1985

*Una dintre cele mai interesante cărţi despre Eminescu apărute în ultimul timp (*Eminescu - Dialectica stilului) *aparţine unui tânăr exeget din Huşi - Theodor Codreanu.*

MIHAIL IORDACHE, 1985

O problemă interesantă şi (dificilă) de lectură şi construcţie critică pune Theodor Codreanu în Eminescu - Dialectica stilului...,*carte densă, "lucrată", ale cărei rezultate depind exclusiv de acceptarea sau respingerea metodei cu care a fost gândită şi scrisă. Din această cauză nu ne vom interesa de concluzii şi deci de conţinutul propriu-zis, ci doar de modul de elaborare. El ni se pare semnificativ, mai ales pentru progresele pe care le face lectura sincronică, simultană, totalizantă, în conştiinţa critică românească actuală. Reacţiune antiistoristă, antipozitivistă,necesară, acest tip de lectură, să-i spunem "modelatoare" sau "arhetipală", reprezintă una din influenţele şi adaptările cele mai benefice ale structuralismului modern: opera privită ca structură unitară de interdependenţe funcţionale (Theodor Codreanu le spune "dialectice"). A restitui operei unitatea sa coerentă, particulară, surprinsă de la orizontul actual, acesta este postulatul metodologic de bază. (...) Criticul ştie de altfel că documentarea nu poate fi exhaustivă decât în interiorul sistemului de lectură (p.314), care are logica , rigiditătile şi capacitatea sa limitată de absorbţie şi de respingere. Dar acest sistem urmează a fi refăcut, când apar noi date care-l contrazic formal. Primejdia pândeşte, deci, şi pe Theodor Codreanu, al cărui nivel metodologic, înalt, valorează mai*

mult pentru noi, decât rezultatele la care ajunge, totdeauna perfectibile.

ADRIAN MARINO, 1986

Activitatea sa culminează în masivul volum de (aproape) 400 de pagini (Cartea Românească), intitulat Eminescu - Dialectica stilului. *Acest volum, de o erudiție, originalitate și forță de gândire cu adevărat excepționale, marchează o adevărată cotitură în eminescologia românească.*

EDGAR PAPU,1987

...dintre mai noii cititori avizați ai operei eminesciene, cel care face figură aparte - în atare înțeles - prin iscusința contextualizantă a felului de a descifra textele marelui poet (modurile de lectură subsecvente, metodele vin după) este Theodor Codreanu. Capitole ca Al șaselea cerc dialectic. Labirintul de oglinzi *din înnoitoarea sa carte* Eminescu - Dialectica stilului *(1984), dar și oricare altele, frapează pagină cu pagină prin imprevizibilul relaționărilor ce dau mereu de gândit, ele putând fi uneori discutabile, însă niciodată incompetente și plate.*

Theodor Codreanu e un autor pe de-a-ntregul format: cultura sa este excepțională, cu deschideri inter- *și* pluridisciplinare *cum la puțini confrați din generația respectivă (dar nu numai) se pot observa; instrumentele de lucru (de la așa-numita "metodologie", până la ansamblul și detaliile de ordin comunicațional) au ceea ce în bunul limbaj vechi se chema* proprietate, *iar în cel mai nou - funcționalitate...*

GEORGE MUNTEANU, 1987

...unul din cei mai interesanți critici ai generației sale.

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, 1987

Despre poetul național, acărui exegeză a fost și este considerată o piatră de încercare scrie Theodor Codreanu în Eminescu - Dialectica stilului. *Și nu oricum, ci prin aderare la o viziune critică totalizantă, dialectică, în stare să elimine fragmentarismul în interpretare. Este pusă în discuție calificarea lui Eminescu drept poet romantic, pornind chiar de la aprecierea maioresciană asupra modernității poetului, citată de mulți, dar tot de mulți ignorată.*

ALEXANDRU RUJA, 1987

...critic de doctrină, Theodor Codreanu sugerează prin Eminescu - Dialectica stilului *(contribuție de tot merituoasă) ceea ce va putea da, în viitor, gândirii literare românești.*

ARTUR SILVESTRI, 1988

...este binevenită implicarea în discuție a celor două regimuri ale imaginarului, diurn și nocturn (propuse de Gilbert Durand în Structurile antropologice ale imaginarului*);a se vedea, în acest sens, Theodor Codreanu,* Eminescu - Dialectica stilului, *Editura Cartea Românească, 1984. Poezia lui Eminescu este în mod vizibil dominată de imaginarul nocturn. Dacă însă asociem cunoașterea științifică imaginarului diurn și cunoașterii în succesiune, lăsând cunoașterea artistică în zona simultaneității, atunci trebuie să ne grăbim să adăugăm, așa cum face Th. Codreanu (op.cit.,p.48) că "cea mai înaintată parte a gândirii contemporane tinde a atenua pe cât posibil artificiala opoziție dintre științe și arte". Cunoașterea în succesiune este de fapt cunoașterea secvențială, aflată sub controlul emisferei cerebrale stângi și al raționamentelor în etape*

riguros ordonate. Era acest tip de cunoaştere în eclipsă la Eminescu? Nicidecum...(...)

Rămâne atunci manipularea temporalităţii, la care ne-am referit de câteva ori până aici. Th. Codreanu (op.ci.,p.49), aduce în discuţie următoarea reflecţie eminesciană: "Reprezentaţia e un ghem, absolut unul şi simultan. Resfirarea acestui ghem e timpul şi esperienţa. Sau şi un fuior din care toarcem firul timpului văzând numai astfel ce conţine. Din nefericire, atât torsul cât şi fuiorul ţin într-una. Cine poate privi fuiorul abstrăgând de la tors are predispoziţie filosofică". Pentru a se sublinia convergenţa acestui mod de a vedea cu cel relativist, este invocat un citat semnificativ din Louis de Broglie; acesta ne aminteşte că Einstein imagina un univers în care "tot ce pentru noi constituie trecutul, prezentul, viitorul alcătuieşte un bloc şi întreg ansamblul de evenimente succesive (din punctul nostru de vedere) care constituie existenţa unei particule materiale este reprezentat de o linie. Fiecare observator, prin scurgerea timpului său, descoperă, ca să spunem aşa, noi porţiuni ale spaţiului-timp care îi apar ca aspecte succesive ale universului material, deşi în realitate ansamblul evenimentelor care constituie spaţiul-timp există încă înainte de a fi cunoscut". Codreanu observă cu justeţe că ghemul, fuiorul lui Eminescu sunt blocul la care se referă De Broglie, iar "scurgerea timpului său" se asociază cu referinţa eminesciană: "Resfirarea acestui ghem e timpul şi - esperienţa". Este invocată şi o reflecţie în acelaşi sens din Sărmanul Dionis.

SOLOMON MARCUS, 1989

*E un volum (*Modelul ontologic eminescian,n.n.)*scris cu inteligenţă, cu foc polemic, cu pasiune exegetică ce presupune, evident, erudiţie interdisciplinară... şi ceea ce este deosebit de important în contextul actual al*

analfabetismului valoric - cu dragoste față de poet și față de cultură în genere concepută ca șansă existențială supremă.

Meritul eminescologului (criticul se referă la Eminescu - Dialectica stilului *n.n.) de formație mai nouă, "scientistă" este acela de a vedea un Eminescu dincolo de romantism, ceea ce-l determină să-i analogizeze poetica cu poeticile moderne și postmoderne și de a concepe eminescianismul ca pe ceva mai mult decât se află asimilat în organismul-spiritual eminescian.*

MIHAI CIMPOI, 1993

Există mari cărturari și în micile orașe. Unul dintre ei dl.prof. Theodor Codreanu care locuiește la Huși. El are o certă vocație de eseist și calități de prozator. Subordonat unor teze importante, scrisul său e demonstrativ și, inevitabil, polemic. Independența atitudinii, imprevizibilul analogiilor, pasiunea dialectică fac din dl.Theodor Codreanu un debater redutabil și un colaborator dorit al publicațiilor combative.

CONSTANTIN CĂLIN, 1993

...un spirit apropiat lui D.Caracostea, adică sortit contestării spre a-i fi recunoscute, într-un târziu, marile merite.

LUCIAN CHIȘU, 1993

Lucrarea sa din 1984...a devenit un reper hermeneutic pentru orice cercetător al fenomenologiei eminesciene.

IONEL NECULA, 1993

THEODOR CODREANU

...meritul lui Theodor Codreanu este acela de a şti să urmărească firul exact al unei demonstraţii de concepţie filosofică la Eminescu, punând-o în acord cu marile idei despre lume şi creaţie ce fecundau la ora aceea universalitatea, demonstrând marea individualitate şi personalitatea de geniu a scriitorului, a cărui operă închegată sau rămasă doar în ciornă *e departe de a-şi fi secătuit revelaţiile de profunzime.*

CONSTANTIN CUBLEŞAN, 1994

Analiza modelului ontologic eminescian *propusă de Th. Codreanu este un strălucit exemplu de modul în care pot fi adecvate conceptele universale la cazul particular al spiritualităţii noastre. Meritul este, desigur, în primul rând, al lui Eminescu însuşi, care s-a impus de mult ca o conştiinţă eponimă, iar demersul criticului şi profesorului Th. Codreanu reuşeşte să evite capcanele neokantianismului, neoromantismului, ale fenomenologiei husserliene sau ale neo hegelianismului, ba chioar să se delimiteze de soluţia pesimistă heideggeriană din perioada* Sein und Zeit. *Autorul analizei se apropie mai curând de soluţia Hartmann privitoare la ontologia cunoaşterii sau la ontologia critică dominată de teoria sferei reale şi a celei ideale a existenţei.*

Prin geniul lui Eminescu, asistăm la o adevărată epifanie, situaţie în care arheii se manifestă ca pattern-*uri ale gândirii româneşti. E un pisc pe care ne întâlnim cu simbolurile esenţiale ilustrate, în afară de Eminescu, de Brâncuşi, Enescu, Blaga şi , în acelaşi timp, cu valorile universale ale cunoaşterii. Cartea criticului Th. Codreanu e un elegant instrument de lucru şi un prilej de desfătare estetică pentru iniţiaţi.*

VIOREL DINESCU, 1996

SUMAR

I. PRIMA SACRIFICARE.....5
De la moartea civilă la moartea fizică.....7
II. A DOUA SACRIFICARE.....89
Resurecţia "galaxiei Grama".....91
FIŞĂ BIOGRAFICĂ.....165
APRECIERI CRITICE.....167

Activitatea sa culminează în masivul volum de (aproape) 400 de pagini (*Cartea Românească*), intitulat *Eminescu - Dialectica stilului*. Acest volum, de o erudiţie, originalitate şi forţă de gândire cu adevărat excepţionale, marchează o adevărată cotitură în eminescologia românească.

EDGAR PAPU

Theodor Codreanu e un autor pe de-a-ntregul format: cultura sa este excepţională, cu deschideri *inter – şi pluridisciplinare* cum la puţini confraţi din generaţia respectivă (dar nu numai) se pot observa; instrumentele de lucru (de la aşa-numita „metodologie", până la ansamblul şi detaliile de ordin comunicaţional) au ceea ce în bunul limbaj vechi se chema proprietate, iar în cel mai nou – funcţionalitate...

GEORGE MUNTEANU

Colecţia „Memoria"